

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Κ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΣΜΟΣ:
ΚΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΗ

ΓΩΝΙΑ ΧΑΝΙΩΝ

1984

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Κ. ΠΑΠΑΔΕΡΟΥ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΣΜΟΣ: ΚΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΗ

ΓΩΝΙΑ ΧΑΝΙΩΝ

1984

Ἐκδόσεις Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης
Δ/ντῆς Ἐκδόσεων: Δρ. Ἀλέξανδρος Κ. Παπαδερὸς

Copyright: Orthodox Academy of Crete, Chania 1984

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Σελίδες

Περιεχόμενα	5
Πρόλογος Προέδρου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ὁρ- θοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης.....	6
Εἰσαγωγή	9
Η «ΑΛΟΓΟΜΥΓΑ» ΣΤΟ ΕΔΩΛΙΟ. Γύρω ἀπὸ τὴν ἔρι- δα γιὰ τὴν «πολιτικὴν» δράση τοῦ Παγκοσμίου Συμ- βουλίου Ἐκκλησιῶν	16
Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ BANKOYBER.....	44
ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΟΧΗΣ, ΧΩΡΙΣ ΠΑΡΑΚΑΜ- ΨΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΗΡΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.....	50

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ μεγαλύτερο γεγονός στὴν πρόσφατη ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποτελεῖ, χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση, πὺν ἄρχισε μὲ ἀποτελεσματικὴ πρωτοβουλία καὶ σύμπραξη τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου καὶ συνεχίζεται μὲ καλοὺς οἰωνούς.

Ἡ ἐμπειρία μου ἀπὸ τὴ συμμετοχή μου, ὡς μέλους τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν στὸ Νέο Δελχί, 1961, καὶ στὴν Οὐψάλα, 1968, ἡ διακονία μου ὡς Προέδρου τοῦ Θεολογικοῦ Διάλογου μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Παλαιοκαθολικῶν καὶ Λουθηρανῶν καὶ ἡ συμμετοχή μου σὲ ἄλλες οἰκουμενικὲς συναντήσεις, ἐδραίωνουν τὴν προσωπικὴ μου πεποίθηση γιὰ τὸ χρέος ὄλων μας, νὰ ἐργαστοῦμε συνειδητὰ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας βλέπομε ἢ πάντως ὀφείλομε νὰ βλέπομε τὴν οἰκουμενικὴ αὐτὴ προσπάθεια ὡς «καρπὸν τοῦ Πνεύματος» (Γαλ. 5,22). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἱστορικοὶ καὶ οἱ Κοινωνιολόγοι θὰ πρέπει νὰ τὴν ἀναγνωρίσουν ὡς σημεῖο ἀναγέννησης καὶ ζωτικότητος τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ μάλιστα σὲ μιὰ ἐποχὴ πὺν χαρακτηρίζεται ὡς κρίσιμη γιὰ τὴ θρησκευτικὴ πίστιν γενικότερα.

Κύριος καὶ βασικὸς στόχος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Διαλόγου εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ πραγμάτωση δηλ. τῆς μεγάλης ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ, «ἵνα πάντες ἐν ὧσιν» (Ἰωάν. 17,21). Εὐρύτερα ὅμως ὁ Διάλογος αὐτὸς καλλιεργεῖ καὶ τὴν ψυχικὴ προσέγγιση λαῶν καὶ πολιτισμῶν καὶ μπορεῖ ἔτσι νὰ συμβάλει οὐσιαστικὰ στὸ μέγα θέμα τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

Τὰ μεγάλα καὶ ἀποφασιστικὰ βήματα στὴν πορεία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Διαλόγου σημειώθηκαν ἀμέσως μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιον Πόλεμον μὲ τὴν ἰδρυση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (1948), τὴ σύγκληση τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἄλλα σημαντικὰ γεγονότα. Μεγάλες ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες,

ὅπως ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, οἱ Πάπες Ἰωάννης ὁ ΚΓ' καὶ Παῦλος ὁ ΣΤ' μὲ τις ἱστορικὲς συναντήσεις στὰ Ἱεροσόλυμα, στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὴ Ρώμη, ὅπως ἐπίσης ἡγετικὲς φυσιογνωμίες ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο χριστιανικὸ κόσμο, παραμέρισαν τὸ φράγμα τῶν παλαιῶν παρεξηγήσεων καὶ ἄνοιξαν τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀμοιβαία γνωριμία, τὴν κατανόηση καὶ τὴ συνεργασία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁρθῶς τὰ πρῶτα αὐτὰ βήματα χαρακτηρίστηκαν ὡς Διάλογος τῆς Ἀγάπης, πὺν θὰ εἰτοίμαζε τὸ Διάλογο τῆς Ἀλήθειας, τὴν ἀναζήτηση δηλ. τῶν βασικῶν θεολογικῶν ἀρχῶν, πάνω στὶς ὁποῖες θὰ οἰκοδομηθεῖ ἡ χριστιανικὴ ἐνότητα.

Οἱ Θεολογικοὶ Διάλογοι, πὺν ἀκολούθησαν καὶ συνεχίζονται, πάνω σὲ θέματα διδασκαλίας καὶ παραδόσης τῶν διαφόρων Ὁμολογιῶν, ἔχουν βέβαια τὰ ἐμπόδια καὶ τὰ προβλήματα τους, χωροῦν ὅμως σιγὰ σιγὰ καὶ αὐτὸ εἶναι καλὸ σημάδι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ τελικοῦ στόχου.

Δυσκολίες ὑπάρχουν ἀκόμη, γιὰ τὰ λάθη καὶ τὰ τραύματα πὺν δημιουργήθηκαν στὸ παρελθόν, ὅχι μόνον ἀπὸ θεολογικὲς ἀντιθέσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολιτικούς, ἐθνικούς καὶ τοπικούς ἀνταγωνισμούς, ἔχουν σωριάσει στὴ μνήμη πολλῶν χριστιανικῶν γενεῶν μεγάλες προκαταλήψεις καὶ δισταγμούς.

Ἡ ταπεινοφροσύνη ὅμως καὶ ἡ ἀγάπη, πὺν εἶναι μεγάλες χριστιανικὲς ἀρετές, καὶ ἡ προσήλωση στὸ βασικὸ κριτήριό πὺν ἔθεσε ὁ Χριστός, «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. 13,35), πρέπει νὰ φωτίζουν τὸ νοῦ μας καὶ νὰ πλαταίνουν τὴν καρδιά μας (Β' Κορ. 6,11).

Ἐνότητα, ἄλλωστε, δὲν σημαίνει τυπικὴ ὁμοιομορφία καὶ καταστροφή τῶν ἰδιαίτερων χαρισμάτων πὺν ἔχει ἀναπτύξει κάθε Ἐκκλησία μέσα σὲ διαφορετικούς τόπους καὶ λαούς, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους φανέρωσε τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ.

Ἀλλὰ ὁ οἰκουμενικὸς διάλογος πρέπει νὰ συνδυασθεῖ καὶ μὲ ἓνα πνεῦμα ἀναγέννησης τῆς ὅλης ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὁχι μόνο γιὰ νὰ ξεπεράσει τὶς δυσκολίες τῆς ἐνότητάς της, ἀλλὰ καὶ

για νὰ δώσει τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου μὲ μιὰ νέα ζωτικότητα καὶ πειστικότητα.

Ὁ Χριστιανισμὸς περικλείει μέσα του μεγάλες ἀναπλαστικὲς δυνάμεις, ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν ὑπερνίκηση τῆς κρίσης τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ. Ἔχει μεγάλους καὶ παγκόσμιους δραματισμούς, ποὺ τοὺς χρειάζεται ἡ σημερινή καὶ ἡ αὐριανή ἀνθρωπότητα, γιὰ νὰ βρεῖ τὸ δρόμο τῆς εἰρηνικῆς της συμβίωσης.

Ἔτσι, ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητας τῆς Μιᾶς, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, μπορεῖ νὰ ἐτοιμάσει καὶ τὴ Μία, Εἰρηνική καὶ Παγκόσμια Ἀνθρωπότητα, ποὺ εὐαγγελίζεται ἡ χριστιανική μας ἐσχατολογία: «γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμὴν» (Ἰωάν. 10,16). Αὐτὴ ἦταν πάντοτε καὶ παραμένει καὶ σήμερον ἡ βαθύτερη νοσταλγία τῆς ἀνθρωπότητας.

Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ πορεύεται καὶ ἐργάζεται, τώρα καὶ δεκαπέντε χρόνια, καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης, προσφέροντας, κοντὰ στὰ τόσα ἄλλα, καὶ τὴν οἰκουμενική της διακονία, στὰ πλαίσια πάντοτε τοῦ ἔργου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας Κισάμου καὶ Σελίνου καὶ τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, τοῦ πρωτοποριακοῦ πνεύματος τῆς Πόλης καὶ τῶν ὅσων πανορθόδοξως ἀποφασίζονται.

Συνεπὲς πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς διαχριστιανικῆς καταλλαγῆς καὶ συνεργασίας, τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Ὁρθόδοξης Ἀκαδημίας Κρήτης, κατὰ τὴ συνεδρία του τῆς 4ης Φεβρουαρίου 1984, ἀποφάσισε ὁμόφωνα, νὰ συμπεριλάβει στὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἰδρύματος καὶ δύο κείμενα τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Παπαδεροῦ, ποὺ ἀναφέρονται στὰ παραπάνω προβλήματα. Τὰ κείμενα αὐτά, ποὺ ἔγιναν ἐνδύτερα γνωστὰ στὸ ἐξωτερικό, κρίνομε χρήσιμο, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖο, νὰ μελετηθοῦν καὶ στὸν τόπο μας, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἡγεσία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἐυλογημένο λαὸ τοῦ Θεοῦ, στὴ συνυπευθυνότητα τοῦ ὁποίου ἔχει ἀποτεθεῖ μεγάλο μέρος τῆς ἐλπίδας γιὰ τὴν ἀνακαίνιση καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

† Ὁ Κισάμου καὶ Σελίνου Εἰρηναῖος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ 6η Γενική Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.), πού πραγματοποιήθηκε ἀπὸ 24 Ἰουλίου μέχρι 10 Αὐγούστου 1983 στὸ Βανκούβερ τοῦ Καναδά, ἐνίσχυσε τὴν πεποίθηση ἐκείνων πού ἀποδέχονται τὸν Οἰκουμενισμό ὡς μιὰ κλήση τοῦ Θεοῦ σὲ συνειδητὴ συνέργεια πρὸς ἀποκατάσταση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας καὶ ἀποτελεσματικὴ διακονία τῆς καταλλαγῆς, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Δὲν ἐπέτυχε ὅμως νὰ καθυστερήσει ὅλους τοὺς ἄλλους, πού ἀντιμετωπίζουν τὸν Οἰκουμενισμό μᾶλλον ὡς ὀχληρὴ πρόκληση, τὴν ὁποία ἐπιδιώκουν νὰ ἀποφύγουν ἢ τουλάχιστο νὰ ἀποδυναμώσουν μὲ κάθε τρόπο.

Τὰ τρία κείμενα πού ἀκολουθοῦν, ἂν καὶ συντάχθηκαν πρὸς ἐκπλήρωση διαφορετικῶν τῶ καθένα σκοπῶν, συγκλίνουν πρὸς τὴν προβληματικὴ τῆς διαλεκτικῆς σχέσης πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν κλήση καὶ στὴν πρόκληση αὐτή.

Μὲ ἀφετηρία τὸν παραβολικὸ λόγο τοῦ Πλάτωνα, πού φέρει τὸ Σωκράτη νὰ αὐτοχαρακτηρίζεται ὡς «ἀλογόμυγα» γιὰ τὴν πόλη καὶ τὴ συνείδηση τῶν Ἀθηναίων, παρακολουθοῦμε στὸ πρῶτο κείμενο τὴ διαλεκτικὴ τῆς κλήσης καὶ τῆς πρόκλησης σὲ σχέση μὲ τὴν «πολιτικὴ» δράση τοῦ Π.Σ.Ε. Στὴν τρίτη μελέτη, πού ἀναφέρεται στὸ λεγόμενο «Κείμενο τῆς Lima» γιὰ τὸ Βάπτισμα, τὴν Εὐχαριστία καὶ τὴν Ἱερωσύνη, διαφαίνεται σαφέστερα ἡ κλήση, χωρὶς νὰ λείπει βέβαια παντελῶς καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς πρόκλησης, ἰδίως γιὰ ὅσους θὰ ἤθελαν νὰ βασανίσουν τὸ κείμενο κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς δογματικῆς ἀκρίβειας.

Τὸ πρῶτο κείμενο συντάχθηκε μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης 80 χρόνων ἀπὸ τὴ γέννηση (20-9-1900) τοῦ Ὀλλανδοῦ θεολόγου Willem Adolf Visser't Hooft, πρώτου Γενικοῦ Γραμματέα (1938/48 - 1966) καὶ σημερινοῦ (ἀπὸ τὸ 1968) ἐπίτιμου

Προέδρου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Ἀπὸ τὸ Συμβούλιο ἐκδόθηκε τότε τιμητικὸς ἐόρτιος τόμος μὲ τίτλο : *Voices of Unity*, Geneva, WCC, 1981, β' ἔκδοση 1983. Τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν μᾶς ἔκαμε τὴν τιμὴ νὰ μᾶς ζητήσει μιὰ ἐργασία γιὰ τὸν τόμο αὐτό, ὡς συνεισφορά ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων. Τὸ κείμενό μας δημοσιεύθηκε στὸν παραπάνω τόμο (σσ. 78-91) ὑπὸ τὸν τίτλο : *The «gadfly» on trial : the «political» commitment of the World Council of Churches*. Τὸ ἀρχικὸ κείμενο εἶχε γραφεῖ στὰ γερμανικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔγινε ἡ μετάφραση στὰ ἀγγλικά γιὰ τὸν παραπάνω τόμο, στὸν ὁποῖο καὶ δημοσιεύθηκε τὸ κείμενο μὲ ὀρισμένες περικοπές, λόγῳ στενότητας χώρου. Ὁλόκληρο τὸ ἀρχικὸ, γερμανικὰ γραμμένο, κείμενο δημοσιεύθηκε ἀργότερα στὸ ἔγκυρο περιοδικὸ *Ökumenische Rundschau* 4(1981) 408-425. Τὸ γερμανικὸ ἐκεῖνο κείμενο μεταφράζουμε καὶ δημοσιεύουμε σ' αὐτὸ τὸν τόμο.¹

1. Στὸν ἴδιο τόμο συνεργάστηκαν :

α) Ὁ σημερινὸς Γεν. Γραμματέας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν Philip A. Potter, ποὺ ἔγραψε τὴν Εἰσαγωγή. β) Ὁ Eugene Carson Blake, δεῦτερος κατὰ σειρὰ Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Συμβουλίου (1966-1972), ποὺ ἔγραψε γιὰ τὶς διεκκλησιαστικὲς σχέσεις Ἀνατολῆς - Δύσης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του. Τὸ κείμενο αὐτό, ἀφιερωμένο κατὰ κύριο λόγο στὴν Ὁρθοδοξία, εἶναι σὲ πολλὰ σημεῖα ἀποκαλυπτικὸ καὶ θὰ ἄξιζε νὰ γίνει εὐρύτερα γνωστὸ στοὺς Ὁρθοδόξους. γ) Ὁ Emidio Campi, Γενικὸς Γραμματέας τῆς Παγκόσμιας Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ὁμοσπονδίας, ποὺ γράφει γιὰ τὴν «οἰκουμενικὴ χοάνη» ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Ὁμοσπονδίας αὐτῆς. δ) Ὁ Γάλλος Δομινικανὸς Yves Congar, ποὺ γράφει γιὰ τὶς δοκιμασίες καὶ τὶς ἐπαγγελίες τοῦ Οἰκουμενισμοῦ. ε) Ὁ ἱστορικὸς John Garrett, ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Εἰρηνικοῦ, ποὺ γράφει μιὰ ἐνδιαφέρουσα «ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Ὠκεανία». στ) Ὁ José Miguera-Bonino, ἓνας ἀπὸ τοὺς τότε Προέδρους τοῦ Συμβουλίου καὶ καθηγητὴς στὴν Ἀργεντινὴ, ποὺ μιλεῖ γιὰ τὸν Οἰκουμενισμό στὴ Λατινικὴ Ἀμερική. ζ) Ὁ Roy G. Neehall, Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Καραϊβικῆς, ποὺ γράφει γιὰ τὸν Οἰκουμενισμό στὴν περιοχὴ του. η) Ἡ Mercy A. Oduyoye, ἀπὸ τὴ Νιγηρία, ποὺ γράφει γιὰ τὰ προβλήματα, τὰ προγράμματα καὶ τὶς ἐλπίδες τοῦ Οἰκουμενισμοῦ στὴν Ἀφρική, καὶ θ) Ὁ M.M. Thomas, ποὺ γράφει γιὰ τὸν Οἰκουμενισμό στὴν Ἀσία.

Τὸ τρίτο κείμενο ἀποτελεῖ εἰσήγησή μας στὴ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν στὸ Βανκούβερ.

Πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τοῦ τόμου ὁ Visser't Hooft ἀπηύθυνε εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ (17-2-1981), τὴν ὁποία θεωροῦμε χρήσιμο νὰ παραθέσουμε σὲ μετάφραση :

« Ἀγαπητοὶ φίλοι,

Τὴν περασμένη ἐβδομάδα συνεδρίασε στὴ Γενεὺν ἡ Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Π.Σ.Ε. Κατὰ τὴν ἐναρκτήρια συνεδρία ὁ Konrad Raiser μοῦ ἐπέδωσε τὸν τιμητικὸ τόμο «Voices of Unity» (Φωνὲς Ἐνότητος). Ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω τοὺς δέκα συγγραφεῖς γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους σ' αὐτὸ τὸ εὐπρόσδεκτο δῶρο.

Ἵστερα ἀπὸ τὴν τόσο μεγάλη αὐξηση τῆς βιβλιογραφίας γύρω ἀπὸ οἰκουμενικὰ θέματα, διερωτιόμουν κατὰ πόσο θὰ μπορούσε νὰ ἀποδειχθεῖ δυνατὴ ἡ ἐτοιμασία ἑνὸς ἀξιόλογου τόμου, ποὺ δὲν θὰ ἐπανελάμβανε ἀπλῶς ὅσα ἔχουμε ἀκούσει ἤδη. Ὑπῆρξα λοιπὸν εὐτυχῆς διαπιστώνοντας ὅτι κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ δοκίμια τοῦ τόμου αὐτοῦ ρίχνει κάποιον καινούριον φῶς στὴν οἰκουμενικὴ κατάσταση. Ἦταν καλὴ ἡ ἰδέα νὰ ἐστιασθεῖ ἡ προσοχὴ σὲ περιοχὲς ποὺ δὲν ἔχουν περιγραφεῖ συχνὰ «σὲ βάθος» καὶ μὲ ρεαλισμό. Εἶναι καλὸ τὸ νὰ διαπιστώνει κανεὶς πῶς ὅλοι σας μιλάτε μὲ εἰλικρίνεια γιὰ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς κατάστασης, πράγμα ποὺ κάνει ἀκόμη πιὸ πειστικὰ τὰ θετικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρετε.

Σὲ ὁλικὴ θεώρηση, ἡ εἰκόνα ποὺ δίδει τὸ βιβλίον δὲν εἶναι ἀποθαρρυντικὴ. Πουθενὰ δὲν ἀναπτύσσεται ὁ Οἰκουμενισμὸς σταθερά. Παντοῦ ὅμως συνεχίζει νὰ ἐνεργεῖ ὡς ζύμη. Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς ἔχει δίκιο νὰ ἀποκαλεῖ τοὺς Οἰκουμενιστὰς «ἀλογόμυγες», κι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶμαι περήφανος ποὺ χαρακτηρίζομαι ὡς ἡ πιὸ ὀχληρὴ ἀλογόμυγα (αὐτὸ εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ σὲ ὀνομάζουν «Nana» !).

Εἶναι ἀκόμη ὥραϊο νὰ διαπιστώνει κανεὶς πῶς ἀντιπροσωπεύονται οἱ διάφορες γενιές. Ἡ προπολεμικὴ γενιὰ ἀπὸ τὸν παλιὸ μου φίλον Yves Congar, ποὺ ἔγραψε ἓνα πολὺ πρωτότυπο δοκίμιο. Ἡ γενιὰ τοῦ «Oslo» καὶ τοῦ «Amsterdam» ἀπὸ τὸν Philip Potter, τὸν M.M. Thomas καὶ τὸν Gene Blake. Ἡ «νεότερη» γενιὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Εἶναι ἐπίσης καλὸ νὰ ἀκούει κανεὶς γιὰ καινούρια ζωὴ στὴν Παγκόσμια Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ὁμοσπονδία.

Καὶ πάλι, λοιπόν, θερμὲς εὐχαριστίες γι' αὐτὸ τὸν οὐσιαστικὸ χαιρετισμόν.

Ὁ παραπάνω ἑόρτιος τόμος βρῆκε εὐρύτατη ἀπήχηση, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τίς βιβλιοκρισίς ποὺ δημοσιεύθηκαν σὲ διάφορα εἰδικὰ περιοδικά, ὅπως: *Theology Today* 1(1983) 460-61. *Religious Studies Review* 2(1982)179. *Études Théologiques et Religieuses* 1(1982)145. *Ephemerides Theologi-*

Συντάχθηκε αρχικά στη γερμανική γλώσσα και διανεμήθηκε στα μέλη της Συνέλευσης μεταφρασμένο και σε άλλες γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά, ισπανικά, ρωσικά). Τη μετάφραση του κειμένου στα ελληνικά (από το γερμανικό πρωτότυπο) κάναμε βιαστικά λίγο πριν από τη Συνέλευση, επειδή την τελευταία σχεδόν στιγμή διατυπώθηκε από πολλούς η εύχη να ομιλήσουμε ελληνιστί, μια και επρόκειτο να καθιερωθεί για πρώτη φορά η ελληνική ως μια από τις επίσημες γλώσσες του Παγκοσμίου Συμβουλίου 'Εκκλησιῶν. Πράγματι, κατά την έναρκτήρια τελετή της Συνέλευσης (Δευτέρα, 25 'Ιουλίου), ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μύρων Χρυσόστομος έλαβε πρώτος το λόγο και, μιλώντας ελληνιστί, ευχαρίστησε για την υποδοχή της γλώσσας του Εὐαγγελίου, τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων και τῶν μεγάλων Πατέρων της 'Εκκλησίας στη σύγχρονη οἰκουμενική οικογένεια. Ὑπογράμμισε ότι δικαιώνονται ἔτσι μακροχρόνιες σχετικές προσπάθειες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου και παρέχεται στους Ἑλληνες μεγαλύτερη εὐχέρεια για ἐνεργότερη συνεργασία.¹ Τη Δευτέρα, 1η Αὐγούστου, κάναμε συνοπτική παρουσίαση τοῦ κειμένου μας στο Issue Group 2 - «Taking Steps Towards Unity» - «πραγματοποιώντας βήματα πρὸς τὴν

cae Lovanienses 57(1981)378. Unité Chrétien 65(1982). The Outlook (June 1982). On Being (Nov. 1981)57-58. Asia Lutheran News (Nov. 1981). Ökumenische Rundschau 3(1981). Kirchenblatt für die Reformierte Schweiz (Aug. 1981). Gereformeerd Weekblad (Jul. 1981). Woord en Dienst 1981. Kerkblad S. Africa (Okt. 1981). Mondo e Missione (Oct. 1981)20. Expository Times UK (Jan. 82).

1. Στὰ ἐπίσημα Πρακτικά της Συνέλευσης (Bericht Vancouver 1983. Offizieller Bericht, Ökumenischer Rat der Kirchen, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main 1983, σελ. 28), γίνεται, ὡστόσο, μιὰ δυσάρεστη, ἀλλὰ βέβαια δικαιολογημένη παρατήρηση, ὅσον ἀφορᾷ στὴν προσδοκία αὐτὴ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μύρων : «Ἡ Ἐκκλησία της Ἑλλάδος ἄφησε πάντως αὐτὴ τὴ φορά 8 θέσεις στὴ Γενικὴ Συνέλευση ἀκάλυπτες καὶ ἀπέστειλε μόνο μιὰ ἀντιπροσωπεία - κορμὸ [«Rumpfdelegation» - κολοβὴ ἀντιπροσωπεία] ἀπὸ 4 ἀντὶ 12 πρόσωπα καὶ μάλιστα ἀποκλειστικὰ θεολόγους», ἀντὶ νὰ συμπεριλάβει καὶ νέους καὶ γυναῖκες, ὅπως ἔχει συμφωνηθεῖ καὶ ὅπως

ένότητα), στο όποιο προήδρευε ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἑλσινγκίου Ἰωάννης. Ἦταν ἡ πρώτη εἰσήγηση σέ ἑλληνική γλώσσα, μετά τὴν ἐπίσημη εἰσοδοχὴ τῆς στῆ ζωῇ τοῦ Συμβουλίου (καὶ δυστυχῶς ἡ μόνη κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς Συνέλευσης).

Ἐκεῖνο ποὺ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν μᾶς εἶχε ζητήσει ἦταν ἓνα σχόλιο ἀπὸ ὀρθόδοξη ἄποψη πάνω στὸ πρόβλημα τῆς ἀποδοχῆς (Reception) τοῦ κειμένου ποὺ ἐπεξεργάστηκε ἡ Ἐπιτροπὴ «Πίστις καὶ Τάξις» καὶ ποὺ ἔλαβε τὴν τελικὴ του μορφή κατὰ τὴ διάσκεψη, ποὺ ἔγινε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1982 στὴ Lima τοῦ Περού, γνωστὸ ἀπὸ τότε ὡς «Κείμενο τῆς Lima» ἢ συνοπτικὰ ὡς BEM = Baptism, Eucharist, Ministry.¹

Τὸ κείμενό μας αὐτὸ συντάχθηκε κάτω ἀπὸ ἀσφυκτικὴ πίεση χρόνου. Ὅχι λιγότερο πιεστικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ διαδικασία τῆς με-

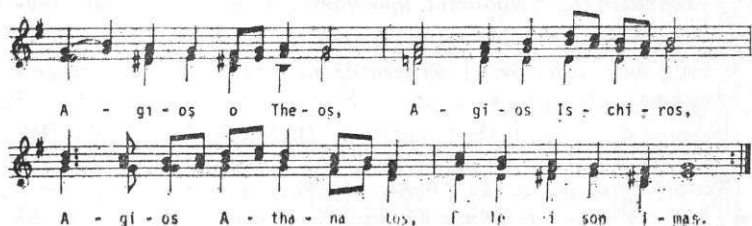
ἐπραξαν τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἄλλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Στὴν πραγματικότητά, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μποροῦσε νὰ ἀποστείλει 13 καὶ ὄχι 12 ἀντιπροσώπους, ὅπως ἀναγράφεται παραπάνω. Δυστυχῶς καὶ ἄλλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες δὲν ἐκάλυψαν ὅλες τὶς θέσεις ποὺ εἶχαν στὴ διάθεσή τους. Ἔτσι ἀποδυναμώθηκε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ καὶ κατὰ τὸν πρὸ ἐπίσημο τρόπο ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ὁρθοδόξων, ὅτι τὸ Π.Σ.Ε. δὲν μᾶς παρέχει ἀρκετὲς εὐκαιρίες συμμετοχῆς στὶς διάφορες δραστηριότητές του. Πρβλ. Γ. Τσέτση, Βανκούβερ 1983. Μία πρώτη ἀξιολόγησις τῆς ἑκτῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, *Ἐκκλησία* 1-2(1984)42.

1. Baptism, Eucharist and Ministry. Faith and Order Paper No 111, WCC, Geneva 1982, μὲ ἓνα Πρόλογο ἀπὸ τοὺς Νίκο Νησιώτη καὶ William Lazareth, Πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» καὶ Διευθυντὴ τῆς Γραμματείας τῆς Ἐπιτροπῆς ἀντίστοιχα. Στὸ κείμενο αὐτὸ παραπέμπουμε ἐδῶ, ἐπειδὴ θεωρεῖται ὡς τὸ ἐπίσημο κείμενο τῆς Lima (βλ. *Towards Visible Unity*, I, WCC 1982, σελ. 80, ὑποσημείωσις. Πρβλ. σελ. 84). Τὸ αὐτὸ κείμενο σὲ γερμανικὴ ἐκδοχή: *Taufe, Eucharistie und Amt*, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main 1982. Τὸ αὐτὸ σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση: *Βάπτισμα, Εὐχαριστία, Ἱερωσύνη*, Ἐκδόσεις τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Σαμπεζύ, 1983. Διατηροῦμε ἐδῶ τὸν ὅρο «Ἱερωσύνη», χωρὶς νὰ παραβλέπουμε ὅτι δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ δικαιολογημένες ἐπιφυλάξεις ἢ ἀπόδοση μὲ τὸν ὅρο αὐτὸ τοῦ «Ministry» τοῦ πρωτοτύπου ἢ τοῦ «Amt» τοῦ γερμανικοῦ κειμένου, στοὺς ὁποίους πλησιέστερος εἶναι ὁ ὅρος «Λειτουργημα».

τάφρασης στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸ γερμανικὸ πρωτότυπο. Ὑστερα ἀπὸ ὠριμότερη σκέψη θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ βελτιώσουμε καὶ τὸ κείμενο καὶ τὴ μετάφραση σὲ ὁρισμένα σημεῖα. Κρίνουμε ὅμως προτιμότερο νὰ τὸ παραθέσουμε στὴν ἀρχικὴ του μορφή, ὅπως κατατέθηκε, ἄλλωστε, διανεμήθηκε καὶ δημοσιεύθηκε, ἀποσπαστικά σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ὁλόκληρο τὸ γερμανικὸ πρωτότυπο στὸ περιοδικὸ *Una Sancta*, 38. Jg. (1983), Heft 3, σσ. 207 - 216, ὑπὸ τὸν τίτλο : *Nicht am Volk und am Leben vorbei*. Τὸ κείμενο, σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση, δημοσιεύτηκε ἐπίσης στὰ περιοδικὰ α) *The Ecumenical Review*, 2 (1984), 193-203, μὲ τίτλο *Baptism Eucharist, Ministry* καὶ β) *Mid-Stream* 1 (1984) 51-63, μὲ τίτλο *Some Thoughts on Reception*.

Ὁμολογοῦμε ὅτι μέχρι σήμερα δὲν εἶχαμε ἀσχοληθεῖ εἰδικότερα μὲ τὴ δράση καὶ τοὺς θεολογικοὺς προβληματισμοὺς τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις», ἀφοῦ, ἄλλωστε, τὰ ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντά μας δὲν ἐκτείνονται στὸ δύσβατο χῶρο τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποδεχθῆκαμε μὲ δικαιολογημένη συστολὴ τὴν πρόσκληση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν νὰ μετὰσχουμε στὴ Γενικὴ Συνέλευση μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ *Advisor* (Συμβούλου) καὶ νὰ παρουσιάσουμε μιὰ εἰσήγηση ἀνω σὲ ἓνα τόσο ἀκανθῶδες πεδίο, ὅπως ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται τὸ κείμενο, καθὼς μάλιστα ἐπρόκειτο γιὰ τὸν μόνον ἐκτενὴ σχολιασμὸ τοῦ κειμένου τῆς *Lima* ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ὁρθοδόξων. Ἡ εὐμενής, ὥστόσο, ὑποδοχὴ τοῦ κειμένου μᾶς δίδει τὸ θάρρος νὰ τὸ κάνουμε προσιτὸ στοὺς ἑλληνόφωνους πιστοὺς καὶ μάλιστα στὴ πνευματικὴ ἡγεσία τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ καλεῖται τώρα νὰ ἀποφανθεῖ ἐπίσημα καὶ ὑπεύθυνα γιὰ τὸ BEM ὡς τὸ τέλος τοῦ 1985. Τὴν ἐπιθυμία μας αὕτη εὐαρεστήθηκε νὰ διευκολύνει τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, ἐντάσσοντας τὶς δύο μελέτες μας στὶς ἐκδόσεις τοῦ Ἰδρύματος. Ἐκφράζουμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὕτη τὶς θερμὲς μας εὐχαριστίες πρὸς τὸ Σεβασμιώτατο Πρόεδρο καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων Νίκο Παναγιωτάκη, ποὺ ἀνέλαβε τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἐκδοσης.

Τὰ τρία κείμενά μας, πού περιλαμβάνονται σ' αὐτὸ τὸν τόμο, παρὰ τὸ διαφορετικὸ ἀντικείμενό τους, συνδέονται στενότατα μεταξὺ τους καὶ ἀλληλοσυμπληρώνονται.¹ Εὐχή μας εἶναι νὰ μετριάσουν τὴν ἀνησυχία ἐκείνων πού ἐκλαμβάνουν τὸν Οἰκουμενισμὸ μόνον ὡς πρόκληση καὶ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἄλλους, πού τὸν ἀποδέχονται ὡς κλήση, «εἰς τὸ εἰδέναι τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως» (Ἐφεσ.1,18) καὶ «ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθησαν» (Ἐφεσ. 4,1).

1. Για πληρέστερη κατανόηση καὶ τεκμηρίωση ὁρισμένων ἀπὸ τίς θέσεις, πού ἀναγράφονται στὰ κείμενα αὐτὰ πρβλ. τίς μελέτες μας :

— Ἡ Σύνοδος σὲ σχέση μετ' τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν κόσμος, Χανιά 1978,

— Λειτουργικὴ Διακονία, στὸν τόμο: Λειτουργικὴ Διακονία. Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύγχρονο κόσμος, Ἐκδόσεις Ὁρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, Χανιά 1981.

Η «ΑΛΟΓΟΜΥΓΑ» ΣΤΟ ΕΛΩΛΙΟ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ
ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Νῦν οὖν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πολλοῦ δέω ἐγὼ ὑπὲρ ἐμμαντοῦ ἀπολογεῖσθαι, ὥς τις ἂν οἴοιτο, ἀλλὰ ὑπὲρ ὑμῶν, μή τι ἐξαμάρτητε περὶ τὴν τοῦ θεοῦ δόσιν ὑμῖν ἐμοῦ καταψηφισάμενοι. Ἐὰν γὰρ ἐμὲ ἀποκτείνητε, οὐ ῥαδίως ἄλλον τοιοῦτον εὕρήσετε, ἀτεχνῶς, εἰ καὶ γελοιότερον εἰπεῖν, προσκείμενον τῇ πόλει ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὥσπερ ἱππῳ μεγάλῳ μὲν καὶ γενναίῳ, ὑπὸ μεγέθους δὲ νωθεστέῳ καὶ δεομένῳ ἐγείρεσθαι ὑπὸ μύωπός τινος· οἷον δὴ μοι δοκεῖ ὁ θεὸς ἐμὲ τῇ πόλει προστεθεικέναι τοιοῦτόν τινα, ὃς ὑμᾶς ἐγείρων καὶ πείθων καὶ ὀνειδίζων ἔνα ἕκαστον οὐδὲν παύομαι τὴν ἡμέραν ὅλην πανταχοῦ προσκαθίζων· τοιοῦτος οὖν ἄλλος οὐ ῥαδίως ὑμῖν γενήσεται, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἐὰν ἐμοὶ πείθῃσθε, φείσεσθέ μου· ὑμεῖς δ' ἴσως τάχ' ἂν ἀχθόμενοι, ὥσπερ οἱ νυστάζοντες ἐγείρόμενοι, κρούσαντες ἄν με, πειθόμενοι Ἀνύτῳ, ῥαδίως ἂν ἀποκτείναιτε, εἴτα τὸν λοιπὸν βίον καθεύδοντες διατελοῖτε ἄν, εἰ μή τινα ἄλλον ὁ θεὸς ὑμῖν ἐπιπέμψειεν κηδόμενος ὑμῶν.*

Πλάτωνος Ἀπολογία, 18.

* Τώρα λοιπόν, πολίτες τῶν Ἀθηνῶν, κάθε ἄλλο κάνω παρὰ νὰ ἀπολογοῦμαι χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου, ὅπως θὰ νόμιζε ἴσως κανεὶς. Ἀπολογοῦμαι γιὰ δικό σας χατίρι, μήπως, καταδικάζοντάς με, ἀμαρτήσετε στὸ Θεὸ ὡς πρὸς τὸ δῶρο ποὺ σᾶς ἔκαμε. Γιατί, ἂν με θανατώσετε, δὲ θὰ βρεῖτε εὐκόλα ἄλλον σὰν κι ἐμένα, κολλημένο ἀπὸ τὸ θεὸ στὴν πόλη —θὰ τὸ πῶ καὶ ἂς εἶναι κάπως γελοῖο— ὅπως σὲ μεγάλο, καθαρῶναιμο, ἀλλὰ νωθρὸ ἀπὸ τὸ πάχος τοῦ ἄλογο, πού, γιὰ νὰ σηκώνεται, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἀλογόμυγα. Ὡς τέτοια ἀλογόμυγα μοῦ φαίνεται πὼς με ἔχει κολλήσει κι ἐμένα ὁ θεὸς στὴν πόλη, γιὰ νὰ περιφέρομαι ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ νὰ καθίζω πάνω στὸν κάθε ἕναν ἀπὸ σᾶς, νὰ σᾶς ξυπνῶ, νὰ σᾶς πείθω καὶ νὰ σᾶς πειράζω. Τέτοιος λοιπὸν ἄλλος δὲν θὰ βρεθεῖ εὐκόλα γιὰ σᾶς, πολίτες τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπομένως, ἂν με πιστεύετε, μὴ με καταδικάσετε. Μπορεῖ ὅμως, ἐνοχλημένοι ἴσως σὰν τοὺς ἀγουροξυπνημένους, ποὺ νυστάζουν ἀκόμη, νὰ με χτυπήσετε, πιστεύοντας στὸν Ἄνυτο, καὶ εὐκόλα νὰ με θανατώσετε· στὴν περίπτωση αὕτῃ θὰ μένετε ὀλόκληρη τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ σας κοιμισμένοι, ἂν δὲν σᾶς λυπηθεῖ ὁ Θεὸς καὶ σᾶς στείλει κάποιον ἄλλο.

1. "Όταν μοῦ ζητήθηκε νά κάμω ἓνα σχόλιο, ἀπό ὀρθόδοξη ἀποψη, πάνω στήν «πολιτική» δράση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.), προκειμένου νά περιληφθεῖ στὸν συλλογικὸ αὐτὸ τόμο, θυμῆθηκα αὐθόρμητα τὸ παραπάνω συγκλονιστικό, ὅσο καὶ προφητικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη» τοῦ Πλάτωνα. Τὸ ἀπόσπασμα μὲ ἀκολουθοῦσε ἔκτοτε ὡς «ἀλογόμυγα» καὶ μὲ παρακينوῦσε νά ἐστιάσω τὸ σχόλιό μου στὸ ρόλο τῆς «ἀλογόμυγας» ποὺ διαδραματίζουν ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ μάλιστα τὸ Π.Σ.Ε. Τῇ σκέψῃ αὐτῇ ἐνίσχυε τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ μπορῶ νά ὑποψιαστῶ κάπως τὸ «Δαιμόνιον» ποὺ ἐνέπνευσε τοὺς πρωτεργάτες τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης κατὰ τὰ νεότερα χρόνια, εἶμαι πεπεισμένος πὼς οὔτε Οἰκουμενικὴ Κίνηση, οὔτε Π.Σ.Ε. θὰ εἶχαμε, ἂν οἱ πρωτοπόροι ἐκεῖνοι δὲν εἶχαν προσκολληθεῖ στίς Ἐκκλησίες ὡς σταλμένες ἀπὸ τὸ Θεὸ «ἀλογόμυγες», γιὰ νὰ τίς ἀφυπνίσουν, νὰ τίς πείθουν καὶ νὰ τίς πειράζουν βέβαια πότε πότε!

2. Αὐτὸ ἰσχύει φυσικὰ πολὺ περισσότερο γιὰ τὸν ἄνθρωπο στὸν ὁποῖο ἀφιερώνεται αὐτὸς ὁ τόμος. Στὰ σημερινὰ γεράματά του εἶναι ἴσως ὁ Babouchka, ὁ πνευματικὸς Γέρον, ὁ «πατερόνλης», ποὺ ἀναγνώρισαν κάποτε στὸ πρόσωπό του οἱ Ὀρθόδοξοι Ρῶσοι.¹ Στῇ μνήμῃ τῆς Ἐκκλησίας ὅμως, ὁ Willem Adolf Visser't Hooft θὰ παραμείνει ἀσφαλῶς ὡς ἡ πιὸ ὀχληρὴ «ἀλογόμυγα» τῆς παγκόσμιας Χριστιανοσύνης κατὰ τὸν εἰκοστὸ αἰῶνα!

3. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ συνοικοδόμησε μὲ τὴν προφητικὴ παρέμβασή του, τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν δηλαδή, βρίσκεται τώρα καὶ μερικὰ χρόνια στὸ σκαμνὶ τοῦ κατηγορουμένου. Ὁ Σωκράτης, ποὺ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου «μετὰ

1. W.A. Visser't Hooft, *Die Welt war meine Gemeinde. Autobiographie*, München 1972, σ. 328.

λόγου ἐβίωσε»¹, κατηγορήθηκε γὰρ ἀθεΐα, καθὼς ἐκήρυττε «καινὰ δαιμόνια» — ἀλήθειες, ποὺ ἔκαναν τοὺς «εὐσεβεῖς» νὰ ἀποροῦν καὶ νὰ ὀργίζονται, «δορυαίχμες λέξεις καὶ αὐτοκτόνες»,² ὅπως οἱ μέλισσες, ἀλήθειες, ποὺ ὀδηγοῦν στὸ θάνατο ἐκεῖνον ποὺ ἀποτολμᾷ νὰ τὶς ἐκφράσει. Τέτοιες, ἐπικίνδυνες γὰρ τῇ ζωῇ τοῦ φορέα τοὺς ἀλήθειες καὶ ἐρεθιστικὲς λέξεις τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, ποὺ ὑποβάλλονται στὶς Ἐκκλησίες καὶ στοὺς χριστιανοὺς τῆς ἐποχῆς μας μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ Π.Σ.Ε., ἐνεργοῦν συχνὰ ὡς καυστικοὶ νυγμοὶ τῆς «ἀλογόμυγας». Προφανῶς ἦταν ὑπερβολικὴ ἡ πρὸς τὸν Ἄνυτο³ ἀπαίτηση, νὰ ὑπομείνει μέσα στὸν ὕπνο του μιὰ τέτοια παρενόχληση. Οἱ κριτικοὶ ἀνέλαβαν γι' αὐτὸ τὴν ἀποστολὴ τοῦ «διαβόλου» καὶ ἐξώθησαν τοὺς Ἀθηναίους νὰ προκαλέσουν μιὰ δίκη, γὰρ νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ ζῶψιο, πρὶν εἶναι ἀργά. Ἡ δίκη διεξάγεται λοιπὸν τῶρα καὶ μερικὰ χρόνια. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ἀλλάζουν βέβαια οἱ δικαστές, οἱ κατήγοροι καὶ ἡ ἴδια ἡ κατηγορία. Ἡ δίκη ὅμως παρατείνεται ἀκόμῃ, πότε σὲ ὑψηλὴ ἔνταση καὶ πότε σὲ ὕφεση, ὥσπου νὰ προσαχθεῖ πρόσθετο ἐνοχοποιητικὸ ὕλικό.

4. Τὸ ὅτι καὶ ἡ Ὁρθοδοξία μετέχει σ' αὐτὴ τὴ δίκη εἶναι βέβαια κατανοητό, ἀφοῦ ἡ οἰκουμενικὴ «ἀλογόμυγα» ἔγινε μὲ ἰδιαίτερο τρόπο αἰσθητὴ στὸ δικό της σῶμα. Δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε, πῶς, κοντὰ στὴν κυριαρχία τῆς ἀθεΐας, ποὺ ἀναδείχθηκε σὲ πολιτειακὸ σύστημα σὲ περισσότερες ὀρθόδοξες χῶρες, ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση ἀποτελεῖ τὴ δεύτερη μεγάλη πρόκληση τῆς Ὁρθοδοξίας αὐτὸ τὸν αἰῶνα. Γιατί, ἂν καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποτιμᾶται ἡ ὀρθόδοξη συμβολὴ στὴ δημιουργία τῆς Οἰκουμενι-

1. «Τὸν Χριστὸν πρωτότοκον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐδιδάχθημεν καὶ προεμνήσαμεν λόγον ὄντα, οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε. Καὶ οἱ μετὰ λόγον βιώσαντες Χριστιανοὶ εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομίσθησαν, οἷον ἐν Ἑλλήσι μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς, ...». Ἰουστίνου, Ἀπολογία 46, ΒΕΠ 3, 185 - 186.

2. Ὀδυσ. Ἐλύτη, Τὸ Ἄξιον ἐστί (Δοξαστικόν), Ἰκαρος, ἐκδ. 13η, σελ. 84.

3. Ὁ κυριότερος ἀπὸ τοὺς τρεῖς κατηγόρους τοῦ Σωκράτη. Οἱ ἄλλοι δύο ἦταν ὁ Λύκων καὶ ὁ Μέλητος.

κῆς Κίνησης, καὶ πολὺ περισσότερο στὸ ἴδιο τὸ δικαίωμά της νὰ ἀποκαλεῖται «οἰκουμενική», ἡ Κίνηση αὐτὴ συνιστᾷ ταυτόχρονα τὴν πρώτη μαζικὴ πρόκληση τοῦ Προτεσταντισμοῦ πρὸς τὴν ὀρθόδοξη Χριστιανοσύνη. Καὶ τοῦτο κυρίως ἐπειδὴ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας ἡ παρουσία τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μεταρρύθμισης ἦταν καὶ, ὅπως φαίνεται, θὰ παραμείνει, κυριαρχική. Οἱ Ἐκκλησίες αὐτὲς ἀποτελοῦν τόσο θεολογικά, ὅσο καὶ ἀπὸ κοινωνικοπολιτικὴ ἀποψη, μιὰ διαρκὴ πρόκληση γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία.

5. Εἶναι γι' αὐτὸ πέρα ὡς πέρα κατανοητὸ τὸ ὅτι, ἂν καὶ ὅλες οἱ Αὐτοκέφαλες Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες εἶναι ἐνεργὰ καὶ δραστήριοι μέλη τοῦ Π.Σ.Ε., ἀντιπροσωπεύεται καὶ ἡ Ὁρθοδοξία στὴ δίκη γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παραπάνω. Οἱ ἀπόψεις της γιὰ τὶς κοινωνικοπολιτικὲς δραστηριότητες τοῦ Π.Σ.Ε., πού μᾶς ἀπασχολοῦν κυρίως ἐδῶ, δὲν εἶναι, ὡστόσο, ἐνιαῖες, καὶ οὔτε θὰ μπορούσαν, ἄλλωστε, νὰ εἶναι. Γιατὶ ὡς σήμερα ἡ Ὁρθοδοξία διατύπωσε μόνον ἐπὶ μέρους ἀπαντήσεις, ὅχι ὅμως καὶ μιὰ ἀπὸ κοινοῦ ἐπεξεργασμένη, πανορθόδοξη ἀπάντηση στὴν παραπάνω πρόκληση. Κάτι τέτοιο δὲν πρέπει νὰ ἀναμένεται στὸ ὄρατὸ μέλλον, ἐκτὸς ἂν θὰ μπορούσε νὰ συνέλθει προσεχῶς ἡ προγραμματιζόμενη Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος καὶ νὰ ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ πρόβλημα (ὅπως ἔχει πράγματι προβλεφθεῖ). Ἀκόμη καὶ τότε ὅμως ἡ ἀπάντηση δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πλήρης καὶ ὀριστική, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια ἡ πρόκληση δὲν εἶναι οὔτε ἐνιαία, οὔτε ἀμετάβλητη. Στὴ συνάντησή της μὲ τὸν Προτεσταντισμὸ, στὰ πλαίσια τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, ἡ Ὁρθοδοξία γίνεται δέκτης μιᾶς ὅχι πάντοτε ἁρμονικῆς πολυφωνίας, ὅχι μόνον στὸ θεολογικὸ - ἐκκλησιολογικὸ, ἀλλὰ καὶ στὸν κοινωνικοκοινοπολιτικὸ καὶ κοινωνικοπολιτικὸ χῶρο.

6. Δὲν εἶναι ὅμως μόνον αὐτὴ ἡ ἀκόμη περισσότερο ἰσχυροποιημένη ἀπὸ τὶς παγκόσμιες πολιτικὲς καὶ πολιτιστικὲς ἐντάσεις πολυφωνία, πού κάνει δύσκολη μιὰ ἐνιαία ἀπάντηση τῆς Ὁρθοδοξίας: καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ὁρθοδοξία θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐπιτε-

χθεῖ σήμερα μιὰ ἐναρμόνια συμφωνία στὸ κοινωνικοπολιτικὸ ἔδαφος. Γιατὶ καὶ ὁ βιοτικὸς χῶρος τῆς Ὁρθοδοξίας, ποὺ ἔχει διαφοροποιηθεῖ στὸ μεταξὺ τόσο πλουραλιστικά, ἐπιτρέπει τώρα πιά μόνο μιὰ πολυφωνικὴ ἔκφραση ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχε παλαιότερα μιὰ λίγο πολὺ ἐνιαία αὐτοσυνειδησία καὶ κοσμοαντίληψη τοῦ ὁρθόδοξου ἀνθρώπου.¹ Παραμένει, ὥστόσο, ἡ ἐλπίδα, πὼς ἡ πολυφωνία αὕτῃ θὰ μπορέσει νὰ διατηρήσει καὶ στὸ μέλλον τὴν ἐσωτερικὴ ἀρμονία τοῦ ὁρθόδοξου ἥθους. Μὲ βάση καὶ ἀφετηρία τὸ ἥθος αὐτό, εἶναι ἤδη καιρὸς νὰ δώσει ἡ Ὁρθοδοξία μιὰ ἀπάντηση στὴν κοινωνικοπολιτικὴ πρόκληση τόσο τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, ὅσο καὶ τῆς σύγχρονης παγκόσμιας κατάστασης. Τὰ βήματα, ποὺ ἔχουν σημειωθεῖ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὕτῃ τὸν τελευταῖο καιρὸ εἶναι, δυστυχῶς, λίγα, ὅπωςδήποτε ὅμως ἐνθαρρυντικά.² Τὰ βήματα αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ κάποια σίγουρη ἀφετηρία καὶ γιὰ τὴ δική μας ἐδῶ ἀναζήτηση μιᾶς ὁρθόδοξης ἀπάντησης στὴν οἰκουμενικὴ πρόκληση.

1. Alex. Papaderos, *Das liturgische Selbst-und Weltbewusstsein des byzantinischen Menschen*, *Kyrios*, IV (1964), Heft 3, σσ. 206-218.

2. Ἐκτός ἀπὸ τὶς πανορθόδοξες Διασκέψεις, ποὺ συγκλήθηκαν ἀπὸ τὸ 1961 καὶ ἐξῆς καὶ τὸ Β' Πανορθόδοξο Συνέδριο τῶν Ἀθηνῶν (1976, πρβλ. *Procès - Verbaux du Deuxième Congrès de Théologie Orthodoxe*, Athens, 1978), ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν ἐδῶ καὶ οἱ ἀκόλουθες ἐκδηλώσεις : α) Ἡ Διάσκεψη τοῦ 1974 στὴ Μονὴ Cernica τῆς Ρουμανίας μὲ θέμα : «Confessing Christ Today». β) Ἡ Διάσκεψη τοῦ 1975 στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, μὲ θέμα : «The Church's Struggle for Justice and Unity» (βλπ. τὰ κείμενα στὴν ἐκδοση τοῦ C. Patelos, *The Orthodox Church in the Ecumenical Movement*, Geneva 1978). γ) Ἡ Διάσκεψη τοῦ 1977 στὴ Μονὴ New Valamo τῆς Φινλανδίας μὲ θέμα : «The Ecumenical Nature of the Orthodox Witness». δ) Ἡ Διάσκεψη τοῦ 1978 στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης, μὲ θέμα : «Church and Service : The Orthodox Approach to Diaconia» (βλπ. τὰ Πρακτικὰ στὸν τόμο : *Λειτουργικὴ Διακονία. Ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύγχρονο κόσμος*, ἐκδόσεις Ὁρθόδοξου Ἀκαδημίας Κρήτης, Χανιά 1981. Πρβλ. Alex. Papaderos, *Liturgical Diaconia*, στὸ περιοδικὸ *Mid-Stream*, XVIII,2(1979) 134-141. Τὸ αὐτὸ κείμενο σὲ αὐτοτελὴ γερμανικὴ ἐκδοση : *Die liturgische Diakonie*, Otterbach 1979).

7. Όπως σέ κάθε δίκη, πρέπει νά διαπιστωθεῖ καί ἐδῶ πρὶν ἀπ' ὅλα ἡ ταυτότητα τοῦ (κατηγορουμένου). Ὁ ἴδιος πρέπει νά μπορεῖ νά πεῖ ποίος εἶναι, πρὶν ἀρχίσουν οἱ κατήγοροι καί οἱ συνήγοροι νά ζωγραφίζουν τῇ δικῇ τους εἰκόνα γι' αὐτόν. Στὴν περίπτωση τοῦ Π.Σ.Ε. οἱ Ἑκκλησίες - μέλη διασκέφθηκαν ἀπὸ κοινοῦ, συναποφάσισαν καί καθόρισαν καταστατικά τί θὰ ὀφείλε νά εἶναι τὸ Συμβούλιο. Τί ἔγινε ὅμως στὴ συνέχεια ; Πῶς ἀντιλαμβάνεται τὸν ἑαυτό του τὸ ἴδιο τὸ Οἰκουμενικὸ Συμβούλιο;

8. Θὰ θέλαμε νά περιοριστοῦμε ἐδῶ σὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸν προβληματισμό μας ὁμολογία. Ὄταν στίς 6 Νοεμβρίου 1967 ὁ τότε Γενικὸς Γραμματέας E.C. Blake ὑποδεχόταν στὸ «Στρατηγεῖο» τοῦ Π.Σ.Ε., στὴ Γενεύη, τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ἀθηναγόρα, συνέκρινε τὸ Π.Σ.Ε. μὲ ἓνα οἰκοδόμημα, ποὺ ἔχει ἀνεγερθεῖ ἔτσι, ὥστε νά εἶναι εὐάρεστο καί χρήσιμο στίς Ἑκκλησίες. Πρόκειται, εἶπε, γιὰ ἓνα οἰκοδόμημα ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη ὁλοκληρωθεῖ. Χρειάζονται περισσότερα διαμερίσματα, μιὰ καί αὐξάνει ὁλοένα καί περισσότερο ἡ οἰκουμενικὴ οἰκογένεια. Γι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται νά διαφοροποιῶνται κάθε τόσο τὰ σχέδια, ὥστε νά ἐξασφαλίζουν περισσότερη ἄνεση καί χρησιμότητα.¹ Ἄν ὁ Δρ. Blake δὲν ἔκλεινε τὴ χαιρετιστήρια προσφώνησή του μὲ τὴν παρατήρηση πὼς ἓνα οἰκοδόμημα περικλείει καί τὸν κίνδυνο τῆς παραμονῆς σὲ μιὰ «εἰρηνικὴ ἀπομόνωση», θὰ μᾶς μετέδιδε ὁ περὶ οἰκοδομήματος συμβολισμὸς τοῦ τὴν ὅπωςδῆποτε σφαλερὴ ἐντύπωση πὼς τὸ Συμβούλιο βλέπει πράγματι ὡς κύρια ἀποστολὴ του νά προσφέρει, ὅπως εἶπε, στίς Ἑκκλησίες κάτι τὸ εὐάρεστο καί ἄνετο ! Εἴμαστε, ὥστόσο, πεπεισμένοι ὅτι πολλοὶ χριστιανοί, ὥσως καί μερικὲς Ἑκκλησίες - μέλη, περιμένουν πράγματι ἀπὸ τὸ Συμβούλιο μᾶλλον αὐτὸ τὸ εὐάρεστο καί τὸ ἄνετο, παρὰ (κεντήματα ἀλογόμυγας). Ἄν υἱοθετοῦσε καί τὸ Συμβούλιο τὴν προσδοκία αὐτή, θὰ ἀστοχοῦσε, δίχως ἄλλο, σὲ μιὰν ἀπὸ τίς πρωταρ-

1. Patelos, ὁ.π., σελ. 251 ἐξ.

χικὲς εὐθύνες του, στὸ νὰ εἶναι δηλ. «μία διαρκὲς δημιουργικὴ πρόκλησις διὰ τὰς Ἐκκλησίας», ὅπως τόνισε ὁ Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος Μελίτων σὲ ἓνα σχόλιό του γιὰ τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς Οὐψάλας.¹ Μπροστὰ σ' ἓναν τέτοιο κίνδυνο, μᾶς φαίνεται πρόσφορο νὰ συσχετίσουμε ἐδῶ μὲ τὸ Π.Σ.Ε. μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα ποὺ θέτει τὸ παραπάνω κείμενο τοῦ Πλάτωνα:

α) Χάριν τίνος ὑπερασπίζεται τὸν ἑαυτό του τὸ Π.Σ.Ε. κατὰ τὴ συνεχιζόμενη αὐτὴ δίκη: χάριν τοῦ ἑαυτοῦ του ἢ χάριν τῶν «Ἀθηναίων»;

β) Θεωρεῖ ἀκόμη τὸν ἑαυτό του ὡς μιὰ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴ Χριστιανοσύνη καὶ ἔχει ἐναργῆ ἐπίγνωση τοῦ ὅτι μιὰ τέτοια δωρεὰ εἶναι προορισμένη νὰ διακονεῖ ὄχι ἓναν αὐτοσκοπὸ ἢ μιὰ ἐπιλογὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Π.Σ.Ε., ἀλλὰ μόνο τοὺς «Ἀθηναίους», ἀκόμη καὶ ὅταν ἐμφανίζονται ὡς κατήγοροί του ;

γ) Ὑπῆρξε καὶ παραμένει ἀκόμη τὸ Π.Σ.Ε. πεπεισμένο πῶς ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσει μιὰν ἐντελῶς ἰδιάζουσα ἀποστολή, ποὺ μόνο αὐτὸ μπορεῖ νὰ φέρει σὲ πέρας καὶ ὅτι ἐπομένως γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἔχει «κολλήσει ὁ Θεὸς ὡς ἀλογόμυγα στὴν πολιτεία», δηλ. στὴν Ἐκκλησία ;

δ) Ἐπιμένει νὰ κεντᾷ τὸ μεγάλο καὶ ἐπιρρεπὲς πρὸς τὴ νωθρότητα «ἄλογο» καὶ νὰ τοῦ γίνεται συνειδητὰ ὀχληρὸ ἢ μήπως ἔχει στὸ μεταξὺ τρομοκρατηθεῖ τόσο πολὺ ἀπὸ τὶς ἀντιδράσεις του, ὥστε ἔγινε «λογικὸ» καί, ἀντὶ νὰ τὸ ἐρεθίζει ἀκόμη περισσό-

1. Metropolitan Meliton of Chalcedon, *The Ecumenical Movement and the Fourth General Assembly of Uppsala*, στὴν ἔκδοση τοῦ Patelos, ὁ.π., σελ. 294. Στὸ εἰσαγωγικὸ τοῦ σημειώμα (*Voices of Unity*, σελ. VIII) ὁ Philip Potter γράφει σχετικὰ: «Ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς προσφέρει μιὰ σαγηνευτικὴ διακονία μὲ τὶς σκέψεις του γιὰ τὴ σύγκρουση γύρω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ δράση τοῦ Π.Σ.Ε., καθὼς μάλιστα τὴν ἐξετάζει ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς Ἀνατολῆς. Πολὺ σωστὰ βεβαιώνει πῶς, ἐφόσον τὸ Π.Σ.Ε. καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις διατηροῦν τὴν πιστότητά τους πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο, παραμένουν μιὰ ἀναγκαία ἀλογόμυγα, ποὺ κεντᾷ τὸ ἀδρανὲς ἄλογο, ὅπως ἔγραψε ὁ Πλάτων στὴν Ἀπολογία του».

τερο, ἀρκεῖται τώρα πιά μόνο στο νά τὸ χαϊδεύει τρυφερά, ἔστω κι ἂν διατρέχει ἔτσι τὸν κίνδυνο νά τὸ ἀφήσει νά ἀποκοιμηθεῖ βαθυτέρα; Μήπως μάλιστα μοιάζει καμιά φορὰ νά ἔχει καὶ τὸ ἴδιο τὸ Π.Σ.Ε. τὴν τάση νά μεταμορφωθεῖ σὲ ἓνα καθαρόαιμο ἄλογο καὶ νά ἀποδεχθεῖ τὴ νωχέλεια ὡς νέα ποιότητα τῆς ζωῆς του;

ε) Πόσο μεγάλος εἶναι ὁ κίνδυνος γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς «Ἀθηναίους»; Θὰ συνεχίσουν νά ὑποστηρίζουν ἀπὸ κοινοῦ μὲ εὐγνωμοσύνη τὴ δωρεὰ πού τοὺς ἐμπιστεύτηκε ὁ Θεός, τὸ Π.Σ.Ε. δηλ., ἀντὶ νά τὸ καταδικάζουν; Ἡ μήπως, ἀκολουθώντας τὸν «Ἄνυτο», θὰ δυσαρεστηθοῦν σὰν τοὺς ἀγουροξυπνημένους καὶ θὰ τὸ καταδικάσουν ἀπερίσκεπτα, ὥστε, καταργώντας καὶ ἐξουδετερώνοντάς το, νά συνεχίσουν μὲ ἀδιατάρακτη συνείδηση τὸν ὕπνο τους;

ΤΟ Π.Σ.Ε. ΚΑΙ Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

9. «Οἱ ἅγιοι στὸν πειρασμὸ τῆς ἐξουσίας» —αὐτὴ ἡ διαρκὴς πρόκληση γιὰ τὴ χριστιανικὴ ὑπαρξή— φαίνεται πὺς δὲν ἀντιπαρέρχεται οὔτε τὸ Π.Σ.Ε. Γιατὶ κι αὐτὸ βρίσκεται διαρκῶς στὸν κίνδυνο, κατὰ τὴν ἀναστροφή του μὲ τὴν ἐξουσία —τὸ παιγνίδι αὐτὸ μὲ τὴ φωτιά!— νά συμπεριφέρεται, ἐν δυνάμει ἢ ἀδυναμίας, μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά τοῦ γίνεταί πράγματι πειρασμὸς ἡ ἐξουσία. Εἶναι μὲ ἄλλα λόγια, δυνατό, εἴτε νά περιέλθει στὴν ἐξουσία τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ τοῦ κόσμου, εἴτε, συγκεντρώνοντας τὸ ἴδιο ἐξουσίες, νά δείξει τελικὰ ἐμπιστοσύνη στὴν ἐξουσία, μὲ συνέπεια νά σκέφτεται καὶ νά ἐνεργεῖ κατὰ τὸ φρόνημα τῶν ἰσχυρῶν.

10. Τὸ Συμβούλιο μπορεῖ, πρὶν ἀπ' ὅλα, νά γίνῃ θύμα ἰσχυρῶν δομῶν μέσα στὴν ἴδια τὴν οἰκουμενικὴ κοινότητα. Ἐκκλησίες - μέλη π.χ., πού διαθέτουν τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη μορφή «πλούτου» («πλούτου») σὲ παράδοση, σὲ πνευματικότητα, σὲ ἐπαναστατικὸ οἶστρο, σὲ ἱεραποστολικὴ πείρα, σὲ χρῆμα, σὲ διακονικὲς δραστηριότητες, σὲ διασυνδέσεις μὲ οἰκονομικὰ συμφέροντα) ἢ πού ἔχουν ἐμπλακεῖ σὲ στρατιωτικὰ μπλόκ ἢ καταπιέζονται ἀπὸ αὐτά,

βρίσκονται ἴσως στὸν πειρασμὸ νὰ «ἐπιβληθοῦν» στὸ Π.Σ.Ε., δηλ. νὰ θελήσουν νὰ τὸ κατευθύνουν στὴ δική τους πορεία πλεύσης. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις προβάλλεται π.χ. ἡ ἀξίωση νὰ προσανατολισθεῖ τὸ Π.Σ.Ε. «κάθετα» μᾶλλον παρὰ «ὀριζόντια», νὰ εἶναι πιὸ συντηρητικὸ ἢ πιὸ ἐπαναστατικὸ, λιγότερο κοσμικὸ καὶ περισσότερο πνευματικὸ, πιὸ συγκαταβατικὸ ἢ πιὸ τολμηρό, ἰδεολογικὰ οὐδέτερο ἢ στρατευμένο, νὰ μάχεται βέβαια κατὰ τοῦ μιλιταρισμοῦ, μὲ προσοχή ὅμως, μήπως ἀπειληθοῦν οἱ θέσεις ἐργασίας ἐκείνων ποὺ ἀπασχολοῦνται στὶς πολεμικὲς βιομηχανίες· νὰ ἀγωνίζεται ἀποφασιστικὰ γιὰ τὴν εἰρήνη, χωρὶς, ὥστόσο, νὰ ὑποτιμᾷ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἰσορροπίας τοῦ φόβου —καὶ ἄλλα παρόμοια!

11. Τουλάχιστο μπορεῖ νὰ ὑποθέσει κανεὶς πῶς, ἀκόμη κι ἂν δὲν προβάλλεται εὐθέως ἡ ἀξίωση, ἀναμένεται πάντως πῶς κάθε μιὰ μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο «πλούσια» Ἑκκλησία βρίσκεται στὸν πειρασμὸ νὰ ἐπιχειρήσει μιὰ τέτοια παρέμβαση ποδηγέτησης· ἀφοῦ κι αὐτὸς ὁ πειρασμὸς ἀνήκει στὰ αὐτονόητα τούτου τοῦ κόσμου! Ἡ ἀποφυγὴ αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ἀνήκει χωρὶς ἀμφιβολία στοὺς θεμελιώδεις ὅρους ἐπιβίωσης τοῦ Π.Σ.Ε.

12. Τὸ Π.Σ.Ε., ἔπειτα, δὲν ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὸν ἄλλο κίνδυνο, ποὺ ἀπειλεῖ ὅλους μας καὶ ποὺ εἶναι τὸ ἐνδεχόμενο, νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοῦ τοῦ κόσμου μὲ ἓνα τρόπο, ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ στρατεύσουν Ἑκκλησίες καὶ χριστιανοὺς στὸ δικό τους φρόνημα καὶ στὰ δικά τους συμφέροντα, ἐξαναγκάζοντάς τους ἔτσι νὰ συμμαχήσουν μαζί τους ἢ τουλάχιστο νὰ τοὺς ἐγγυηθοῦν τὴ σιωπὴ τους, νὰ τοὺς τρομοκρατήσουν ἢ νὰ τοὺς παραμορφώσουν σὲ ἄβουλα ρομπότ τῶν ἐνδιαφερόντων τους.

13. Ἀλλὰ ὁ καθαυτὸ κίνδυνος τοῦ Π.Σ.Ε. σὲ σχέση μὲ τὴν ἐξουσία βρίσκεται, νομίζουμε, στὴν ἴδια τὴν αὐτοσυνειδησία του. Ὅλοι γνωρίζουμε πόσο μεγάλος παραμένει πάντοτε ὁ ἀρχέγονος διαβολικὸς πειρασμὸς, νὰ θέλεις νὰ εἶσαι κάτι ἄλλο καὶ μάλιστα

κάτι περισσότερο από αυτό που είσαι, να συντρίβεις δηλ. και να υπερβαίνεις το καθορισμένο είναι σου. Μιλήσαμε παραπάνω για τον ένδεχόμενο κίνδυνο να υποπέσει το Συμβούλιο στον πειρασμό, να μη θέλει πια να είναι απλώς μια «αλογόμυγα», αλλά να επιδιώξει τη μεταβολή του σε καθαρόαιμο αλογο. Δεν έννοούμε στο σημείο αυτό κυρίως την αποδιδόμενη κατά καιρούς στο Συμβούλιο πρόθεση, να αναδειχθεῖ σε Ὑπερεκκλησία. Ὅσα υποκίνησαν την υπόνοια αυτή φαίνεται πώς έχουν πιά παραμεριστεῖ. Ἐννοούμε πολύ περισσότερο τὴ μορφή, πώς, ὅπως ἰσχυρίζονται τότε τότε μερικοί, τὸ Συμβούλιο ὑπερεκτιμᾷ τις δυνάμεις και τις δυνατότητές του: ὅτι δίνει δηλ. για τὸν ἑαυτό του τὴν ἐντύπωση πώς εἶναι πράγματι σὲ θέση νὰ διασπάσει τις σύγχρονες ἐξουσιαστικές δομὲς τῆς πολιτικῆς, τοῦ милитарισμού, τῆς οἰκονομίας, τῆς τεχνολογίας, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ φυλετισμοῦ, τῆς σεξομανίας, τῆς ἐκμετάλλευσης, τῶν ἰδεολογικῶν ἀνταγωνισμῶν και τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης, και νὰ ἐπιβάλει μιὰν ἀποτελεσματικὴ ἀλλαγὴ στὴν οὐσία τους ἢ στὸν προσανατολισμό τους. Τὸ πάθος μὲ τὸ ὁποῖο ἀντιδροῦν μερικὲς Ἐκκλησίες - μέλη, ἀλλὰ και μὴ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ, στὴ μιὰ ἢ στὴν ἄλλη κοινωνικὴ πρωτοβουλία τοῦ Π.Σ.Ε. προκαλεῖ τὴν ἐντύπωση πὼς τὸ Συμβούλιο εἶναι πράγματι σὲ θέση νὰ πραγματώσει τὸ κάθε φορὰ ἐλπιζόμενο ἢ νὰ παρεμποδίσει τὸ ἐπαπειλούμενο! Ἄν και τὸ ἴδιο τὸ Συμβούλιο πίστευε σὲ κάτι τέτοιο, ἂν ἐπέτρεπε δηλ. στὸν ἑαυτό του νὰ παραπλανηθεῖ ἀπὸ μιὰ τέτοια οὐτοπικὴ αὐτοὑπερεκτίμηση,¹ θὰ παρέκαμπτε, κατὰ τὴ γνώμη μας, τὴν οὐσιωδέστερη κοι-

1. Τὸν κίνδυνο αὐτὸν ἐπισημαίνει ὁ ἴδιος ὁ Visser't Hooft στὸ ἔργο του *Die Welt war meine Gemeinde*, ὁ.π., σελ. 425, γράφοντας μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ σοβαρὸ χιούμορ του :

«Ποιὸς στῆς Γενεύης τὸ Βατικανὸ

τοὺς ἀξιωματοῦχους τῆς ἱερωσύνης,

τῆς οἰκουμενικῆς μας Ἐκκλησίας τοὺς γραφειοκράτες,

θὰ προστατεῦσει ἀπ' τὴν περηφάνεια,

κι ἀπὸ τὴν τρέλα τῆς μεγαλωσύνης ;»

νωνικοπολιτική αποστολή του: τὸ νὰ εἶναι δηλ. ἀπλῶς καὶ μόνον ἡ «ἀλογόμυγα», δηλ. μιὰ φωνὴ στὴν ἔρημο, ἓνα «σημεῖον» ἐλπίδας, μιὰ παραπομπὴ σὲ Ἐκεῖνον, ποὺ μόνος Αὐτὸς εἶναι ἡ Ὁδὸς ἐξόδου ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο τῆς ἀνθρωπότητας.¹ Ἀλλὰ τὸ Π.Σ.Ε. θὰ ἀστοχοῦσε ταυτόχρονα σὲ μιὰν ἄλλη, ὅχι λιγότερο οὐσιαστικὴ ἀποστολὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης: στὸ νὰ δίδει ἀφορμὴ στὶς Ἐκκλησίες νὰ ἀνταλλάσσουν τὶς ἐμπειρίες τους ἀπὸ τὴν ἀναστροφή τους μὲ τὴν ἐξουσία στὴν διαδρομὴ τῆς Ἱστορίας καὶ στὸ παρόν, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη Ἐκκλησία θὰ ἀπελευθερωθεῖ ἔτσι εὐκολότερα ἀπὸ τὶς αὐτονόητες ἄλλοτε καὶ δικαιολογημένες ἱσῶς τότε, στὸ μεταξὺ ὅμως κενὲς πιά περιεχομένου, ἀντιλήψεις τῆς περὶ ἐξουσίας καὶ θὰ μπορέσει νὰ διαγνώσει ποῦ βρίσκεται ἡ πραγματικὴ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας: στὴ μωρία τοῦ Σταυροῦ! Ἐπιτελώνοντας τὸ λειτούργημά του τῆς «ἀλογόμυγας», τὸ Οἰκουμενικὸ Συμβούλιο, ἀκόμη καὶ ὅταν αἰσθάνεται ὅχι πανσθενές, ἀλλὰ πανασθενές, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐγκαταλείψει ποτὲ τὴν ἐπικίνδυνη ἀποστολή του, νὰ προκαλεῖ, ὅπως ὁ σταυρωμένος Χριστός, τὶς δυνάμεις καὶ τὶς ἐξουσίες —καμιὰ φορὰ καὶ αὐτὲς τὶς «πνευματικές»— τοῦ κόσμου τούτου!

ΜΑΣΚΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ

14. Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, ὁ Μητροπολίτης Γέρων Χαλκηδόνος Μελίτων ἔκαμε στὸν καθεδρικό ναὸ τῶν Ἀθηνῶν ἓνα κήρυγμα, ποὺ μεταδόθηκε ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ προκάλεσε μεγάλο ἐρεθισμὸ στὴ στρατοκρατούμενη τότε Ἑλλάδα. Τὸ κήρυγμα ἐκεῖνο στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου τῆς νηστείας ἦταν ἓνας αἶνος τοῦ Καρνάβαλου, τῆς μάσκας: ἐκεῖνη μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐμφανιζόμαστε, μιὰ φορὰ τὸ χρόνο τουλάχιστον, ὡς αὐτὸ ποὺ εἴμαστε στὴν πραγματικότητα πάντοτε! Μιὰ τέτοια μέρα δὲν φοβόμαστε καθόλου νὰ περιφέρουμε τὴν «ὄψη» μας, ἐνῶ τὶς ἄλλες μέρες τοῦ χρόνου εἴμα-

1. Πρβλ. τὸ ἔργο τοῦ Visser't Hooft, *Kein anderer Name*, Basel 1965.

στε υποχρεωμένοι να ζούμε και να υποφέρουμε κάτω από την άγω-
νία, μήπως πέσει το προσωπείο μας.¹

15. Πολλές φορές διερωτώμαι, μήπως ο φόβος που προκα-
λεῖ σὲ μερικούς τὸ Π.Σ.Ε. πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὸ γεγονὸς πὼς
τὸ Συμβούλιο ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς κάθε τόσο νὰ λάβουμε ἀποφάσεις
ποὺ συνεπάγονται πτώση τοῦ προσωπείου μας ! Κι αὐτὸ ἐπειδὴ
βέβαια ἢ συμπεριφορὰ τοῦ «ὡς ἐάν» ἀνήκει σίγουρα στὶς πιὸ προσ-
φιλεῖς συνήθειές μας ! Πόσο συχνὰ ἐναντιωνόμαστε στὸ ἐρώτημα :
«πὼς στ' ἀλήθεια ; » ! Τὸ ἐρώτημα τίθεται, ὥστόσο, κάθε φορὰ
ποὺ μέσα στὴν οἰκουμενικὴ κοινότητα βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ
συγκεκριμένα προβλήματα καὶ καθήκοντα, ποὺ προκαλοῦν ἀστά-
θεια στὴν ἀπροβλημάτιστη σκέψη καὶ συμπεριφορὰ μας καὶ μᾶς
ἀναγκάζουν νὰ ἀποκαλύψουμε τὸν πραγματικὸ ἑαυτὸ μας. Ὅταν
π.χ. κατὰ τὴν 8η Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Συμβουλίου Εὐρωπαϊκῶν

1. Θεωροῦμε χρήσιμο, νὰ παραθέσουμε ἐδῶ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν
περίφημο ἐκεῖνο λόγο τῆς 8ης Μαρτίου 1970, Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς :

«Ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ φανῇ αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι. Ἀκόμη καὶ ἐνώπιον
τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἔτσι ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια
καὶ τὴν ἀπλότητα καὶ φυσικὰ καὶ ἀπὸ τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν σωτηρίαν.

Σὲ λίγες ὥρες ἔξω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ναόν, ἔξω ἀπὸ τὴν γαλήνην του, εἰς τοὺς
δρόμους αὐτῆς τῆς Πολιτείας θὰ παρελάσῃ ὁ Καρνάβαλος. Μὴ τὸν περιφρο-
νήσετε καὶ μὴ τὸν χλευάσετε καὶ μὴ μὲ κατακρίνετε ποὺ τὸν ἀναφέρω αὐτῇ
τῇ στιγμῇ. Δὲν εἶναι καθόλου ἄσχετος μὲ τὸ μέγιστο πρόβλημα τῆς ὑποκρι-
σίας. Νὰ τὸν προσέξετε ἐφέτος τὸν Καρνάβαλο μὲ σεβασμὸ καὶ βαθὺ στοχα-
σμὸ. Εἶναι πανάρχαιο τὸ φαινόμενο βαθυτάτου καὶ ἀγχώδους αἰτήματος τῆς
ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ του ὑποκρισία μὲ μίαν
ἐκφρασιν ἀνωνύμου, διονυσιακῆς νέας ὑποκρισίας.

Εἶναι τραγικὴ μορφή ὁ Καρνάβαλος. Ζητεῖ νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν ὑποκρι-
σίαν ὑποκρινόμενος. Ζητεῖ νὰ καταλύσῃ ὅλες τὶς ποικίλες προσωπίδες ποὺ
φορεῖ κάθε μέρα μὲ μία νέα, τὴν πιὸ ἀπίθανη. Ζητεῖ νὰ ἐκκενώσῃ ὅ,τι ὑπάρ-
χει ἀπωθημένο μέσα στὸ ὑποσυνείδητό του καὶ νὰ ἐλευθερωθῇ, ἀλλὰ ἐλευθε-
ρία δὲν ὑπάρχει, ἡ τραγωδία τοῦ Καρνάβαλου παραμένει ἄλυτη. Τὸ βαθύτατο
αἷτημά του εἶναι νὰ μεταμορφωθῇ.

Ἐκκλησιῶν (ΚΕΚ) στὴν Κρήτη, τὸ 1979, ἀκούστηκε ἡ φράση τοῦ Μηνύματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, μὲ τὴν ὁποία καλοῦσε εὐθέως τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησίαν νὰ γίνεи πλῆρες μέλος τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ (ΚΕΚ)¹, φάνηκε νὰ διαπερνᾷ, ὡς ἡλεκτριτικὸ ρεῦμα, ὁλόκληρὴ τὴ Συνέλευση ἕνα σὸκ ἀμηχανίας. Κι αὐτὸ γιὰτὶ αἰφνίδια συνειδητοποίησαν οἱ πάντες πὼς αὕτὴ ἀκριβῶς ἡ πρόσκληση ἐπενήργησε ὡς λυδία λίθος πάνω στὴν οἰκουμενικὴ εἰλικρίνεια καὶ ὠριμότητα ὅλων τῶν πλευρῶν. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς, ποὺ ἔχουμε κάποια οἰκουμενικὴ ἐμπειρία, δὲν ἐνθυμεῖται παρό-

Ἐδῶ, λοιπόν, εἶναι ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας, κοντὰ στὸν Καρνάβαλο. Σ' αὐτὸν ποὺ ζητᾷ μεταμόρφωσι, τὸ κεντρικὸ κήρυγμα τῆς Ὁρθοδοξίας. Νὰ μὴ τὸν καταδικάσουμε, λοιπόν, τὸν Καρνάβαλο, ἀλλὰ νὰ σταθοῦμε καὶ κάτω ἀπὸ τὴν προσωπίδα του νὰ ἀκούσωμε τὴν ἀγωνία του, τὴν ἔκκλησί του καὶ τὸ δάκρυ του. Ἐπαναλαμβάνω: τῆς Ὁρθοδοξίας τὸ βαθύτερο κήρυγμα ζητεῖ ὁ Καρνάβαλος, περιφερόμενος εἰς τοὺς δρόμους τῆς Πολιτείας : τὴ μεταμόρφωσι. Καὶ εἶναι ὁ εἰλικρινέστερος καὶ ἐντιμότερος τῶν ὑποκριτῶν.

Ἴσως θὰ νομίζετε ὅτι ἀστεύομαι. Ἀπολύτως ὄχι. Δὲν ὑπάρχει σοβαρὸτερο πρόβλημα αὕτὴ τὴν ὥρα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ Ἐκκλησία, καὶ μάλιστα ἡ Ὁρθόδοξος, ἡ δική μας Ἐκκλησία, νὰ νοηθῇ ὡς ἄσχετη πρὸς τὴ ζωὴ, πρὸς τοὺς καιροὺς, πρὸς τὴν ἀγωνίαν αὐτῆς τῆς ὥρας, πρὸς τὰ φλέγοντα προβλήματα αὐτῆς τῆς στιγμῆς, ἀπλῶς ὡς πόλις ἐπάνω ὅρους κειμένη καὶ θεωροῦσα τὰ περὶ αὐτὴν. Ὡς Ἐκκλησία εἴμεθα ἐμπεπλεγμένοι εἰς τὴν πορείαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν περιπέτεια ποὺ ὀνομάζεται ἱστορία, ἄγουσα εἰς τὴν τελείωσιν τῶν ἐσχάτων.

Ὑποκρινόμενοι τὴν χθὲς ἀπουσιάζομεν ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ ἡ αὔριον ἔρχεται ἄνευ ἡμῶν. Ὅμιλῶν εἰς τὴν 4ην Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τῆς Γενεύης εἶχον εἶπει : «Ἡ χθὲς παρῆλθε πρὸ πολλοῦ, οὔτε καὶ τὴν σήμερον ζῶμεν, μᾶς προέλαβεν ἡ μεθαύριον». Τὸ ἐπαναλαμβάνω αὐτὸ σήμερον ἐντονώτερον. Διότι εἶναι ἡ πέραν τῆς αὐτάρκειας ὑποκρισίας ἀλήθεια, ἡ ἀπλὴ—ἡ εὐκολώτερη ἀντιμετώπισις τῶν προβλημάτων εἶναι νὰ τὰ χλευάσῃ καὶ νὰ τὰ κατακρίνῃ κανεὶς καὶ νὰ ἀντιπαρέλθῃ ὅπως ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ λεύιτης τῆς Σαμαρειτικῆς παραβολῆς. Ἀλλὰ ἡ πληγὴ εἶναι ἐδῶ καὶ κράζει». Βλ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος Μελίτωνος, Λόγος ἐν τῷ Ἱ. Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν, Στάχυς, 19-26 (1969-1971) σελ. 48-51.

1. Βλπ. τὸ σχετικὸ κείμενο στὸν τόμο : *Einheit im Geist-Vielfalt in den Kirchen*, Bericht der VIII. Vollversammlung der Konferenz Europäischer Kirchen, 18-25 Oktober 1979, Kreta, σσ. 52-53.

μοιες ἢ ἀκόμη πιδ κρίσιμες στιγμὲς οἰκουμενικῶν ἀποκαλυπτηρίων; Στιγμὲς π.χ. κατὰ τίς ὁποῖες δὲν ἀρκούμεστε σὲ ἀπλὲς λεκτικές ἀναφορὲς στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, στὸ φυλετισμό, στὶς μειονότητες, στοὺς πρόσφυγες κ.λπ., ἀλλὰ εἵμαστε ἔτοιμοι νὰ ἀποκαλύψουμε τὸ σύμπλεγμα τῶν αἰτίων τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπὸ τίς παραπάνω κακοδαιμονίες. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἀπορρίπτουμε τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη κοινωνικοπολιτικὴ πρωτοβουλία τοῦ Π.Σ.Ε. —πολὺ περισσότερο, ἐπειδὴ καὶ καθὼς τὴν ἀπορρίπτουμε— ἐξαναγκάζομαστε νὰ ὑποβληθοῦμε σὲ μιὰ διαδικασία ἐσωτερικῆς ἔντασης: γιὰτὶ καλούμαστε τότε ὅχι μόνον νὰ δικαιωθοῦμε ἀπέναντι σὲ ἄλλους, ἀλλὰ καὶ νὰ ρωτήσουμε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας, ποιοὶ εἶναι οἱ πραγματικοὶ λόγοι τῆς ἀπόρριψης. Καὶ σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσις μπορεῖ νὰ σημειωθεῖ αὐτοαποβολὴ τοῦ προσωπεῖου. "Ὅσο κι ἂν εἶναι ὀδυνηρὰ τέτοια κεντήματα, ποὺ προκαλοῦνται στὴ συνείδησή μας ἀπὸ τὴν ἄμεση ἀντιμετώπισις τῆς συγκεκριμένης πραγματικότητος, μπορούμε νὰ εὐγνωμονοῦμε τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνησις καὶ γι' αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη διακονίαν της. Πολὺ περισσότερο μάλιστα, καθὼς δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ πεῖ κανεὶς μὲ σιγουριά πότε γίνεται στ' ἀλήθεια πιδ ἔντονα αἰσθητὸς ὁ πόνος: κατὰ τὴν ἀφαίρεσις τοῦ δικοῦ μας προσωπεῖου ἢ ὅταν ἀποκαλύπτεται τὸ πραγματικὸ πρόσωπο τοῦ ἀδελφοῦ μας! Σὲ κάθε περίπτωσις θεωροῦμε ἱερατικὸ αὐτὸ τὸν πόνον, ἀκόμη καὶ ὅταν —ἢ ἀκριβῶς ἐπειδὴ— ἀποκαλύπτεται ἔτσι τὸ μπέρδεμά μας μὲ τίς δυνάμεις καὶ τίς δομὲς αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ γίνεται συνειδητὴ ἡ λιγοψυχία μας, ἡ ἀνεπάρκεια καὶ ἀδυναμία μας νὰ ἐκπληρώσουμε τὴν προφητικὴ διακονίαν ποὺ μᾶς ἔχει ἐμπιστευθεῖ ὁ Θεός, καθὼς παραμένουμε στὴν ἀπομόνωσις τοῦ διχασμοῦ μας.

ΤΟ ΕΡΕΘΙΣΤΙΚΟ ΣΤ

16. Τὸ λειτούργημά του —τῆς «ἀλογόμυγας»— δὲν ἐκπληρῶνει στὴν πραγματικότητά τοῦ Π.Σ.Ε. κατὰ κύριο λόγο μόνον του καὶ «ἐξ ἑαυτοῦ», ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ φέρνει τίς Ἐκκλησίες - μέλη σὲ ἀμοιβαία ἀντιπαράθεσις, ἀλλὰ καὶ σὲ ἀντιμετώπισις γεγονότων,

πού προκαλοῦν, ἀφυπνίζουν, ἐρεθίζουν, γίνονται ἐνοχλητικά, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀλογόμυγες. Ἡ ἴδια ἡ συνάντηση τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν ἄλλη ἀσκήσε μιὰ τέτοια ἐπίδραση, ἰδίως κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς οἰκουμενικῆς ἐποχῆς. Ἐκπρόσωποι Ἐκκλησιῶν ἀποστολικῆς προέλευσης ὑποχρεώθηκαν τότε νὰ παρακαθήσουν ξαφνικὰ στὸ ἴδιο τραπέζι μετὰ «νεαρὲς Ἐκκλησίες», σεβάσμιοι Πατριάρχες μετὰ λαϊκοὺς θεολόγους, ἀκόμη καὶ μετὰ γυναῖκες, νὰ διαπραγματευθοῦν μαζί τους «ἐπὶ ἰσοῖς ὅροις», νὰ ἀρκεσθοῦν ἀκόμη καὶ σὲ δευτερεύοντα (ἀπόστα) ἢ νὰ ὑπομείνουν σιωπηλὰ ἀκόμη καὶ τὴν ὀλοφάνερη περιθωριοποίηση. Χριστιανοὶ μετὰ ζῆλο μεταρρυθμιστικό, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνεχθοῦν μιὰν ἀργόσυρτη, μεγαλοπρεπὴ τελετουργία. Συναντήθηκαν λαοὶ πού λίγο πρὶν εἶχαν συγκρουσθεῖ στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Τὰ τραύματα δὲν εἶχαν ἐπουλωθεῖ ἀκόμη, οἱ καρδιὲς ἔφεραν τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς, τῆς πικρίας, τῆς καχυποψίας, ἴσως καὶ τῇ μέθῃ τοῦ νικητῆ. Αἰωνόβια αὐτονόητα συγκρούονταν καὶ κλονίζονταν, σταθερὲς πεποιθήσεις περιέρχονταν σὲ ἀμφισβήτηση. Σὲ κάθε γωνιᾷ συναντοῦσε κανεὶς τὴν ἐτερότητα, πού μετὰ τὴν προβολὴ τοῦ δικοῦ της κύρους κέντριζε καὶ προκαλοῦσε ὁδύνη : μετὰ τὴ διαφορετικὴ ἐμπειρία τῆς πίστεως, μετὰ τὸν διαφορετικὸ τρόπο θεολογικῆς σκέψεως καὶ ἐπιχειρηματολογίας, μετὰ τὴ διαφορετικὴ ἐκτίμηση τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὸ στυλ τῆς προσωπικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ὅλα αὐτὰ ἦταν σίγουρα ἐπώδυνα δῆγματα γιὰ ὅλους τοὺς μετέχοντες. Δῆγματα πού μπόρεσαν νὰ τὰ ἀνεχθοῦν ὑπομονετικὰ ὅλοι, ἐπειδὴ ζητοῦσαν εἰλικρινὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴν ἐνότητα. Μετὰ τὴ δύναμη τοῦ Ἀγίου Πνεύματος μπόρεσαν, πολὺ περισσότερο, νὰ τὰ ἐκλάβουν ὡς δημιουργικὴ καὶ παρωθητικὴ πρὸς τὰ πρόσω παρόρμηση.

17. Ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμη, ὅποτε —χάρη στὴ γεμάτη κατανόηση ὑπομονή, ὅπως εἶπαμε— δὲν εἶναι πιά δυνατό νὰ σκέπτεται κανεὶς τὴν ὑπαρξὴ τῆς Ἐκκλησίας χωρὶς τὴν οἰκουμενικὴ διάστασή της, αἰσθάνεται ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη Ἐκκλησία - μέλος ὡς ὀδυ-

νηρό κέντημα τὰ βήματα μιᾶς ἄλλης Ἐκκλησίας, πού ἀπειλοῦν νὰ ἀκυρώσουν ὅσα κερδήθηκαν ἤδη στὸ δρόμο πρὸς τὴν ἐνότητα (π.χ. μετὰ τὸ αἵτημα τῆς χειροτονίας τῶν γυναικῶν). Καθὼς μετέχουμε, ὥστόσο, σὲ μιὰ ζωντανὴ καὶ ἀναπόφευκτα πλουραλιστικὴ κοινότητα, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ συνυπολογίζουμε γιὰ πολὺ ἀκόμη καὶ τέτοια ἀμοιβαῖα κεντήματα. Ὑποφέροντάς τα με ὑπομονὴ καὶ προσλαμβάνοντας σωστὰ τὸ πραγματικὸ τους μήνυμα, θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἀναγνωρίσουμε με εὐγνωμοσύνη τὴ μεγάλη ἀξία τους γιὰ τὴν ἐμβάθυνση καὶ τὴ σταθεροποίηση τῆς οἰκουμενικῆς μας κοινωνίας.

ΕΡΕΘΙΣΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

18. Ἡ ἀντιπαράθεση τῶν Ἐκκλησιῶν μετὰ γεγονότα εἶναι, ὅπως εἴπαμε, ὁ δεῦτερος τρόπος μετὰ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἐκπληρῶναι τὸ Π.Σ.Ε. τὴν ἀποστολὴ του, ὡς «ἀλογόμυγας». Βέβαια δὲν εἶναι πάντοτε σαφὲς ποιά εἶναι πράγματι κάθε φορὰ ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου : ὁ τρόπος μετὰ τὸν ὁποῖο δρᾷ τὸ Π.Σ.Ε. ἢ τὸ ἴδιο τὸ πρόβλημα πού βρίσκεται κάθε φορὰ στὸ προσκήνιο ; Ἕνα παράδειγμα : εἶναι πράγματι ἡ πρακτικὴ χορηγήσεων τοῦ εἰδικοῦ προγράμματος γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ φυλετισμοῦ ἐκείνη πού προκάλεσε τὸ γνωστὸ «σκάνδαλο» ; Ἡ μήπως εἶναι ἴσως ἐπίσης — ἂν ὄχι ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον — ὑπαίτιο τὸ γεγονός, πὼς ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη Ἐκκλησία φοβᾶται μήπως στὴν ἴδια τὴν περιοχὴ της θὰ ἦταν ἐνδεχόμενον νὰ συγκρουσθεῖ με δυνάμεις καὶ συμφέροντα πού ζοῦν ἀπὸ τὴ διαιώνιση τοῦ status quo, ἐναντίον τοῦ ὁποίου στρέφεται πιθανῶς τὸ πρόγραμμα ; Ὅπως κι ἂν ἔχει σὲ κάθε περιπτώσῃ τὸ πράγμα, ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη Ἐκκλησία, ὅπως καὶ ἡ ἴδια ἡ οἰκουμενικὴ κοινότητά μας στὸ σύνολό της, αἰσθάνεται τὸ κέντημα τῶν γεγονότων, πρὸ παντὸς ὅταν πρόκειται γιὰ ἐνέργειες πού ἔχουν ἄμεση πολιτικὴ σχέση, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ ὑποστήριξη ἐθνικοαπελευθερωτικῶν ὁργανώσεων. Τὸ ἰδιάζον εἶναι σίγουρα τὸ ὅτι τὰ γεγονότα πού ἀντιμετωπίζουμε ἀναφέρονται ὄχι πιά μόνον στὸν κοντινὸ ἢ γνωστὸ μας χῶρο, ἀλλὰ καὶ σὲ περιοχὲς καὶ καταστά-

σεις μακρινές, πού μάς είναι συχνά δυσδιόρατες. Ἀλλά κι αὐτὸ ἀνήκει στίς μεγάλες εὐεργεσίες πού προσφέρει ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση στίς Ἐκκλησίες· τὸ ὅτι δηλ. τίς βοηθᾷ νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν ἀπομόνωση καὶ τὸν ἐπαρχιωτισμὸ τους καὶ νὰ συναντήσουν τὴν παγκόσμια χριστιανικὴ κοινότητα κατὰ τέτοιο τρόπο πού νὰ μὴν μπορεῖ καμιά τους πιά νὰ ἐπαναλάβει τὰ λόγια ἐνὸς πολίτη ἀπὸ τὸν «Πασχαλινὸ Περίπατο» τοῦ Γκαῖτε, θεωρώντας τα κανόνα καὶ ἀξίωμα συμπεριφορᾶς τους :

Κάλλιο γὰρ μένα Κυριακὴ δὲν εἶν' καὶ σκόλη

ἀπὸ κουβέντα γιὰ πολέμους καὶ «ἀέρα»,

καθὼς στὰ βάθη τῆς Τουρκιάς κεῖ πέρα,

βαριά οἱ λαοὶ χτυπιοῦνται ὅλοι.

Στὸ παραθύρι τὸ ποτήρι ἀδειάζεις,

κοιτᾷς τὸν ποταμό, ρεμβάζεις

τὰ πλοῖα πού γλυστροῦν κι ἡ μέρα ὡς σβήνει

γυρνᾷς στὸ σπίτι εὐλογώντας τὴν εἰρήνη.

19. Ἐπειδὴ, ὥστόσο, αὐτὸς ὁ τρόπος σκέψης καὶ συμπεριφορᾶς ἀπειλεῖ ὅλους μας, εἶναι ἀναντικατάστατο γιὰ τίς Ἐκκλησίες ἓνα Οἰκουμενικὸ Συμβούλιο, πού ἐνεργεῖ ἀκριβῶς ὡς «ἀλογόμυχα». Πολὺ περισσότερο, μιὰ καί, παρὰ τίς ἐμπλουτισμένες στὸ μεταξὺ μακροδιάστατες ἐμπειρίες μας ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴ καὶ τὴν παγκόσμια πολιτικὴ σκηνή, προτιμοῦμε νὰ παραμένουμε στίς μικροδιάστατες συνήθειές μας.¹

ΣΙΩΠΗ ΤΗΣ ΝΩΘΟΤΗΤΑΣ

20. Ὅλοι μας εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἀπολογούμεστε ὄχι μόνο γιὰ τὸ λόγο μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σιωπὴ μας. Ἡ νωθρότητα,

1. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς μικροδιακονίας καὶ τῆς μακροδιακονίας στὴ σύγχρονη ἐκκλησιαστικὴ σκέψη καὶ πράξη βλπ. περισσότερα στὸν τόμο *Λειτουργικὴ Διακονία*. Πρβλ. Alex. Papaderos, *Diakonie II.*, Orth. Sicht, στὸ *Ökumene-Lexikon*, Lembeck-Knecht, Frankfurt am Main 1983, 245-147.

πού τρέπει πρὸς τὴ σιωπὴν, μᾶς φαίνεται πὼς εἶναι μιὰ ἀκόμῃ ἐκκλησιαστικὴ συνήθεια, πρὸς ἐγκατάλειψιν τῆς ὁποίας μᾶς παρακινεῖ τὸ Π.Σ.Ε. μετὰ τὰ κεντήματά του, ὡς «ἀλογόμυγας». Εἶναι γνωστὸ πὼς ὑπάρχει μιὰ ἱερὴ, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἁμαρτωλὴ, ἔνοχη σιωπὴ! Ὅπως κάθε θρησκευτικὸς μυστικισμὸς, γνωρίζει καὶ ὁ χριστιανικὸς μυστικισμὸς, ὅπως γενικότερα ἡ χριστιανικὴ εὐσέβεια, τὸ συναίσθημα τοῦ «mysterium tremendum»¹, τοῦ φρικτοῦ μυστηρίου, μπροστὰ στὸ ὁποῖο στέκεται ὁ ἄνθρωπος μετὰ εὐλαβικὴν σιωπὴν.

21. Στὴν ἱερὴ αὐτὴ σιγὴ ἀντιπαράκειται ἡ ἔνοχη, ἡ ἁμαρτωλὴ σιωπὴ, τὴν ὁποία συνηθίζουν νὰ τηροῦν ὑποκριτικὰ πολλοὶ ἀπὸ μᾶς, πού ἔχουν τὸ καθῆκον νὰ ὁμιλοῦν! Προπαντὸς ὅσοι ὀφείλουν νὰ ὁμιλοῦν γιὰ ἐκείνους πού εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ σιωποῦν! Ἄν εἶναι ἀρετὴ ἡ σιωπὴ, ὅταν μᾶς ἀδικοῦν, εἶναι σίγουρα ἁμαρτία τὸ νὰ μὴν ὁμιλοῦμε, ὅταν βρίσκονται μπροστὰ μας ἀδικημένοι. Σιωπὴ ὡς καρπὸς τοῦ φόβου, ὡς ἔλλειψις ἀγάπης καὶ θάρρους ἢ ὡς τακτικὴ, ὑπαγορευόμενη ἀπὸ ἰδιοτέλεια, δὲν εἶναι ἀσφαλῶς θεάρεστη σιωπὴ. Ὡστόσο : εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναγνωρίσουμε καὶ ἐδῶ τὴ νωθρότητα, μιὰ παλιὰ καὶ διαιωνιζόμενη ροπὴ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἡγεσίας του. Μήπως ὀλόκληρη ἡ ἱστορία τῆς σωτηρίας, τόσο στὴν Παλαιὰ, ὅσο καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη, δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν πολὺ γνωστὴ καὶ αὐτονόητη ἀπάθεια τῆς σιωπῆς, ἡ ὁποία κἀναι τὴν προφητεία —δηλ. τὴ διαμαρτυρία κατὰ τῆς σιωπῆς! —νὰ ἐμφανίζεται ὡς σύντομη στιγμή περισυλλογῆς, πού ὁδηγεῖ σὲ διόρθωση τῆς πορείας;

22. Καὶ ὅμως! Γνωρίζουμε πὼς ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει τὴν Ἐκκλησίαν του γιὰ πολὺ χωρὶς «ἀλογόμυγα», χωρὶς «σαλοὺς», προφητεῖς καὶ μάρτυρες, πού ὑψώνουν καὶ στὴν ἐποχὴ μας τὴ φωνὴ τους καὶ κἀνουν ἀκουστὸ στὸν κόσμον, «πὼς ὅλ' αὐτὰ —συγκατάθεση,

1. Πρβλ. R. Otto, *Das Heilige*, 29/30 Aufl., München 1958.

εὐπειθεία, συμβιβασμοὶ καὶ πατροπαράδοτη ἀμοιβαία ἀνοχή μεταξὺ Ἑκκλησίας καὶ κοσμικῶν δυνάμεων— εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ». ¹

23. Παρ' ὅλα αὐτά! Ἄν καὶ γνωρίζουμε πῶς ἡ ὀργή τοῦ Θεοῦ μᾶς ἀπειλεῖ, ὅταν παρακοῦμε τοὺς προφῆτες καὶ ὑποτιμοῦμε τὴν προφητεία, ἐπιμένουμε καὶ προτιμοῦμε τὴ σιωπὴ ἀπὸ τὸ λόγο στὸν κατάλληλο τόπο καὶ χρόνο καὶ μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο. Δυστυχῶς, ἅς τὸ ἀναγνωρίσουμε καὶ ἅς τὸ ὁμολογήσουμε ταπεινά, δὲν ἐξαίρεται οὔτε ἡ Ὁρθοδοξία ἀπ' αὐτὸ τὸν κανόνα, παρὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν Πατέρων καὶ τῶν Ἀγίων της ἀπὸ τὰ παλιὰ ὡς τὰ νεότερα χρόνια, πού, ἐπειδὴ μίλησαν τὴν ὥρα ποὺ οἱ «λογικοὶ» σιωποῦσαν, ὑποβλήθηκαν σὲ βασανισμό καὶ μαρτύριο. Μὲ αὐτὰ δὲν ἐννοοοῦμε τὴ στάση τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας μας κατὰ τὸ μακρὸ διάστημα ξενικῆς κυριαρχίας πάνω σὲ ὀρθόδοξους λαοὺς —εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ Ἑκκλησία ἀναδείχθηκε τότε σὲ πρόμαχο τῆς ἐλευθερίας. ² Οὔτε ἐννοοῦμε τὴν ἀπὸ πολλοὺς δυτικούς ἀδελφούς μας συχνὰ παρεξηγημένη «συμφωνία» μεταξὺ Ἑκκλησίας καὶ Κράτους. Ἐννοοῦμε προπαντὸς τὴν ἀνοχή κατάρχησης τῆς «συμφωνίας» αὐτῆς, τὸν περιορισμὸ της σὲ αὐθαίρετη μονοφωνία τοῦ Κράτους, τὴ συνειδητὴ σύμπραξη κατὰ τὴν «ἐναρμόνιση» ἀντιθετικῶν δεδομένων, τὴν ἀδράνεια τῆς ἀκοῆς μπροστά σὲ κραυγαλέες κοινωνικὲς ἀκαταστασίες, τὴ στιγμή ποὺ παρέρχεται καὶ ἀφανίζεται ἄπρακτος ὁ «καιρὸς» στὸ βάθος τοῦ χρόνου.

ΣΤΡΑΤΕΓΗ Τῆς ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ;

24. Τελειώνοντας, ἅς μᾶς ἐπιτραπεῖ, στὰ πλαίσια τοῦ προβληματισμοῦ μας αὐτοῦ, νὰ σταθοῦμε γιὰ λίγο καὶ στὸ ζήτημα

1. Σκέψεις τοῦ Solschenizyn, *Kirche und Politik*, Zürich 1973, σ. 68.

2. Βλπ. Alex. Papaderos, *Skizzen aus dem Leben kretischer Priester*, στὸν ἑόρτιο τόμο γιὰ τὸν Hans Jürgen Quest : *Wenn Theologie praktisch wird*, ἔκδ. J. Sonnenberg, Steinkopf-Verlag, Stuttgart 1983, σσ. 230-245.

τῆς οὐδετερότητας, ποὺ χρησιμοποιεῖται συχνὰ ὡς ἓνα «ἄλλοθι» γιὰ τὴ νωχέλειά μας.

25. Ἡ κριτικὴ ποὺ ἀσκεῖται στὸ Π.Σ.Ε. ἀπὸ μερικὲς Ἑκκλησίες - μέλη ἢ ἀπὸ ἄλλους κύκλους δὲν ἀπευθύνεται κατὰ κανόνα στὴν κοινωνικοπολιτικὴ του στράτευση καθ' ἑαυτήν. Κατ' ἀρχὴν φαίνεται πὼς συμφωνοῦν ὅλοι στὴν ἐκπλήρωση κοινωνικοπολιτικῶν ἀποστολῶν ἀπὸ τὸ Π.Σ.Ε. Πολὺ περισσότερο, ἀφοῦ οἱ Ἑκκλησίες - μέλη δὲν μποροῦν νὰ ἀρνηθοῦν στὸ Συμβούλιο νὰ πράττει ἐκεῖνο ποὺ κάνουν ἤδη οἱ ἴδιες, παρὰ τὸ ὅτι μερικὲς ἀπευθύνουν βέβαια στὸ Συμβούλιο κατηγορίες, οἱ ὁποῖες θὰ ἦταν εὐκολο νὰ στραφοῦν κατὰ τῶν Ἑκκλησιῶν αὐτῶν (Ρωμ. 2,1).¹ Σὲ καμιά περίπτωση πάντως δὲν θὰ ἤθελε νὰ ὑπολειφθεῖ ἡ χριστιανικὴ κοινότητα, ποὺ συμπράττει στὸ Π.Σ.Ε., σὲ σχέση μὲ ὅσα πράττουν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἑκκλησία καὶ διάφορες χριστιανικὲς ἢ κοσμικὲς ὀργανώσεις στὸν κοινωνικοπολιτικὸ τομέα, ἀφοῦ μάλιστα τὸ Π.Σ.Ε. ἔχει ἀπὸ καιρὸ ἐπιδόσεις σ' αὐτὸ τὸ χῶρο, ποὺ θεωροῦνται πρωτοποριακὲς καὶ δείχνουν τὸ σωστὸ δρόμο. Ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτὸ ὅμως, οἱ Ἑκκλησίες θὰ ἦταν ἐντελῶς ἀσυνεπεῖς, ἂν ἤθελαν νὰ ἀρνηθοῦν στὸ Συμβούλιο τὴν ἀνάπτυξη κοινωνικοπολιτικῶν δραστηριοτήτων, τίς ὁποῖες τοῦ ἔχουν ἀναθέσει οἱ ἴδιες ἀπὸ κοινοῦ. Ἡ κλήση πρὸς ἀνακαίνιση, ποὺ ἀπευθύνθηκε ἀρχικὰ πρὸς τίς Ἑκκλησίες ἀπὸ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ ἔγινε στὴ συνέχεια κεντρικὸ θέμα της, ἡ νέα ἀξία καὶ σημασία ποὺ προσδόθηκε κατὰ τὸ παγκόσμιο συνέδριο γιὰ τὴν Ἑκκλησία καὶ τὴν Κοινωνία (Γενεύη 1966) στὸ θέμα τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἑκκλησίας καὶ κάθε χριστιανοῦ μπροστὰ στὴ ραγδαία ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, οἱ ἀκόμη εὐκρινέστερα διατυπωμένες στὴν Οὐψάλα (1968) κοινωνικοπολιτικὲς ὑποχρεώσεις καὶ οἱ προτεραιότητες ποὺ ὀρίστηκαν στὸ Ναϊρόμπι (1975), ἐπιβεβαιώνουν σίγουρα τὴν κοινὴ βούληση τῶν Ἑκκλησιῶν, νὰ μὴν ἀναμένουν ἀπὸ τὸ

1. «Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων».

Π.Σ.Ε. νὰ ἀναπτύξει μόνο μιὰ θεολογία τῆς εἰρήνης καὶ μιὰ ἠθικὴ γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ νὰ ἀναλάβει καὶ τὶς πρακτικὲς συνέπειες αὐτῆς τῆς θεολογίας καὶ ἠθικῆς καὶ νὰ θέσουν στὴ διάθεσὴ τοῦ τὰ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα οἰκονομικὰ μέσα. Διαφιλονικούμενο δὲν εἶναι λοιπὸν συχνὰ ἡ κοινωνικοπολιτικὴ στράτευση καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ ὁ βαθμὸς προτεραιότητος καὶ ἡ κατεύθυνση αὐτῆς τῆς στράτευσης.

26. Προβάλλεται κατ' ἀρχὴν ὁ ἰσχυρισμὸς, πὼς ἡ ἀξιολογικὴ προτεραιότητα ποὺ ἀπαιτεῖ ὁλοένα καὶ περισσότερο ἡ κοινωνικοπολιτικὴ στράτευση, στὰ πλαίσια τῶν προγραμμάτων καὶ τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Συμβουλίου, εἶναι δῆθεν «ὑπερβολικὴ» (ἔριδα γιὰ τὶς διαστάσεις : «κάθετη» —«Vertikalismus»— καὶ «ὀριζόντια» διάσταση —«Horizontalismus»— ὡς ἀκραῖες κατευθύνσεις τῆς πόλωσης ἐκείνης, ποὺ προκαλεῖ τώρα καὶ μερικὰ χρόνια τῇ γνωστῇ «κρίση» τοῦ Οἰκουμενισμοῦ).¹ Ἐδῶ πρέπει νὰ τεθεῖ τὸ ἐρώτημα : πρόκειται πράγματι γιὰ μιὰ ὑπερβολικὴ κοινωνικοπολιτικὴ στράτευση; Ποιὸ εἶναι τὸ μέτρο γιὰ μιὰ τέτοια ἐκτίμηση; Ποιὸ τὸ κριτήριον; Μήπως εἶναι οἱ πραγματικὲς ἀνάγκες ἑνὸς κόσμου ποὺ βασανίζεται ἀπὸ πείνα, ἀδικία καὶ ἐκμετάλλευση; Μήπως εἶναι τὸ γενικότερο κακὸ, ποὺ πρέπει νὰ ὑπερνικηθεῖ, μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς συμμάχους τοῦ καὶ τὶς δομὲς τοῦ, ποὺ διαιωνίζουν τὴν ἀπανθρωπιά; Ἐνὰ τέτοιο μέτρο δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ. Ἡ σύγκριση θὰ ἦταν ἐξουθενωτικὴ! Πολὺ περισσότερο : θὰ ἦταν μάταιο καὶ παραπλανητικὸ νὰ ἄφηνε τὸ Συμβούλιον νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἀντίληψη, πὼς βρίσκεται κίβλας τόσο ἔντονα κάτω ἀπὸ τὸν πειρασμὸ τῆς ἐξουσίας, ὥστε νὰ πιστέψει πὼς ἔχει δῆθεν τὴ δύναμη, καὶ βλέπει ὡς δική του ἀποστολή, νὰ ἐκδιώξει τὸ κακὸ ἀπὸ τὸν κόσμον!

1. Γιὰ τὴν «κρίση» αὕτῃ βλπ. περισσότερα στὸν τόμον : *Λειτουργικὴ Διακονία*, β.π., σελ. 25 ἐξ.

27. "Όσο κι αν ο υπέρμετρος ζήλος και η κοινωνική ιδεολογικοποίηση επιδιώκουν πότε πότε να εκτρέψουν τη συζήτηση προς αυτή την κατεύθυνση, οι υπεύθυνοι του Συμβουλίου φαίνεται πώς βρίσκονται μακριά από ένα τέτοιο πειρασμό. Ός μέτρο λοιπόν δεν μπορεί να ληφθεί το «υπερβολικό», αλλά το «έλλιπές»: το «έλλιπές» στην προαγωγή σκοπών, που για μερικές Έκκλησίες - μέλη προσδιόριζαν από την αρχή την καθαυτό αποστολή του Συμβουλίου και δικαιώνουν, αυτές και μόνο, την ίδρυση και την ύπαρξή του. Οι σκοποί αυτοί, που εστιάζονται στη μέριμνα για την πνευματική ανακαίνιση της Έκκλησίας και στην προσπάθεια για την ενότητά της, θεωρείται από μερικούς επικριτές ότι παραμελήθηκαν κάπως καθ' όδον ή ότι πέρασαν σε δεύτερη γραμμή.

28. Σίγουρα δεν μπορεί να είναι αντικείμενο της σύντομης αυτής μελέτης, να εξετάσει λεπτομερειακά αυτό το θέμα ή να παρουσιάσει έναν απολογισμό για το αποτέλεσμα των μέχρι σήμερα προσπαθειών προς θεολογική συνεννόηση και «ένσαρκη», όρατη ενότητα. Η πρόοδος σ' αυτό το επίπεδο δεν μπορεί, έτσι κι αλλιώς, ούτε στατιστικά να εκτιμηθεί, ούτε να διαγνωσθεί εύκολα: δεν συνοδεύεται από έντυπωνσιακά γεγονότα, δεν αποτελεί «είδηση» για τον ημερήσιο τύπο, δεν απευθύνεται άμεσα στο ευρύ πλήθος. Το βασικό έρώτημα είναι αντίθετα: οφείλουμε να αναζητούμε την ενότητά μας πριν απ' όλα και κυρίως στο θεολογικό στοχασμό και στη μυστηριακή κοινωνία ή μήπως πρέπει να τη δοκιμάζουμε, να την αναγνωρίζουμε και να τη βιώνουμε ταυτόχρονα κατά την από κοινού αντιμετώπιση των κοινωνικοπολιτικών προκλήσεων, που οι συνθήκες της ζωής και του κόσμου απευθύνουν σε μας; Η γνωστή εγκύκλιος του Οικουμενικού Πατριαρχείου του 1920 δεν δίδει τυχαία την προτεραιότητα στην από κοινού ανάπτυξη «πρακτικών» δραστηριοτήτων από τις Έκκλησίες. Πίσω από την πρόταση εκείνη βρίσκεται σίγουρα όχι μόνο η πραγματική επίγνωση του γεγονότος, ότι θα ήταν παράτολμο να επιδιωχθούν θεολογικές συζητήσεις στις άπαρχές κιόλας της οίκου-μενικής προσέγγισης. Ούτε είναι αρκετή ή τότε μεταπολεμική κα-

τάσταση, για να εξηγήσει τη σύσταση να προταχθεῖ ἐκεῖνο ποῦ σήμερα ὀνομάζεται «ὀριζόντια διάσταση». Κοντὰ στοὺς παράγοντες αὐτοὺς ἔπαιζε σίγουρα ἓνα ρόλο καὶ ἡ πεποίθηση πὼς ἡ ἀπὸ κοινοῦ στράτευση στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ χάριν τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἔκανε καὶ τὴν ὑπόθεση τῆς ἐνότητας περισσότερο γνωστὴ καὶ προσφιλή. Οἱ ἐμπειρίες, ποῦ ἔχουν ἀποκτηθεῖ στὸ μεταξὺ, ἐπιβάλλουν νὰ τεθεῖ σήμερα τὸ ἐρώτημα : σημειώθηκε πράγματι ἀνακατάταξη τῶν προτεραιοτήτων τοῦ Π.Σ.Ε. πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνικοπολιτικῆς στράτευσης; Ἄν ναι, σὲ ποιό βαθμὸ ἡ κοινωνικοπολιτικὴ στράτευση προάγει ἢ ἀντίθετα παρενοχλεῖ τὴν ἐνότητα;

29. Ἡ διαπραγματεύση τοῦ πρώτου ἐρωτήματος θὰ ἀπαιτοῦσε ἀνασκόπηση ὁλόκληρης τῆς ἱστορίας τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, ποῦ δὲν μπορεῖ, βέβαια, νὰ γίνῃ ἐδῶ. Μιὰ συνολικὴ θεώρηση τοῦ ζητήματος θὰ δικαιολογοῦσε πάντως τὴ διαπίστωση, ὅτι, ἂν πράγματι παρατηρεῖται κάποια ἀνακατάταξη προτεραιοτήτων, αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθεῖ μᾶλλον σὲ κατεύθυνση ἀντίθετη ἀπὸ ἐκείνη ποῦ ὑποψιάζονται πολλοί : ὅτι σημειώθηκε δηλ. ἀνακατάταξη σὲ βάρος καὶ ὄχι πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνικῆς στράτευσης! Αὐτὸς ὁ τολμηρὸς ἴσως ἰσχυρισμὸς μας βασίζεται στὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης καὶ τῆς διεκκλησιαστικῆς συνεργασίας σημειώθηκε ἀποτελεσματικὴ ἀναπόκριση τῶν Ἐκκλησιῶν στὴν τότε κραυγαλέα κοινωνικὴ δυστυχία καὶ ὅτι μερικὲς ἀπὸ τίς τότε ἀνάγκες, τόσο κατὰ τὴν προπολεμικὴ περίοδο, ὅσο καὶ κυρίως ἀμέσως μετὰ τὸ Β' Παγκόσμιον Πόλεμον, ἀντιμετωπίστηκαν σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ μὲ τὸ οἰκουμενικὸ πνεῦμα, ποῦ ἐνέπνευσε ἐκπληκτικὲς παρορμήσεις ἀλληλεγγύης καὶ παρότρυνε στὴν κινητοποίηση σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἐθελοντῶν καὶ στὴ διάθεση ἱκανῶν ὑλικῶν μέσων. Ἡ κατὰ κύριο λόγο φιλανθρωπικὴ ἐκείνη συστράτευση προκάλεσε ὅμως ταυτόχρονα καὶ τὴ μεγάλῃ στροφῇ πρὸς ἀναζήτηση τῆς ἐνότητας. Ποιὸς θὰ μπορούσε στ' ἀλήθεια νὰ ἰσχυρισθεῖ πὼς ἀκόμη καὶ ἄριστης ποιότητος καὶ μεγάλῃς ἐντατικότητος θεολογικοὶ διάλογοι θὰ εἶχαν ἐπιτύχει ὑπὲρ τῆς ἐνότητας ἔστω καὶ ἓνα ἐλάχιστο μῶριο ἐκείνου ποῦ κατορθώθηκε τότε μὲ

τὴν παγχριστιανικὴ ἐκείνη συστράτευση, π.χ. ὅσον ἀφορᾷ στὴν ὑπερβασὴ τῆς ἀμοιβαίας ἀγνοίας, στὴν ἐγκατάλειψιν ἑνὸς μεγάλου πλήθους προκαταλήψεων, στὴν κατάρριψιν μεσότοιχων καὶ σιδηρῶν παραπετασμάτων, στὴν ἀναγνώριση τῆς ποικιλίας τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ λαὸ Του, στὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐνορίας, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐντελῶς καινούρια θεολογικὴ περισυλλογὴ γύρω ἀπὸ ἐκκλησιολογικά, ἀνθρωπολογικά, ἠθικά καὶ κοινωνικοπολιτικά προβλήματα, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν ἀντικείμενο διομολογιακῶν ἀπλῶς συζητήσεων καὶ κατανοήθηκαν σὲ διαπροσωπικὴ σχέση καὶ ὑπαρξιακὴ βίωση; Μιὰ ἀνάλογη στράτευση καὶ μιὰ τέτοια θετικὴ ἐπίδραση πάνω στὸ οἰκουμενικὸ κλίμα καὶ στὴν προαγωγὴ τῆς ἐνότητος δὲν ἔχουν σίγουρα νὰ παρυσιάσουν τὰ τελευταῖα χρόνια τῶν διεκκλησιαστικῶν σχέσεων!¹

30. "Ὅσον ἀφορᾷ στὸ δεῦτερο ἐρώτημα, ποὺ ἔχει σχέση καὶ μὲ τὴν κατεύθυνση τῆς κοινωνικοπολιτικῆς στράτευσης, μπορούμε πράγματι νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ ἀνακατάταξιν, ποὺ ἦταν ὅμως, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὄχι ποσοτικὴ, ἀλλὰ ποιοτικὴ; δὲν πρόκειται δηλ. πιά γιὰ τὸ «περισσότερο» ἢ τὸ «λιγότερο» τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ γιὰ τὸ πρὸς τί, γιὰ ποιὸ σκοπὸ ἐπιδιώκεται καὶ ἐπιτελεῖται κάτι. Ἡ ἀνατοποθέτηση αὐτὴ συμβαδίζει μὲ τὴν ἀλλαγὴ στὴν ἀντίληψιν γιὰ τὴν Ἱεραποστολή, ποὺ κατὰ τὰ τελευταῖα παγκόσμια ἱεραπο-

1. Ἀναφερόμενος στὰ παραπάνω, ὁ Philip Potter γράφει στὸ προλογικὸ τοῦ σημειώμα (*Voices of Unity*, σελ. VIII) : «Τὸ τελευταῖο μεγάλο γεγονός στὴ διάρκεια τῆς ἡγεσίας τοῦ Visser't Hooft ἦταν τὸ συνέδριο τῆς Γενεύης, τοῦ 1966, μὲ θέμα : Ἑκκλησία καὶ Κοινωνία. Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη σοβαρὴ συνάντησις χριστιανῶν ἀπὸ τὸν πλοῦσιο Βόρειο Ἀτλαντικὸ καὶ τὸ φτωχὸ Νότο. Ἀπὸ τότε καινούριες εὐκαιρίες καὶ ἐντάσεις ἐμφανίστηκαν μετὰξὺ τῶν Ἑκκλησιῶν. Ἡ πρώτη γενιά τῶν οἰκουμενικῶν ἡγετῶν σκέπτονταν πὼς τὸ δόγμα διαιρεῖ, ἐνῶ ἡ διακονία θὰ μπορούσε νὰ ἐνώσει. Ἦταν εὐλογία ἡ ἀποψὴ αὐτὴ, ὅπως δείχνει ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς, ἀναφερόμενος στὴς Ὁρθόδοξες Ἑκκλησίες. Ἡ ἔκφρασις τῆς ἀγάπης μέσω τῆς διακονίας ἦταν ἐκείνη ποὺ ἔφερε τίς Ἑκκλησίες αὐτὲς σὲ ζωντανὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τίς Ἑκκλησίες τῆς Μεταρρύθμισης». Θὰ πρέπει ὅμως νὰ προσθέσουμε : καὶ τίς Ἑκκλησίες τῆς Μεταρρύθμισης μὲ τὴν Ὁρθοδοξίαν!

στολικά συνέδρια (Πόλη τοῦ Μεξικοῦ 1963, Bangkok 1972/73, τελευταῖα στή Μελβούρνη 1980) προωθεῖ στο κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος ὁλοένα καί περισσότερο τόν ὅλον ἄνθρωπο, τὸ ἀδιαίρετο δηλαδή ἀνάμεσα στή σωτηρία καί στήν «εὐδοκία» τοῦ ἀνθρώπου, τονίζοντας τὸ ἐντεῦθεν —τὸ ἐδῶ καί τώρα— τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.¹

31. Κατεύθυνση σημαίνει ἐδῶ τοποθέτηση (Parteinahme), τὸ νὰ παίρνεις τὸ μέρος κάποιου —μιά, ὅπως λέγεται συχνά, τολμηρή, ἂν ὄχι καί ἐπικίνδυνη τάση τοῦ Π.Σ.Ε. Προφανῶς πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὸ παλιὸ καί ἄλυτο ἀκόμη πρόβλημα τῆς δικαιολογημένης ἢ μὴ οὐδετερότητας στή χριστιανικὴ στράτευση. Ἐδῶ ὑπάρχει πρῶτα πρῶτα μιὰ ἐσωτερικὴ ἀντίθεση τῶν δύο ὁρων : στράτευση καί οὐδετερότητα δὲν συμβιβάζονται. Καί αὐτὸ φαίνεται νὰ τὸ παραγνωρίζουν μερικοί. Παλαιότερα πίστευαν πὼς ἡ οὐδετερότητα δὲν δείχνει πρὸς καμιὰ κατεύθυνση. Γι' αὐτὸ παρατηρήθηκε ἡ τάση, π.χ. στήν ἐργασία τῶν χριστιανικῶν Ἀκαδημιῶν, νὰ προσφέρεται μόνον ἓνα οὐδέτερο forum γιὰ συνάντηση καί συζήτηση, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ νικοῦσε τελικὰ ἡ ἀλήθεια. Στὸ μεταξὺ κλονίστηκε καί αὐτὴ ἡ ἀποψη. Διαπιστώθηκε δηλ. ὅτι μιὰ τέτοια στάση εἶναι φαινομενικὰ μόνον οὐδέτερη, ἐνῶ στήν πραγματικότητα διευκολύνει τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο, ἀφοῦ ἐπιτρέπει στο status quo νὰ ἐμφανίζει τὴν ἴδια νομιμότητα μὲ μιὰ νέα ἐναλλακτικὴ λύση, ποὺ ἐπιδιώκεται ἀπὸ μιὰ στράτευση ποὺ θέλει νὰ εἶναι συνεπὴς πρὸς τὴ χριστιανικὴ πίστη. Χάρη στήν κοινωνικοπολιτικὴ δραστηριότητα τοῦ Π.Σ.Ε. καί στὴ θεολογία ποὺ ἀναπτύχθηκε μὲ τὴ δραστηριότητα αὐτῇ, ἔγινε στο μεταξὺ σαφές σὲ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς, ὅτι ἡ ἐσχατολογικὴ ἐξοδος, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸν Ἰησοῦ, ἦταν μιὰ τελεσί-

1. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλπ. ἀναλυτικότερα : Ἀλεξ. Παπαδερῶ, Ἑκκλησία καί μὴ Χριστιανικαὶ Θρησκείαι κατὰ τὴν Β' Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ, στὸν τόμο *Θεολογικὸν Συμπόσιον*, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 487-499. Τοῦ αὐτοῦ : Ἡ Σύνοδος σὲ σχέση μὲ τὸ πλήρωμα τῆς Ἑκκλησίας καί τὸν κόσμον, Χανιά 1978.

δική ἄρνηση καὶ καταδίκη τοῦ τότε status quo καὶ ὅτι γι' αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιό Του ἴσχυε γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν καμιά ἰσχύ, δηλ. γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν «πτωχοὶ» ἢ πρόθυμοι νὰ «πτωχεύσουν», δηλ. νὰ μὴν ἐπιδιώξουν νὰ ἐξαγοράσουν τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ «εἶναι» τους καὶ τὸ «ἔχειν» τους, ἀλλὰ νὰ δεχθοῦν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπελευθέρωση, ὀδεύοντας σὲ πλήρη ἀλληλεγγύη μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἢ δὲν ἔχουν τίποτε! Ἐκεῖνοι ἀπὸ μᾶς ποὺ κατέχουν πολλὰ καὶ νομίζουν πὼς εἶναι γι' αὐτὸ κάτι, ἔχουν εὐλογες δυσκολίες νὰ ἀποδεχθοῦν διατυπώσεις τῆς σύγχρονης θεολογίας, ὅπως : ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε φτωχὸς καὶ ὄχι πλούσιος (Β' Κορ. 8, 9), ταυτίστηκε μὲ τὴ μοῖρα τῶν φτωχῶν καὶ ὄχι τῶν πλουσίων (Ματθ. 25, 31 ἐξ.), ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίζεται πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ ὄχι πρὸς τοὺς πλουσίους (Ματθ. 5, 3· Ἰακ. 2, 5).

32. Αὐτὲς τὶς δυσκολίες μπορεῖ νὰ τὶς ξεπεράσει μόνον ἐκεῖνος ποὺ θέλει ἐπιτέλους νὰ καταλάβει πὼς ἐκεῖ ποὺ ὁ Χριστὸς ταυτίζει τὸν ἑαυτὸ Του δὲν πρόκειται ἀπλῶς γιὰ μιὰ—θολωμένη ἀπὸ τὴν «ἡθικὴ» μας—ἀγάπη τοῦ πλησίον», ἀλλὰ γιὰ βασικὲς ὀντολογικὲς κατηγορίες τῆς Ἐκκλησιολογίας, μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀρχῆς : «ὅπου Χριστός, ἐκεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία» (ubi Christus, ibi Ecclesia). Ἡ στοιχειώδης αὐτὴ ἀντίληψη κάνει μάταιη τὴν προσδοκίαν πὼς ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ διασωθεῖ ἢ νὰ ἀποκατασταθεῖ μὲ τὴν ὥσο τὸ δυνατόν πιὸ αὐστηρὴ τήρηση οὐδετερότητας ἀπέναντι στὴν κοινωνικοπολιτικὴ διαμάχη. Γιατὶ στὸ μεταξὺ μᾶς ἔγινε ἀρκετὰ σαφές πὼς μὲ τὴ σφραγίδα ποὺ ἐπιθέτει στὴν ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος, μὲ τοὺς ἐξαναγκασμοὺς ποὺ μᾶς ἐπιβάλλουν οἱ κοινωνικοπολιτικὲς συνθῆκες στὶς ὁποῖες ζοῦμε καὶ μὲ τὴν προσωπικὴ μας συμπεριφορὰ εἴμαστε ἤδη μέρος ἐνὸς «κόμματος», μιᾶς μερίδας, καὶ ὅτι ἐπομένως τοποθετούμαστε συνειδητὰ ἢ ὑποσυνείδητα ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου καὶ ὅτι ταυτόχρονα ἔχουμε καταληφθεῖ ἀπὸ αὐτὸ τὸ «κόμμα», χρησιμοποιοῦμαστε ἀπὸ αὐτό, ποὺ δὲν

διστάζει μάλιστα νά κάνει καί κατάχρηση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Γι' αὐτό μᾶς φαίνεται σχεδόν ἀδύνατο πιά νά κατανοήσουμε, νά ἐπιδιώξουμε καί νά βιώσουμε τήν ἐνότητά μας ὡς κοινωνικοπολιτική «συμφωνία». Σκοπός δὲν εἶναι «μιά κοινωνία ἀπαλλαγμένη ἀπὸ συγκρούσεις, ἀλλὰ μιὰ κοινωνία ποὺ ἔχει γνωρίσει διὰ τοῦ Θεοῦ τήν καταλλαγή». Ἡ διατύπωση αὕτη, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας,¹ δείχνει ἴσως τὴ μόνη ἢ πάντως τὴ μόνη δυνατὴ κατεύθυνση, πρὸς τὴν ὁποία μποροῦμε νά κατατείνουμε ὅλοι μὲ ἐμπιστοσύνη.

33. Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα πρωταρχικὸ καθῆκον, ποὺ θὰ ἔπρεπε κατὰ τὴ γνώμη μας νά ἐπιδιώκουμε νά ἐκπληρώνουμε σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, ἀπὸ τὴν Ἑνορία ὡς τὴν ὕψιστη ἐκκλησιαστικὴ αὐθεντία καί πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, δηλ. καί κατὰ τὸ διάλογό μας μὲ ἀνθρώπους ἄλλων ἐμπειριῶν, θρησκειῶν, πολιτισμῶν καί ἰδεολογιῶν. Καθ' ὁδὸν πρὸς αὐτὴ τὴν «κοινωνία τῶν ἐναντιώσεων», ποὺ ἔχει καταλλαγεῖ ἀπὸ τὸ Θεό, θὰ ἀναγνωρίσουμε ἴσως, ὡς εἰδικὴ χριστιανικὴ ἀποστολή μας, τὸ νά συμβάλλουμε στὴν ἀλλαγὴ καί ἴσως καί στὴν καταλλαγὴ ἐκείνων τῶν δυνάμεων ποὺ προκαλοῦν σήμερα συγκρούσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καί τῶν λαῶν. Κατευθυντήρια προγράμματα, τὴν ἐκτέλεση τῶν ὁποίων ἐξουσιοδοτεῖται ἀπὸ τὰ ἀποφασιστικὰ ὄργανά του νά ἐπιδιώξει τὸ Π.Σ.Ε., οἱ πρωτοβουλίες του καί τὰ ἐμφανιζόμενα ὡς οὐτοπικὰ ἴσως πρότυπα μελλοντικῆς μορφοποίησης τῆς ζωῆς δὲν πρέπει νά ἐξετάζονται ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες - μέλη μόνον ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον εἶναι πραγματοποιήσιμα ἢ ὄχι, οὔτε ὡς πρὸς τὶς ἐμπλοκὲς ποὺ θὰ μπορούσαν νά προκαλέσουν στὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη Ἐκκλησία, π.χ. στὴ σχέση της μὲ τὸ Κράτος, μὲ τὴ βιομηχανία κ.λπ. Ἡ εἰδικὴ καί ἀξιόλογη λειτουργικότητά τους μᾶς φαίνεται ὅτι βρίσκεται στὸ γεγονὸς πὼς ἀποτελοῦν «σημεῖα», μὲ τὴ βιβλικὴ σημασία τοῦ

1. Memorandum zum Verhältnis der EKD zum ÖRK, στὸ περιοδικὸ *Ökumenische Rundschau* 1(1979), 43.

όρου : αποστέλλονται σὲ μᾶς ὡς μήνυμα προσανατολισμοῦ, ποὺ ἔχει ἴσως καὶ τὴ δράση τοῦ κεντήματος τῆς ἀλογόμυγας πάνω στὴν ἀπειλούμενη ἀπὸ νωθρότητα ἐκκλησιαστικὴ μας ὑπαρξή.

34. "Οποῖος παραμένει μακριὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρέχοντα καθήκοντα τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ δυσκολευθεῖ νὰ βρεῖ δικαιολογία στὸν ἰσχυρισμό, πὼς ἡ ἐργασία τοῦ Π.Σ.Ε. καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης γενικότερα δὲν μᾶς ἔχει ἐξοπλίσει μὲ τὰ μέσα ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Τέτοια μέσα, ποὺ διατίθενται πλουσιοπάραχα, εἶναι : ὥριμες θεολογικὲς καὶ κοινωνικοπολιτικὲς ἀντιλήψεις, πληθώρα ὕλικου ποὺ διαπραγματεύεται θέματα οἰκουμενικοῦ ἐνδιαφέροντος, μεθοδολογικὰ καὶ ἄλλα μέσα οἰκουμενικῆς ἀγωγῆς καὶ προπαντὸς μὲ ἓνα στὴν ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ μοναδικὸ δίκτυο ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλέγγυας συνεργασίας μιᾶς κοινωνίας ἀδελφῶν, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ εὐαίσθητοποιημένοι μὲ τὰ κεντήματα τῆς οἰκουμενικῆς «ἀλογόμυγας».

35. "Ολα τὰ παραπάνω μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ἐπισφραγίσουμε αὐτὴ τὴ μελέτη μὲ μιὰ εὐχὴ πρὸς τὸ σεβάσμιο ἄνθρωπο, στὸν ὁποῖον εἶναι ἀφιερωμένη, τὸν Visser't Hooft : εἶθε νὰ μὴ βρεθεῖ ποτὲ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν στὴν ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβει μπροστὰ στὸ δικαστήριο τῶν «Ἀθηναίων» τὰ τελευταῖα λόγια τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτη :

«Τώρα ὁμως εἶναι ὥρα νὰ πηγαίνω ἐγὼ γιὰ νὰ πεθάνω καὶ σεῖς γιὰ νὰ ζήσετε. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς πηγαίνει στὸ καλύτερο κανένας δὲν τὸ ξέρει, παρὰ μόνο ὁ Θεός» !

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΒΑΝΚΟΥΒΕΡ*

Τὸ ἐγχείρημα νὰ διατυπώσουμε κάποιες ἐντυπώσεις καὶ σκέψεις γιὰ τὸ Βανκούβερ μᾶς φέρνει πολὺ κοντὰ στὸν κίνδυνο, τὸν ὁποῖο μνημονεύει ἓνα βιβλίο, σχολιάζοντας τὸ ρεπορτάζ ἑνὸς δημοσιογράφου, ὕστερα ἀπὸ ἐπίσκεψή του σὲ πρωτεύουσα τῆς Εὐρώπης : «Γιὰ νὰ φτιάξει ἓνα τέτοιο ρεπορτάζ δὲν χρειαζόταν νὰ πετάξει τόσο μακριά. Μποροῦσε νὰ τὸ μαγειρέψει χωρὶς νὰ κουνήσει βῆμα... ἀφοῦ δὲν ἔγραφε αὐτὰ ποὺ εἶδε κι ἄκουσε στὸ ταξίδι του, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ εἶχε δεῖ καὶ εἶχε ἀκούσει πολὺ πρὶν ταξιδέψει. Ξεκινώντας... ἦταν κιόλας προγραμματισμένος, ἐφάρμοσε τὸ ἀπὸ πρὶν συνταγμένο πρόγραμμα...».

Ἕνας τέτοιος κίνδυνος γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερος, ὅταν καλεῖσαι νὰ δεῖς καὶ νὰ ἀκούσεις τόσα πολλὰ θεάματα καὶ ἀκρόματα, ποὺ συνοδεύουν τὴ Γενικὴ Συνέλευση ἑνὸς παγκόσμιου ὀργανισμοῦ. Ἀκόμη κι ἂν δὲν εἶσαι «προγραμματισμένος», ὑπόκεισαι στοὺς περιορισμοὺς τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ μερικοῦ. Μπορεῖς νὰ ἀποκτήσεις ἄμεση ἀντίληψη γιὰ ὀρισμένες μόνον ἐκδηλώσεις, ποτὲ γιὰ τὸ σύνολο. Ἀλλὰ καὶ πάλι ὅσα σοῦ διαφεύγουν εἶναι συνήθως περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προσλαμβάνεις. Μπροστὰ μάλιστα σὲ μιὰ τόσο πολύχρωμη σύγκλιση ἀνθρώπων, παραδόσεων, νοοτροπιῶν καὶ ἰδεῶν εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ διασπάσεις τὸ φράγμα τοῦ ὑποκειμενικοῦ κριτηρίου, μάλιστα ὅταν εἶσαι νεόφυτος στὸν οἰκουμενικὸ ἀμπελῶνα, ὅπως συνέβη σὲ πολλοὺς, εἰδικὰ σ' αὐτὴ τὴ Συνέλευση. Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἀκόμη πιὸ δύσκολο, ἂν

* Ἐναδημοσιεύουμε ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἑκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 172 (1-12-1983)7 τὸ ἄρθρο μας αὐτό, ποὺ συμπληρώνει τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμά μας.

προσέρχεσαι με ἐπιθετικὲς διαθέσεις, καχύποπτος, ἔμφορος, με τὴν αἰσθησὴ πὼς πρέπει νὰ προασπίσεις κάτι ποὺ δῆθεν ἀπειλεῖται.

Τὰ παραπάνω ἐξηγοῦν γιατί σὲ μερικὲς Ἐκκλησίες - μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (Π.Σ.Ε.) ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησι παραμένει ἐπὶ δεκαετίες τώρα στατικὴ, οὐσιαστικὰ ἀκίνητη, ἂν ὅχι καὶ ὀπισθοδρομικὴ. Κίνησι ἐδῶ σημαίνει ἀναζήτησι τοῦ ἄλλου. Οἱ παραπάνω ἀνασχետικοὶ παράγοντες, ἀντίθετα, ὁδηγοῦν γύρω ἀπὸ ἓναν ἄξονα — τὸ Ἐγὼ — με ταυτόχρονη ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ἐχοντας ὑπόψιν τὰ παραπάνω διστάζουμε νὰ μεταφέρουμε στοὺς ἀναγνώστες τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας» ἐντυπώσεις καὶ ἐμπειρίες μας, πού, καθὼς θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀποσπασματικές, μπορεῖ νὰ τοὺς παραπλανήσουν μᾶλλον παρὰ νὰ τοὺς ἐνημερώσουν. Μπορεῖ νὰ εἶναι π.χ. λαθεμένη ἡ ἐντύπωσή μας, πὼς κάτω ἀπὸ τὰ φαινόμενα καὶ παρὰ τοὺς ἀντίθετους ἰσχυρισμοὺς γιὰ δῆθεν ἀδιέξοδα στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνησι, συντελεῖται μιὰ θεμελιακὴ ἐπανατοποθέτησι τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας : ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος προετοιμάζεται ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ ἡ ἐνόητα τῶν πνευμάτων καὶ τῶν καρδιῶν πάνω στὴν ἀκλόνητη βάση τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Ἡ σχολαστικὴ καὶ ὁμολογιακὴ ἀλλοτρίωσι τῆς Θεολογίας ἐγκαταλείπεται. Τῇ θέσῃ της — τῇ θέσῃ τοῦ ἀνθρώπινου λόγου — παίρνει πάλι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐρμηνεύεται αὐθεντικὰ καὶ βιώνεται εὐχαριστιακὰ στὴν παράδοσι καὶ στὸ φρόνημα τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας. Τοῦτο διαπιστώθηκε σαφέστατα σὲ πολλὰς ἐκφάνσεις τῆς Συνέλευσις καὶ μάλιστα στὴν ἐντονὴ πνευματικὴ λατρευτικὴ ζωὴ της, πού εἶχε υἱοθετήσει μάλιστα καὶ ἀρκετὰ στοιχεῖα τῆς ὀρθόδοξης, δηλ. τῆς ἀρχαίας, Ἐκκλησίας, με ταυτόχρονη ἀξιοποίηση τοῦ βιωματικοῦ πλοῦτος ἄλλων χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐρεθισμάτων καὶ τῶν ἐκφραστικῶν μέσων τῆς ἐποχῆς μας.

Ἰσως νὰ εἶναι λαθεμένη καὶ ἡ ἄλλη ἐντύπωσή μας, πὼς ἐκτείνεται σὲ παγκόσμιον πιά ἐπίπεδο ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης γιὰ συστράτευσι τῶν χριστιανῶν στὸν κοινὸ ἀγώνα

για τὴν ἀντιμετώπιση τῶν δεινῶν ποὺ μαστιίζουν τὸ σύγχρονο κόσμο. Ἡ πεποίθηση τῶν χριστιανῶν πὼς ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ μόνον Αὐτός, ἀρχίζει νὰ ἀποκαλύπτει τὶς συνέπειές της, δηλαδή τὶς εὐθύνες ὅλων μας, ἀλλὰ καὶ τὶς δυνατότητές μας !

Τέτοιες ἐντυπώσεις κάνουν ἀκόμη πιὸ ὀδυνηρὸ τὸ αἶσθημα τῆς πικρίας, καθὼς διαπιστώνεται πὼς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας δὲν μπόρεσε ἀκόμη νὰ ἀξιοποιήσει ὅλες τὶς εὐκαιρίες, ποὺ προσφέρει σ' αὐτὴν ἓνα παγκόσμιο forum, ὅπως αὐτὸ —τὸ μοναδικό!— τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης. Δὲν παραθεωροῦμε τὶς δυσκολίες ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀποτελοῦμε, οἱ Ὁρθόδοξοι, μειονότητα στὸ σύνολο τῶν Ἐκκλησιῶν - μελῶν τοῦ Συμβουλίου. Ἡ-μαστε ὅμως στὸ Βανκουῖβερ ἡ μεγαλύτερη συμπαγὴς οἰκογένεια, συσπειρωμένη γύρω ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ἡ ἐνοποιὸς πνευματικὴ δύναμη καὶ τὸ παγκόσμιο κύρος τοῦ ὁποῖου ἀποδείχτηκαν σωστικά γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ. Ἡ παρουσία μας θὰ ἦταν πιὸ αἰσθητή, ἂν εἶχαν ἀξιοποιήσει ὅλες οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες τὶς θέσεις ἀντιπροσώπων ποὺ εἶχαν δικαίωμα νὰ καταλάβουν. Καὶ προπαντός, ἂν ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι προσέρχονταν μὲ ἐπαρκὴ προετοιμασία καὶ διάθεση ἐποικοδομητικῆς συνεργασίας. Μπορεῖ ὅμως νὰ μὴν εἶναι λαθεμένη καὶ ἡ ἄλλη ἐντύπωσή μας, πὼς, παρὰ τὰ ὅσα μαρτυροῦν τὸ ἀντίθετο καὶ ποὺ ἔγιναν ἀντιληπτὰ π.χ. κατὰ τὴν ψηφοφορία γιὰ τὴν ἐκλογή μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, κερδίζει ὀλοένα καὶ περισσότερο ἔδαφος ἡ συνειδητοποίηση τῆς βαθύτερης οὐσίας τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, ποὺ δὲν εἶναι διεκδίκηση ἐξουσιῶν, ἀλλὰ ἄμιλλα στὴν προσφορὰ διακονίας γιὰ τὴν κοινὴ ὑπόθεση.

Δύο σημεῖα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ ἐντύπωσή μας δὲν σκιαάζεται ἀπὸ ἀμφιβολίες, εἶναι ἡ προαγωγή τῆς ἐνότητος στὸ χῶρο τῆς Θεολογίας καὶ ἡ στράτευση τῶν Ἐκκλησιῶν - μελῶν στὴν προάσπιση τῆς εἰρήνης.

Κατὰ τὴν προσωπικὴ μας ἐκτίμηση, τὸ σημαντικότερο ἀπὸ τὰ βήματα ποὺ ἔγιναν στὸ Βανκουῖβερ, ἦταν ἡ παρουσίαση, ἡ εὐρεία συζήτηση καὶ ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τοῦ κειμένου γιὰ τὸ Βάπτισμα,

τὴν Εὐχαριστία καὶ τὴν Ἱερωσύνη, τοῦ γνωστοῦ ὡς «κειμένου τῆς Lima». Οἱ ἀπόψεις μας γιὰ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ κείμενο διατυπώθηκαν κατὰ τὴ σχετικὴ εἰσήγησή μας στὴ Συνέλευση καὶ εἶναι στὴ διάθεση κάθε ἐνδιαφερομένου. Δὲν ἔχουμε ἀμφιβολία γιὰ τὸ μέλλον τοῦ κειμένου. Ἀποτελεῖ καρπὸ προχωρημένης οἰκουμενικῆς ὀριμότητος καὶ περισκεψῆς καὶ ἐπομένως ἓνα σταθμὸ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶναι δύσκολο νὰ φανταστεῖ κανεὶς ὀπισθοδρόμηση. Θὰ θέλαμε μόνον νὰ προσθέσουμε ἐδῶ μιὰ εὐχὴ καὶ μιὰ παρατήρηση.

Ἡ εὐχὴ : Νὰ μελετηθεῖ τὸ κείμενο μὲ τὴ δέουσα προσοχὴ καὶ νὰ δοθεῖ μιὰ ὅσο τὸ δυνατό συγκλίνουσα ἀπάντηση ἀπὸ τίς κατὰ τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, μιὰ καὶ δὲν κρίνεται σκόπιμο νὰ ἐπιδιωχεῖ μιὰ ἐνιαία πανορθόδοξη ἀπόκριση. Ἡ σύγκλιση στὴν ἀπάντηση θὰ κάμει πιὸ αἰσθητὴ τὴν ἐνότητα τῆς ὀρθόδοξης μαρτυρίας. Ἐτσι θὰ ἐδραιωθοῦν σὲ διαχριστιανικὸ ἐπίπεδο τὰ οὐσιώδη τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ συνειδήσεως ποὺ ἔχουν προσληφθεῖ σ' αὐτὸ τὸ κείμενο. Μιὰ τέτοια ἐναρμονισμένη πανορθόδοξη μαρτυρία θὰ ὑποβοηθήσει, ἐξάλλου, ὥστε νὰ γίνουν γρήγορα καὶ σταθερὰ καὶ τὰ ἐπόμενα βήματα πρὸς τὴν ὁρατὴ ἐνότητα. Τὰ βήματα αὐτὰ συναποφασίστηκαν στὸ Βανκουῆβερ καὶ θὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενο εἰδικότερης ἐπεξεργασίας κατὰ τὴ σύναξη τῆς Μόνιμης Ἐπιτροπῆς τοῦ Τμήματος «Πίστις καὶ Τάξις», ποὺ προβλέπεται νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1984 στὴν Ὁρθόδοξο Ἀκαδημία Κρήτης.

Ἡ παρτήρηση : Στὴν ἐτοιμασίᾳ τοῦ κειμένου τῆς Lima συνεργάστηκε «ἐπὶ ἴσοις ὅροις» καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἐποικοδομητικὴ αὕτη συνεργασία φρονοῦμε ὅτι δείχνει καὶ τὸ σωστὸ δρόμο στὸν ὁποῖο πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ καὶ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἑνταξὴ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς στὴν οἰκουμενικὴ κοινότητα. Μᾶς ξενίζει γι' αὐτὸ ἡ ἄποψη, ποὺ διατυπώθηκε πρόσφατα ἀπὸ ρωμαιοκαθολικοὺς κύκλους καὶ ὑποβάλλεται ὡς εὐχὴ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία : νὰ ἀποχωρήσει δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον καί, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῆς Ρώμης, νὰ ἐπιδιώξει «εἰδικὴ σχέση» μαζί του. Τὴν ἄποψη αὕτη φαίνεται νὰ βλέπουν εὐνοϊκὰ καὶ μερικοὶ ὀρθόδοξοι θεολόγοι. Ὁ χῶρος δὲν ἐπιτρέπει

εὐρύτερο σχολιασμό. Ούτε καὶ ἀναγκαῖο τὸν θεωροῦμε ἄλλωστε. Γιατὶ μιὰ τέτοια προοπτικὴ εἶναι, νομίζουμε καὶ ἐλπίζουμε, τελείως ἀδύνατο νὰ εὐδοκιμήσει. Θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ὀπισθοδρόμηση ὁλέθρια γιὰ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ ἄκρως ἐπιζήμια γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία. Ἡ τελευταία εἶχε καὶ ἔχει ὀρισμένες αἰτιώσεις κατὰ τοῦ Π.Σ.Ε., μερικὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι ἴσως δικαιολογημένες. Μὲ τὸ κείμενο τῆς Lima ὅμως καὶ μὲ τὴ γενικότερα σθεναρὴ καὶ ἐποικοδομητικὴ παρουσία της στὸ Βανκουβερ δικαιώνεται τὸ βασικὸ αἶτημα τῆς Ὁρθοδοξίας γιὰ προώθηση τῆς ἐνότητος στὸ θεολογικὸ ἐκκλησιαστικὸ ἐπίπεδο. Στὴν κρίσιμη αὐτὴ καμπὴ καὶ μόνῃ ἡ τυχὸν χαλάρωση τοῦ ζήλου τῆς Ὁρθοδοξίας γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητος, γιὰ τὴν ὁποία προσεῦχεται, ἄλλωστε, καθημερινά, θὰ ἀποτελοῦσε ἀνυπακοή στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ «ἵνα πάντες ἐν ᾧ συν», θέλημα - ἐντολή, ποὺ ἀκριβῶς στὸ Βανκουβερ βρῆκε καθολικότερη ἀντήχηση στὸ «γεννηθῆτω Κύριε, μαρὰν ἀθά»!

Τὸ δεῦτερο σημεῖο ποὺ ἐπιθυμοῦμε νὰ ὑπογραμμίσουμε καὶ νὰ ἐξάρουμε αὐτὴ τὴ στιγμή, εἶναι ἡ γνωστὴ ἀπόφαση τῆς Γενικῆς Συνέλευσης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, γιὰ πρώτη φορὰ τόσο κατηγορηματικά, καταδικάζεται ὡς ἔγκλημα κατὰ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὄχι μόνον ἡ «χρῆση», ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ «κατοχή» πυρηνικῶν ὅπλων. Στὴν ἀπόφαση αὕτη συναντήθηκαν καὶ συμφώνησαν ἀκόμη καὶ οἱ Ἐκκλησίες τῶν χωρῶν ποὺ ἀποτελοῦν σήμερα τίς Μεγάλες Δυνάμεις, οἱ ὁποῖες — ὅσο ἐπιτρέπει ὁ Θεός — κρατοῦν στὰ χέρια τους τὴ μοίρα τοῦ κόσμου. Ἡ κοινὴ, θαρρετὴ, ἱστορικὴ θὰ λέγαμε ἀπόφαση αὕτη προσλαμβάνει ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα καὶ σημασία τούτῃ τὴ στιγμή, ποὺ ἡ ἐπαπειλούμενη κλιμάκωση τῶν πυρηνικῶν ἐξοπλισμῶν μοιάζει νὰ «βιάζει» τὸν ἀποκαλυπτικὸ καιρὸ τῶν ἐσχάτων. Ἄν οἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίες, σὲ συνεργασία μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καλῆς θέλησης, ἀξιοποιήσουν καὶ ἐνεργοποιήσουν ἐγκαιρὰ καὶ σωστὰ αὐτὴ τὴν κοινὴ ἀπόφασή τους, θὰ προσφέρουν σίγουρα τεράστια ὑπηρεσία στὴν ὑπόθεση τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐπιβίωσης τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καὶ

αὐτὸ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι καὶ μόνον ἡ συμφωνία τῶν Ἑκκλησιῶν - μελῶν σὲ ἓνα τόσο κρίσιμο καὶ διαφιλονεικούμενο ζήτημα εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅχι μόνον τὴν ἀναγκαιότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς διεκκλησιαστικῆς συνεργασίας.

ἱερεὺς ἁγίου
ἀρχιεπίσκοπος
καὶ ἐκκλησιαστικῆς
καὶ ἐκκλησιαστικῆς

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΧΩΡΙΣ ΠΑΡΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΗΡΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*

Ἀξιοῦμεν δὲ ὑμᾶς τοῦ λοιποῦ μὴ κό-
πους παρέχειν ἡμῖν, μηδὲ περὶ τῶν αὐ-
τῶν γράφειν καὶ ἐπιστέλλειν, εἴ γε τοὺς
τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρας καὶ θεολόγους
ἄλλοτε ἄλλως μεταχειρίζεσθε, καὶ τοῖς
λόγοις τιμῶντες αὐτοὺς καὶ ἐπαίροντες,
τοῖς ἔργοις ἀθετεῖτε, καὶ τὰ ὅπλα ἡμῶν
ἄχρηστα ἀποδεικνύετε, τοὺς λόγους αὐτῶν
τοὺς ἁγίους καὶ θείους, δι' ὧν ἂν ἡμεῖς
γράφειν καὶ ἀντιλέγειν ὑμῖν εἴχομεν.
Ὡστε, τὸ καθ' ὑμᾶς, ἀπαλλάξατε τῶν
φροντίδων ἡμᾶς. Τὴν ὑμετέραν οὖν πο-
ρευόμενοι, μηκέτι μὲν περὶ δογμάτων,
φίλιας δὲ μόνης ἔνεκα, εἰ βουλευτόν, γρά-
φετε. Ἐρρωσθε.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας

Ἐξεδόθη κατὰ τὸ ἁφπ' ἔτος, μηνὶ Ἰουνίῳ στ'

Ὁ πρωτονοτάριος Θεοδόσιος¹

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΟΥΡΙΑ ΣΥΓΚΛΙΣΗ

1. Ἐρρωσθε !

Αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος λόγος τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς

* Εἰσήγηση στὴ ΣΤ' Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκ-
κλησιῶν στὸ Βανκούβερ τοῦ Καναδᾶ.

1. Βλ. Ἱ. Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς
Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, II, 1953, σελ. 489.

πρὸς τὴν ἐπαναστατημένη ἀπὸ τὴ Μεταρρύθμιση Δύση, ὅταν, πρὶν ἀπὸ 400 χρόνια, ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 'Ιερεμίας Β' ἐβλεπε τὸν ἑαυτό του ὑποχρεωμένο νὰ διακόψει τὴ θεολογικὴ ἀλληλογραφία μὲ τοὺς θεολόγους τῆς Τυβίγγης. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἡ τελευταία «ἀπόκρισή» του ἀφοροῦσε ἀνάμεσα στὰ ἄλλα καὶ τὰ Μυστήρια τῆς 'Εκκλησίας. Εἶχε ὅμως διαπιστώσει στὸ μεταξὺ πὼς, ὕστερα ἀπὸ τὸ μεγάλο Σχίσμα τῆς Χριστιανοσύνης ποὺ εἶχε προηγηθεῖ (1054), ἀκολουθοῦσε μιὰ δεύτερη διάσπαση, τὶς ἀνακαινίσεις/καινοτομίες (Er-Neuerungen) τῆς ὁποίας δὲν μπορούσε νὰ ἀποδεχθεῖ οὔτε ἡ Παλαιά, οὔτε ἡ Νέα Ρώμη. «Τὴν ὑμετέραν οὖν πορευόμενοι...», ἀφήσατε νὰ πορευόμαστε στὸ δικό μας δρόμο! («Μηκέτι μὲν περὶ δογμάτων, φιλίας δὲ μόνης ἔνεκα, εἰ βουλητόν, γράφετε. "Ερρωσθε!»)

2. Ἄν καὶ δὲν ἔζησαν βέβαια «ἐρρωμένως» στὴν ἀπομόνωσή τους, ἀκολούθησαν πράγματι οἱ δυὸ κόσμοι ἐπὶ 400 σχεδὸν χρόνια καθένας τὸ δικό του δρόμο, ὥσπου συναντήθηκαν καὶ πάλι, αὐτὴ τὴ φορὰ στὴν ἄπω Δύση, στὴ Lima τοῦ Περοῦ.¹ Ἐκεῖ βρί-

1. Ἐννοεῖται ἐδῶ ἡ διάσκεψη τῆς ὁλομέλειας τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν ἀπὸ 2 μέχρι 16 Ἰανουαρίου 1982, ποὺ ἔγινε στὴν «Ὁαση τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων», στὸ Piccarda Palma, κοντὰ στὴ Lima τοῦ Περοῦ. Τὸ μεσημέρι τῆς 12 Ἰανουαρίου ὁλοκληρώθηκε ἡ διαδικασία τελικῆς θεώρησης ὅλων τῶν παραγράφων τοῦ κειμένου καὶ τῆς ὁμόφωνης ἐπιψήφισής του στὸ σύνολο. Χωρὶς καμιά ἀρνητικὴ ψῆφο καὶ χωρὶς καμιά ἀποχὴ συμφωνήθηκε ὅτι «Ἡ Ἐπιτροπὴ θεωρεῖ ὅτι τὸ ἀναθεωρημένο κείμενο περὶ Βαπτίσματος, Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης ἔχει προωθηθεῖ σὲ ἓνα τέτοιον στάδιο ὀριμότητας, ὥστε εἶναι ἔτοιμο νὰ διαβιβασθεῖ στὶς Ἐκκλησίες —σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς Ε' Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, Nairobi 1975, ποὺ ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ στὸ Dresden 1981» (*Towards Visible Unity*, I, WCC 1982, σελ. 83). Δικαιολογημένη ἡ γενικὴ ἱκανοποίηση ποὺ ἐκδηλώθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγαθὴ ἔκβαση τῆς ψηφοφορίας καὶ ποὺ ἐπισφραγίσθηκε μὲ θερμὴ εὐχαριστήρια προσευχὴ. Ἐπρόκειτο πράγματι γιὰ ἓνα ἱστορικὸ γεγονός. Ὑστερα ἀπὸ θεολογικὲς ἀντιδικίες τῶν Χριστιανῶν καὶ σκληρὲς, ὅχι σπάνια αἱματηρὲς συγκρούσεις πολλῶν αἰώνων, κατορθώθηκε ἡ σύγκλιση τῶν καρδιῶν καὶ τῶν πνευμάτων πρὸς τὴν, αὐτὴ τὴν

σκονταν τώρα όχι μόνον οί τότε ἀλληλογραφήσαντες. Παρόντες ἦταν ἐπίσης οί ἐκπρόσωποι τῆς Παλαιᾶς Ρώμης καί πολλοί ἄλλοι «παλαιοί» καί «νέοι», όχι μόνον ἀπό τήν Ἀνατολή καί τή Δύση, ἀλλά ἀπό ὁλόκληρη τήν παγκόσμια στό μεταξὺ ἀναπτυγμένη Οἰκουμένη. Ὅλοι αὐτοί συναπαντήθηκαν όχι μόνο «φιλίας ἐνεκα», ἀλλά καί γιά νά διαλεχθοῦν καί πάλι περὶ δογμάτων! Συναντήθηκαν ὁμῶς προπαντός ἐπειδὴ, τόσον οί ἴδιοι, ὅσο καί οί Ἑκκλησίες πού τοὺς εἶχαν ὀρίσει ὡς ἐκπροσώπους τους, δὲν αἰσθάνονταν πιά «ἐρρωμένως», καθὼς πορεύονταν καθένας στό δικό του δρόμο. Συναντήθηκαν λοιπὸν μὲ τὴ σταθερὴ πρόθεση νά προετοιμάσουν καί νά ὑποδείξουν βήματα, πού ὁδηγοῦν στὴν ὁδό, πού εἶναι ἐπίσης ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωὴ (Ἰωάν. 14,6).

Ὡρα, μέγιστη δυνατὴ συμφωνία πάνω σὲ καίρια καί ὡς τώρα ἔντονα διςτάμενα θεολογικά ζητήματα, πού ἄμεσα μὲν ἀφοροῦν στὰ μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Εὐχαριστίας καί τῆς Ἱερωσύνης, ἔμμεσα ὁμῶς, πλὴν σαφῶς, ἐκτείνονται καί στὴν Τριαδολογία, τὴ Χριστολογία, τὴν Πνευματολογία, τὴν Ἑκκλησιολογία καί τὴν Ἑσχατολογία. Γιά τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ἀπαιτήθηκε σκληρὴ ἐργασία μιᾶς χρονικῆς περιόδου, πού φθάνει ὡς τὸ Α' Παγκόσμιον Συνέδριο τῆς Faith and Order τὸ 1927 στὴ Λωζάνη. Πρὸς τὴ σύγκλιση αὐτὴ κινήθηκαν ἐκπρόσωποι όχι μόνο τῶν Ἑκκλησιῶν-μελῶν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν, ἀλλὰ καί Ἑκκλησιῶν, πού δὲν εἶναι ἀκόμη μέλη καί μάλιστα καί τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἑκκλησίας, ἡ ὁποία μετέχει ἐπίσημα σ' αὐτὴ τὴν Ἐπιτροπὴ. Πρόκειται λοιπὸν γιά μιὰ σύγκλιση παγχριστιανική! Εἶναι εὐχάριστο ὅτι στό ἀγαθὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα συνέβαλαν ἀποφασιστικά καί Ὁρθόδοξοι θεολόγοι καί μάλιστα οἱ Καθηγητὲς Ἰωάννης Ζηζιούλας καί Νικόλαος Νησιώτης, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καί Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὅσοι παρακολούθησαν ἀπὸ κοντὰ τὴν ὅλη προσπάθεια γνωρίζουν ὅτι συνοδεύτηκε ἀπὸ ἔνθερμη προσευχὴ καί τακτικὴ λειτουργικὴ ζωὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, πού κορυφώθηκε μὲ τὴν τέλεση τῆς λεγόμενης «Λειτουργίας τῆς Λίμης», πού ἐπαναλήφθηκε καί στό Βανκούβερ. Ἄν καί θεωρεῖται, ὅτι ἡ Λειτουργία αὕτη «στὴ θεολογικὴ τῆς βάσης εἶναι ὁρθόδοξη» (Γ. Τσέτση, Βανκούβερ 1983. Μιὰ πρώτη ἀξιολόγηση τῆς ἑκτῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν, *Ἑκκλησία* 1-2 (1984/43), δὲν ἔχει βέβαια γιά τοὺς Ὁρθόδοξους λειτουργικὸ ἐνδιαφέρον. Πρόθεσή μας εἶναι, ὥστόσο, νά μεταφράσουμε τὸ κείμενο τῆς Λειτουργίας αὐτῆς, ὥστε νά γίνῃ γνωστὴ καί στὸν τόπο μας. Γιά τὴν ἀξία καί σημασία τῆς Λειτουργίας αὐτῆς πρέπει βέβαια νά ἀποφανθοῦν οἱ εἰδικοί λειτουργιολόγοι.

3. Ἀπὸ τὴν ἀντιπροσωπευτικὴ ἐκείνη σύναξη τῆς Lima ἐγκαινιάσθηκε καὶ πάλι μιὰ «ἀλληλογραφία», τῇ φορᾷ αὕτῃ μὲ ὅλες τὶς Ἑκκλησίες, στὴν ὁποία γίνεται ξανὰ λόγος περὶ Μυστηρίων : περὶ τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Εὐχαριστίας καὶ τῆς Ἱερωσύνης (BEM = Baptism, Eucharist, Ministry). Ἐδῶ δὲν πρόκειται πιά γιὰ ἀποκλίνουσες λογομαχίες (divergierende Disputationen) : χάρις σὲ μιὰ συγκλίνουσα βούληση, ὑπερφηφίσθηκε ὁμόφωνα ἓνα κείμενο σύγκλισης (Konvergenztext) καὶ δωρήθηκε σὲ ὅλους μας πρὸς κοινὴ χαρά, πρὸς «ἀναβάπτιση» στὴν πίστη τῆς Ἀποστολικῆς Ἑκκλησίας, πρὸς μετάνοια καὶ προαγωγή τῆς εὐχαριστιακῆς κοινωνίας μετὰ τοῦ Κυρίου μας καὶ μετ' ἀλλήλων καὶ πρὸς μαρτυρίαν καὶ διακονίαν τοῦ μεγάλου μυστηρίου τῆς ἐνότητος καὶ τῆς σωτηρίας γιὰ ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, γιὰ τὸν κόσμον Τοῦ ὁλόκληρου ! Δηλαδή πρὸς ὑπακοή στὸ Εὐαγγέλιο !

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΒΕΜ ;

4. Ἀπὸ τὴν εἰσήγησή μας αὕτῃ ἀναμένεται τώρα ἓνα σύντομο σχόλιο πάνω σ' αὐτὸ τὸ κείμενο σύγκλισης, καὶ εἰδικότερα πάνω στὸ πρόβλημα τῆς ἀποδοχῆς του. Μᾶς φαίνεται, ὥστόσο, ἀπρόσφορο καὶ ἐλάχιστα δυνατό νὰ κάνουμε αὐτὸ τὸ σχολιασμό, πρὶν ἀποκτήσουμε κάποια σαφήνεια ὅσον ἀφορᾷ στὸ τί εἶναι πράγματι τὸ ΒΕΜ, τί θέλει νὰ εἶναι, ὡς τί καλοῦνται νὰ τὸ ἀποδεχθοῦν οἱ Ἑκκλησίες.

5. Τὸ ΒΕΜ μᾶς φαίνεται, πρὶν ἀπ' ὅλα, πὼς εἶναι καρπὸς τῆς πιστῆς ἐκπλήρωσης τῆς ἀποστολῆς μὲ τὴν ὁποία ἔχει ἐπιφορτισθεῖ ἀπὸ τὸ Καταστατικὸ της ἡ Ἐπιτροπὴ «Πίστις καὶ Τάξις» (Faith and Order). Δηλ. τοῦ «να διακηρύσσει τὴν ἐνότητα τῆς Ἑκκλησίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ καλεῖ τὶς Ἑκκλησίες πρὸς τὸ στόχο τῆς ὁρατῆς ἐνότητος σὲ μιὰ πίστη καὶ μιὰ εὐχαριστιακὴ κοινωνία, ποὺ βρίσκει τὴν ἐκφρασὴ της στὴ λατρεία καὶ στὴν κοι-

νή ζωὴ ἐν Χριστῷ, ἵνα πιστεύσῃ ὁ κόσμος).¹ Ὑστερα ἀπὸ μισὸν αἰῶνα περίπου (χρονικὴ διάρκεια ποὺ φαίνεται πολὺ μεγάλη, ἀν συγκριθεῖ μὲ τὸν ἐπείγοντα χαρακτήρα τῆς οἰκουμενικῆς ὑπόθεσης καὶ μὲ τὴν ἀνυπομονησίαν τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ εἶναι, ὥστόσο, κατανοητὴ, ἀν ληφθεῖ ὑπόψιν τὸ χαῶδες σχίσμα καὶ ἡ διάσπαση στὴν Ἐκκλησίαν καὶ στὴ θεολογίαν), ἔθεσε ἤδη ἡ Ἐπιτροπὴ ἐνώπιον τῶν Ἐκκλησιῶν μιὰ συγκεκριμένη πρόταση, ποὺ ἀνταποκρίνεται *explicite* ἢ *implicite* σὲ ὅλες τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἔχουν ἀνατεθεῖ ἀπὸ τὸ Καταστατικὸ στὴν Ἐπιτροπή. Γι' αὐτὸ ἀνήκουν στὴν Ἐπιτροπὴ καὶ στὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν οἱ εἰλικρινεῖς εὐχαριστίες μας !

6. Στὸ ἐρώτημα, τί εἶναι πράγματι τὸ BEM, ὡς τί θέλουν οἱ συγγραφεῖς τοῦ νᾶ ἀντιλαμβανόμεστε αὐτὸ τὸ κείμενο, δίδει ἐπαρκὴ ἀπάντηση ὁ Πρόλογος ποὺ τὸ συνοδεύει. Ἐπισημαίνουμε τὰ ἀκόλουθα βασικὰ σημεῖα, ποὺ τὰ θεωροῦμε σημαντικὰ γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς ἀποστολῆς ποὺ μᾶς ἔχει ἀνατεθεῖ :

α) Τὸ BEM ἔχει ὡς ἀφετηρίαν τὴν ἐπίγνωση, ποὺ κερδήθηκε ἀπὸ κοινοῦ, ὅτι μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ὁρατὴ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ βασικὴ συμφωνία στὰ σημεῖα ἐκεῖνα τῆς διδασκαλίας περὶ Βαπτίσματος, Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης ποὺ εἶναι διϋστάμενα καὶ προκαλοῦν χωρισμό.²

β) Τὸ BEM πέτυχε ὄχι βέβαια ἕναν «Konsensus», ἀλλὰ πάντως ἕναν «ἀξιοσημείωτο βαθμὸ ὁμοφωνίας».³

1. Καταστατικὸ τῆς Ἐπιτροπῆς. Πρβλ. BEM, VIII. Προφανῶς ἀπὸ ἔλλειψη πληροφόρησης ἐνοχλοῦνται μερικοὶ Ὁρθόδοξοι θεολόγοι ἀπὸ τὴ χρῆση τοῦ ὅρου «ὁρατὴ ἐνότητα», ἡ ὁποία ἔχει, ὥστόσο, καθιερωθεῖ καὶ χρησιμοποιεῖται καὶ σὲ ἐπίσημα ὀρθόδοξα κείμενα. Ἐκεῖνοι ποὺ θὰ μπορούσαν ἀσφαλῶς νὰ ἔχουν κάποια δικαιολογημένη ἐπιφύλαξη εἶναι μᾶλλον οἱ Προτεστάντες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν παράδοση μιᾶς ἐκκλησιολογίας ποὺ τονίζει τὸ «ἀόρατον» τῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ δυσκολεύονται νὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ τὴν ἔννοια τῆς ὁρατῆς ἐνότητάς της.

2. BEM, VIII.

3. BEM, IX.

γ) Ἔτσι ἀναδεικνύεται τὸ BEM σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ στάδια στὸ δρόμο πρὸς τὴν ὁρατὴ ἐνότητα.¹

δ) Ὁ δρόμος αὐτὸς δὲν ὀδηγεῖ κατευθείαν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλὰ ἀναδρομικῶς πρὸς τὰ πρόσω! Στὴν οἰκουμενικὴ κίνηση τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλη, «ἔχουν εὐλογηθεῖ ἐκ νέου οἱ Ἐκκλησίες, καθὼς ἔχουν ἀκροασθεῖ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ ἔχουν ἐπιστρέψει ἀπὸ κοινοῦ στὴν ἀρχικὴ πηγὴ». Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀναδρομὴ, ἡ κίνηση πρὸς τὰ πίσω, πρὸς τὴν «παράδοση τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπως μαρτυρεῖται στὴν Ἀγία Γραφὴ καὶ παραδίδεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας τῇ δυνάμει τοῦ Ἀγίου Πνεύματος».² Ἡ ὁμολογία αὕτη —ὅπως καὶ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς Lima— εἶναι ὥσως ἡ πιὸ σημαντικὴ οἰκουμενικὴ ἀπόδειξη μιᾶς πρώτης συνεννόησης στὸ πρό-
ξενο διάστασης πρόβλημα τῆς ἐσωτερικῆς συνυφῆς (Kohärenz) ἀνάμεσα στὴ Γραφὴ καὶ στὴν Παράδοση. Καὶ αὐτὸ εἶναι σίγουρα μιὰ κίνηση πρὸς τὰ πρόσω!

ε) Σύμφωνα μὲ τὸν καθ'αυτὸ σκοπὸ του, προσηλώνεται τὸ κείμενο «σὲ ἐκεῖνες τὶς ὀψεις τοῦ θέματος, πού σχετίζονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μὲ προβλήματα τῆς ἀμοιβαίας ἀναγνώρισης, πού ὀδηγεῖ στὴν ἐνότητα».³ Εὐκρινὴς εἶναι ἡ πρόθεση τοῦ κειμένου νὰ ἀναφερθεῖ σὲ θέματα πού παρενοχλοῦν τὴν ἐνότητα. Καὶ μάλιστα ὄχι μόνον σὲ θεωρητικά, ἀλλὰ καὶ σὲ πρακτικὰ προβλήματα, μιὰ καὶ τὰ τελευταῖα εἶναι συχνὰ αἰτία διάστασης (π.χ. ζητήματα τυπικοῦ).

στ) Τὸ κείμενο οὔτε πλήρη διαπραγματεύση τῶν θεμάτων ἐπιδιώκει, οὔτε «παρασιωπᾷ διῆστάμενα ζητήματα», «ποὺ ἀπαιτοῦν περαιτέρω ἀποσαφήνιση».⁴ Ἰδίως σὲ τέτοια ζητήματα ἀναφέρον-

1. BEM, IX.

2. BEM, IX (διατύπωση τοῦ Δ' Παγκοσμίου Συνεδρίου τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» στὸ Μόντρεαλ, 1963). Πρβλ. ἰδίως τὰ περὶ ἀποστολικῆς παραδόσεως, BEM, § 34, σελ. 28.

3. BEM, IX.

4. BEM, IX.

ται καὶ τὰ σχόλια ποὺ συνοδεύουν τὸ κείμενο ὡς intermedia. Πρόκειται γιὰ ἀξιοσημείωτη καὶ πολὺ ὑποβοηθητικὴ καινοτομία.

ζ) Ἄν καὶ ἔχουμε λοιπὸν μπροστὰ μας ἓνα «ὀριστικὰ ἐπεξεργασμένο κείμενο»,¹ ἡ διαδικασία παραμένει ἀνοιχτή. Οἱ ἀπαντήσεις τῶν Ἑκκλησιῶν θὰ συγκριθοῦν ἀργότερα ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, ἓνα προβλεπόμενο παγκόσμιον συνέδριον θὰ ἐξετάσει τίς οἰκουμενικὲς ἐμπλοκὲς/συνέπειες (Implikationen) γιὰ τίς Ἑκκλησίες. Ἐπομένως καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ κείμενο, τώρα πιά ὅμως μὲ αὐτὸ τὸ κείμενο, παραμένουμε καθ' ὁδόν!

η) Τὸ κείμενο εἶναι, τέλος, μαρτυρία μιᾶς γιὰ ὅλους μας ἰδιαίτερα σημαντικῆς πεποίθησης : ἔχουμε συνειδητοποιήσει σὲ αὐξά-

1. BEM, VIII. Ἐννοεῖται τὸ τελικὸ κείμενο τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις», σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς (Dresden 1981). Δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι αὐτὸ θὰ εἶναι ἀναγκαστικὰ καὶ τὸ τελικὸ κείμενο τοῦ Π.Σ.Ε., γιατί τότε δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος νὰ ζητηθοῦν προτάσεις τῶν Ἑκκλησιῶν - μελῶν πάνω στὴν περαιτέρω ἐργασία σὲ σχέση μὲ τὸ BEM καὶ τὸ εὐρύτερο ἐρευνητικὸ πρόγραμμα «καθ' ὁδόν πρὸς μιὰ κοινὴ ὁμολογία τῆς ἀποστολικῆς πίστεως σήμερα» (BEM, X). Τὸ ἐπόμενο Ε' Παγκόσμιον Συνέδριον τῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ ὀρίστηκε γιὰ τὸ ἔτος 1987 ἢ 1988, θὰ λάβει ἀσφαλῶς καθοριστικὰς ἀποφάσεις. Τὰ προηγούμενα Συνέδρια ἔγιναν σὲ μὴ ὀρθόδοξες χώρες (τὸ Α' στὴ Λωζάνη 1927, τὸ Β' στὸ Ἐδιμβούργο 1937, τὸ Γ' στὴ Lund 1952 καὶ τὸ Δ' στὸ Montreal 1963). Εὐχὴ μας θὰ ἦταν, τὸ Ε' Συνέδριον νὰ πραγματοποιηθεῖ σὲ ὀρθόδοξο ἡμεροῦ καὶ μάλιστα τὸ 1987, ὥστε νὰ συμπέσει ἀκριβῶς μὲ τὴ συμπλήρωση 1.200 χρόνων ἀπὸ τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, ἀφοῦ μάλιστα τὸ Συνέδριον προορίζεται νὰ πορευθεῖ «στὸ δρόμο πρὸς μιὰ κοινὴ ἔκφραση τῆς ἀποστολικῆς πίστεως σήμερα», πρὸς τὴν κατεύθυνση δηλ. πρὸς τὴν ὁποία ζητούσαμε πάντοτε ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι νὰ κινηθεῖ τὸ Π.Σ.Ε. καὶ ὀλόκληρη ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνηση, πρὸς τὴν πίστη τῆς Ἑκκλησίας τῶν ὀκτὼ πρώτων αἰώνων. Ἡ Γενικὴ Συνέλευση ἀποδέχθηκε σχεδὸν χωρὶς συζήτηση τὴν Ἐκθεση τῆς Β' Ὁμάδας (σὲ ἀντίθεση μὲ τίς δριμύτατες συζητήσεις, ποὺ ἔγιναν γιὰ ἄλλες Ἐκθέσεις), στὴν ὁποία μάλιστα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ BEM, γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ θέμα τῆς ἐνότητας στὸ σύνολό του καὶ καθορίζονται, ὅπως εἴπαμε, συγκεκριμένα βήματα πρὸς τὸ μέλλον. Τὸ γεγονός αὐτὸ βεβαιώνει ὅτι ὑπάρχει πράγματι ἐνώπιον τῆς Ὀρθοδοξίας ἓνας «καιρὸς», τὸν ὁποῖο δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀντιπαρέλθει !

νόμενο βαθμὸς τὴν ἐνότητά μας ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ». ¹ Οἱ συγγραφεῖς εἶναι γι' αὐτὸ πλήρεις εἰλικρινοῦς χαρᾶς γιὰ τὴν «ἐπανανακάλυψη» τῆς κοινῆς μας κληρονομίας ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ βλέπουν τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν σὲ ἕναν «καιρὸν», ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ἀπὸ ὅλους μας, ² ἰδίως ἀπὸ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐκφράζεται ἡ εὐχὴ νὰ διευκολυνθεῖ καὶ ἡ δικὴ του εἴσοδος στὴν κοινὴ χαρά. ³

θ) Πλήρης «Konsensus», βέβαια, ὡς «ἐμπειρία ζωῆς καὶ ἄρθρωση τῆς πίστεως», «ἔχει τίς ρίζες τοῦ στὴν κοινωνία, ποὺ οἰκοδομεῖται ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τῶν Ἀποστόλων». Εἶναι μιὰ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος καὶ «μπορεῖ νὰ διακηρυχθεῖ μόνο τότε, ὅταν θὰ φθάσουν οἱ Ἐκκλησίες στὸ σημεῖο νὰ ζοῦν καὶ νὰ ἐνεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ ἐν ἐνότητι». ⁴

7. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ κειμένου τῆς Lima ἔχουν δεῖξει λοιπὸν οἱ ἴδιοι σαφῶς καὶ εἰλικρινῶς τὴ φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, τὴν πρόθεσιν καὶ τὴ λειτουργίαν, τὰ ὅρια, τίς δυνατότητες καὶ τίς ἀδυναμίες τοῦ ὑπόψῃ κειμένου. Ἔτσι ἔχουν ἀποσαφηνίσῃ ἐπίσης τὸ νόημα καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς «ἀποδοχῆς», γιὰ τὴν ὁποία παρακάλεσαν τίς Ἐκκλησίες.

ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΒΕΜ ;

8. Ἐρωτᾶται τώρα, πῶς βλέπουν τὸ κείμενον τῆς Lima ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται. Τὸ ἐρώτημα πρέπει νὰ μείνῃ λίγο πολὺ ἀνοιχτό, ὥσπου νὰ διατυπώσουν τὴν ἐπίσημην ἀπάντησίν τους οἱ Ἐκκλησίες. Μέχρι τότε πρέπει νὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ ὑποκειμενικὰς ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες δεσμεύουν βέβαια μόνον ἐκεῖνον ποὺ τίς διατυπώνει, μάλιστα ὅταν —ὅπως στὴν περίπτωσίν μας—

1. ΒΕΜ, Χ.

2. ΒΕΜ, Χ.

3. ΒΕΜ, Χ.

4. ΒΕΜ, ΙΧ.

πρόκειται για ένα λαϊκό θεολόγο, που δὲν ἔχει «εἰδικευθεῖ» στὴ Συμβολικὴ ἢ στὴ Δογματικὴ.

9. Ὅσο μᾶς εἶναι μέχρι σήμερα γνωστό, δὲν ἔχει παρατηρηθεῖ ἀκόμη στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία μας μιὰ ἐνασχόληση μὲ αὐτὸ τὸ κείμενο, ἀνάλογη πρὸς τὴ σημασίᾳ του καὶ τὴ δυνάμει πρωτοποριακὴ ἐπενέργεια καὶ λειτουργία του. Ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ σχόλια, πού δὲν εἶναι οὔτε μόνο θετικά, οὔτε μόνον ἀρνητικά, ὑπάρχει μόνο μιὰ διατύπωση ἀποψης, πού, ὡστόσο, εἶναι καθοδηγητική : σὲ μιὰ συνέντευξή του (3 Μαρτίου 1983) ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος βεβαίωσε ὅτι στὸ κείμενο τῆς Lima περὶ Βαπτίσματος, Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εὐρίσκει μὲ ἱκανοποίηση πολλὰ στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας της ἐπὶ τῶν καιρίων τούτων θεμάτων».¹

10. Ἐκεῖνο πού εἶναι ἴσως δυνατό νὰ πεῖ κανεὶς ἀπὸ τώρα, εἶναι αὐτὸ πού τὸ BEM οὔτε θέλει, οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι γιὰ μᾶς :

α) Δὲν θέλει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα Κεφάλαιο ἀπὸ ἓνα ἐγχειρίδιο τῆς Δογματικῆς, πού ἀκολουθεῖ ἄλλα Κεφάλαια περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος, τῆς Χριστολογίας, τῆς Ἐκκλησιολογίας κ.λπ. Ὅποιος περιμένει κάτι τέτοιο θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσει τὸ ταχύτερο δυνατόν πὼς αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι ἡ ἀποστολὴ καὶ τὸ νόημα τοῦ κειμένου. Πολὺ περισσότερο, γιὰτὶ ἐδῶ λέγεται καθαρὰ «Adieu» στὸ σχολαστικὸ τρόπο τῆς σκέψης, τοῦ προβληματισμοῦ, τῆς ἀπάντησης στὰ ἐρωτήματα. Εἶναι, ἐξάλλου, σαφές, ὅτι ἐγκαταλείπεται ἐπίσης ἡ «καθαρὴ», «ἀντικειμενικὴ», «ἐπιστημονικὴ» θεολογία, παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἀγνοοῦνται βέβαια τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης.² Ἐδῶ ὅμως ἡ προτεραιότητα δὲν δίδεται στὸ τί λέ-

1. *Ἐπίσκεψις*, 291(1983)2.

2. Ὅπως π.χ. ἡ νέα γνώση γιὰ τὴ θεμελιακὴ σημασίᾳ τῆς «ἐπισκοπῆς», BEM, 25. Πρβλ. τὴ μελέτη τῆς World Alliance of Reformed Churches : Report on the Study of Episcopate (*Towards Visible Unity I.*, σελ. 81) καὶ τίς σχετικὲς ἐρευνες τοῦ Καθηγ. Γερ. Κονιδάρη, ἰδίως ὅσα περὶ τῆς σημασίας τῆς «ἐπισκοπῆς» σὲ σχέση μὲ τὸ BEM ἀναγράφει στὶς μελέτες του, πού περιλαμβάνονται στὸν τόμο: *Οἰκουμενικὴ Ὁρθοδοξία*, Α', Ἀθῆναι 1982.

γουν οἱ θεολόγοι, ἀλλὰ στὸ τί λέγει τὸ Πνεῦμα στὶς Ἐκκλησίες. "Οποῖος ἀντιλαμβάνεται τοῦτο θὰ ἀνακαλύψει χωρὶς ἰδιαίτερη δυσκολία τὴ σταθερὴ τριαδολογική, χριστολογική, ἐκκλησιολογική, πνευματολογική καὶ εὐχαριστιακὴ βάση τῆς θεολογίας, πάνω στὴν ὁποία ἐπιχειρεῖται ἐδῶ, χάριν τοῦ μέλλοντος τῆς Ἐκκλησίας, μιὰ οἰκοδομὴ σταθερὴ καὶ μὲ «ύλικὸν» δοκιμασμένο τώρα καὶ δυὸ χιλιάδες χρόνια.¹

β) Δὲν θέλει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρουσίαση τῆς διδασκαλίας μιᾶς παράδοσης, π.χ. τῆς ὀρθόδοξης! Ἄν ἡ Ἐπιτροπὴ μᾶς εἶχε παρουσιάσει ἕνα «καθαρὰ» ὀρθόδοξο κείμενο, θὰ ἤμουν ὑποχρεωμένος, ὡς ὀρθόδοξος θεολόγος, νὰ τὸ ἀντιμετωπίσω μὲ ἐπιφυλάξεις ἐλάχιστα λιγότερες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ θὰ εἶχα ἀπέναντι σὲ ἕνα «καθαρὰ» «λατινικόν», παλαιοκαθολικόν, ἢ ἕνα κείμενο προερχόμενο ἀπὸ τὴν παράδοση τῶν Βαλδίων ἢ τῶν Βαπτιστῶν ἢ ἀκόμη σύμφωνα μὲ τὴ «μαύρη» ἢ τὴν «κίτρινη» θεολογία, τὴ «θεολογία τῆς ἀπελευθέρωσης» ἢ τὴ θεολογία μιᾶς χαρισματικῆς, μιᾶς ὑπερσυντηρητικῆς ἢ ὑπερπροοδευτικῆς κίνησης.² Γιατὶ θὰ εἶχα πολλοὺς λόγους νὰ ὑποθέσω, εἴτε ὅτι ἔγινε κίβλας τὸ θαῦμα μιᾶς γενικῆς συμφωνίας (Konsensus) πρὸς ὀρισμένη, δηλ. τὴ «δική» μου, κατεύθυνση—ἕνα θαῦμα ποὺ ἐλάχιστα μπορεῖ νὰ περιμένει κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ στάδιο—εἴτε ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ παράκουσε

1. «Σεῖς οἱ πιστοὶ μὲ τὰς αὐθορμήτους ἐκδηλώσεις σας ὑποδεικνύετε εἰς ἡμᾶς τοὺς ποιμένας τὸ χρέος μας, ὅταν ἡμεῖς τὸ παραμελῶμεν καὶ ὅταν δὲν ἀκούωμεν αὐτό, ποὺ τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις. Σὰς εὐχαριστοῦμεν δι' αὐτό», ἐδήλωσε πρὸ καιροῦ πρὸς ρωμαιοκαθολικοὺς πιστοὺς ὁ Παναγιώτατος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος ὁ Α' (Ἐπίσκεψις, 306/15 - 12 - 1983, σελ. 2), ἐξηγώντας, κατὰ τὸν πιὸ πειστικὸ τρόπο, ἐκεῖνο ποὺ θέλουμε νὰ ὑπογραμμίσουμε στὸ σημεῖο αὐτό: ὅτι δηλ. οἱ δρόμοι τῶν θεολόγων, συνήθως δαιδαλώδεις καὶ δύσβατοι γιὰ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι οἱ μόνοι οὔτε πάντοτε καὶ οἱ ἀσφαλέστεροι. («Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ») (Ἰωάν. 3,8) καὶ πολλὰς φορὰς σὲ χώρους καὶ πρὸς κατευθύνσεις ποὺ οἱ θεολόγοι οὐτε κἀν ὑποπτεύομαστέ!

2. Βλπ. Alex. Papaderos, Skizzen aus dem Leben kretischer Priester, στὸν ἑόρτιο γιὰ τὸν H.J. Quest τόμο: *Wenn Theologie praktisch wird...*, Steinkopf Verlag, Stuttgart 1983, σελ. 230-245.

στήν ειδική ἐντολή πού ἔλαβε καί ἀστόχησε στό σκοπό της. Εἶμαι λοιπόν εὐγνώμων, πού ἔχω μπροστά μου αὐτό καί ὄχι κάποιο ἄλλο κείμενο!

γ) Ὅχι γενικευτικές κρίσεις.

Τὸ BEM δὲν μᾶς φαίνεται γι' αὐτὸ κατάλληλο γιὰ γενικευτικές κρίσεις. Διατυπώσεις, κατὰ τίς ὁποῖες τὸ BEM εἶναι πολὺ ὀρθόδοξο, πολὺ ρωμαιοκαθολικό, πολὺ λουθηρανικό στὸ σύνολό του ἢ σὲ κεῖνο τὸ σημεῖο «καθαρά» καλβινιστικό ἢ σβιγγλιανό, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ γενικευτικές κρίσεις, πού πρέπει νὰ τίς ἀγνοήσουμε γενικά!

δ) Ὅχι ἓνα ταμπού.

Τὸ BEM δὲν εἶναι ἐπίσης ἓνα «μή μου ἅπτου» Tabu, πού δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸ σκαλίζει κανεὶς! Ἡ κριτικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ κειμένου εἶναι μέρος τῆς διαδικασίας ἀποδοχῆς. Ἀκόμη καὶ μιὰ ἐπίσημη, θετικὴ ἀπάντηση τῶν Ἐκκλησιῶν σ' αὐτὸ τὸ στάδιο, δὲν θὰ μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἐπίσημη ἀποδοχή. Ναι, λοιπόν, στήν κριτικὴ ἀποτίμηση. Μὲ τὴν προϋπόθεση, πὼς ἡ κριτικὴ δὲν ἀσκεῖται χάριν τῆς κριτικῆς, ἀλλὰ ὑπηρετεῖ τὸν τελικὸ σκοπὸ πού ἔχουν ἀναλάβει οἱ Ἐκκλησίες ἀπὸ κοινοῦ. Γιατὶ τὸ κείμενο ἔχει ἀποσταλεῖ σὲ τίς Ἐκκλησίες πρὸς ἀποδοχή (Rezeption) καὶ ὄχι πρὸς βιβλιοκρισίαν (Rezension)!

ε) Ὅχι ἓνα βολικό κείμενο.

Τὸ BEM δὲν εἶναι ἄνετο, βολικό κείμενο γιὰ τίς Ἐκκλησίες! Ἀκόμη κι ἂν δὲν πρόκειται νὰ ἐπιτελέσει τὸν ἐρεθιστικὸ ρόλο τῆς «ἀλογόμυγας» γιὰ τίς Ἐκκλησίες καὶ τοὺς θεολόγους,¹ δὲν εἶναι πάντως ἓνα ἀπὸ τὰ ἀναρίθμητα θεολογικά κείμενα, πού θὰ ἀντι-

1. Πρβλ. τὴ σχετικὴ μελέτη μας, πού δημοσιεύεται στὸν τόμο αὐτό. Ὅσον ἐπιτραπεί νὰ διευκρινίσουμε, στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι πολλὰ σημεῖα τῶν κειμένων, πού δημοσιεύουμε ἐδῶ, θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν διατυπωθεῖ πρὸς ἄχρωμα, ἀνώδυνα, «διπλωματικά», ἂν δὲν εἴχαμε θέσει συνειδητὰ ὡς βασικὴ ἐπιδίωξή τους τὴν ἀνακοίνωση τῶν σκέψεών μας χωρὶς περιστροφές καὶ σκοπιμότητες αὐτοπροστασίας.

παρέλθουν τή συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ θὰ ριφθοῦν στὴ λησμοσύνη. Κι αὐτὸ γιατί μ' αὐτὸ τὸ κείμενο προβάλλεται πρὸς τὶς Ἐκκλησίες ἡ ἀξίωση νὰ ἀποδεχοῦν κάτι καινούριο, ἀλλοιώτικο, προκλητικό. Δημιουργεῖ ἓνα αἶσθημα βιασμοῦ, παρακινδύνευσης, μεγάλων τολμημάτων, ποὺ ἐνδέχεται νὰ προκαλέσει φόβους καὶ νὰ συμβουλέψει καταφυγὴ στὴ θαλπωρὴ τῆς ἀνενεργοῦ σιωπῆς! Ἐδῶ ἀκριβῶς χρειαζόμαστε ὅλοι τὴ διακριτικὴ χάρη τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, γιὰ νὰ πάρουμε τὶς σωστὲς ἀποφάσεις καὶ νὰ παραμείνουμε στὸ σωστὸ δρόμο. Τὸ ἴδιο τὸ BEM μᾶς δείχνει καθαρὰ αὐτὴ τὴν ὁδὸ : οἱ Ἐκκλησίες, ποὺ ἔχουν κληθεῖ σὲ εὐχαριστιακὴ βιοτὴ καὶ δράση, εἴθε, μὲ ἀφορμὴ τὰ ἐρωτήματα ποὺ τοὺς θέτει τὸ BEM, νὰ ξανασκεφθοῦν τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἐπίκαιρὴ οἰκουμενικὴ σχέση καὶ σημασία ὀρισμένων βασικῶν ὅρων καὶ ἐννοιῶν, ὅπως «εὐχαριστιακὴ θυσία», «μεταβολὴ τῶν στοιχείων», «κλάσις τοῦ ἄρτου» κ.λπ. Χωρὶς θυσία, χωρὶς μεταβολὴ καὶ χωρὶς ρήξη τῶν δεσμῶν μὲ ὀρισμένα αὐτονόητα, ποὺ δὲν τὰ ἔχουμε ἴσως συλλογισθεῖ ἐπαρκῶς, παραμένει μᾶλλον ἀδιανόητὴ ἡ ὁρατὴ ἐνότητα καὶ ἡ εὐχαριστιακὴ κοινωνία.¹

1. Ἐκεῖνο ποὺ θέλουμε νὰ ὑπογραμμίσουμε μὲ τὰ παραπάνω εἶναι ἡ πεποίθησή μας, ὅτι θὰ μείνει κενὸς κάθε λόγος περὶ Εὐχαριστίας, ἂν δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἓνα αὐθεντικὸ εὐχαριστιακὸ ἦθος καὶ μιὰ προθυμία γιὰ θυσία καὶ αὐτοπροσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου. Ἡ «μεταβολὴ τῶν στοιχείων» πρέπει νὰ ὀδηγεῖ σὲ μεταβολὴ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, σὲ μεταμόρφωση καὶ ἀνακαίνιση. «Κλάσις τοῦ ἄρτου» σημαίνει ἐπίσης μοίρασμα, ἀμοιβαιότητα, συμμετοχή. Τὸ BEM ὅμως μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ λειτουργήσῃ καὶ ὡς καθολικότερη πρόκληση πρὸς ὅλους μας καὶ μάλιστα πρὸς τὶς Ἐκκλησίες ἐκεῖνες καὶ τὶς χριστιανικὲς κοινότητες, ποὺ ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ σαφῶς ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴν παράδοση τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι μιὰ πρόκληση γιὰ ἀνάμνηση, ἀνάληψη καὶ ἀνακαίνιση. Ἐπομένως μιὰ πρόκληση θετικὴ. Πράγματι, ἀκόμη καὶ ὁ κοσμικὸς τύπος ἔσπευσε νὰ ἐπισημάνῃ τὴν εἰδικὴ αὐτὴ ἀποστολὴ καὶ παρέμβαση τοῦ BEM στὴν αὐτοσυνείδησιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Βλπ. K.L. Woodword, *The road to Christian Unity*, στὸ περιοδικὸ *Newsweek* 34(1983)46. Πρὸβλ. Γ. Τσέτση, ὁ.π., σελ. 545, καὶ ὅσα ἀναγράφουμε στὴν παράγρ. 3, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες, χωρὶς ἐξαίρεση. Πόσον εὐρὺ εἶναι τὸ πεδίου γιὰ κατανόηση ὀρισμένων «αὐτονόητων», ἰδίως

στ) Ὅχι ὑπόθεση ἰδιωτική.

Τὸ BEM δὲν εἶναι ἰδιωτική ὑπόθεση τῶν συγγραφέων του, τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» ἢ τοῦ ἴδιου τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν· δὲν εἶναι ἓνα ἀπομονωμένο καὶ ἀποκεκλεισμένο στὸν ἑαυτὸ του σύνολο. Εἶναι μιὰ ὑπόθεση τῶν Ἐκκλησιῶν! Τὸ BEM ἀναπτύχθηκε μαζὶ μὲ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση,

στὸ χῶρο τῆς θεολογίας, κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῶν νέων ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς μας, φαίνεται καὶ στὶς παρακάτω διαπιστώσεις τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου Μύρων Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδου, Ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία ἐμπρὸς εἰς τὸν τεχνοκρατούμενον κόσμον, *Θεολογία* 52 (1981) 238 - 239 :

«Ἀδιαμφισβητήτως, ὅ,τι εἶναι Ἀποκάλυψις, ἄνωθεν δεδομένον στοιχεῖον πίστεως, πυρὴν δόγματος καὶ σωστικῆς διδασκαλίας, εἶναι στοιχεῖα ἀμετάβλητα, ἀνεξέλικτα, στατικά. Ἀντιθέτως, ὅ,τι εἶναι «περὶ» τὰ στοιχεῖα ταῦτα, ὡς ἔννοιαι, ἐρμηνεῖαι, ἐκφράσεις, διατυπώσεις, ὅροι, οἰκειώσεις, προσλήψεις ἀνθρώπιναι, καταστάσεις καὶ μορφαι ζωῆς ἐκκλησιαστικῆς, ἢ ὅποια ἐκφράζεται εἰς τύπους λατρείας, ἡθους, ἔθους, πράξεως κανονικῆς ἢ κανονιστικῆς, ἀνάγκης ποιμαντικῶν ἢ κοινωνικῶν εὐθυνῶν, διὰ τε τὸ σύνολον καὶ διὰ τὰ άτομα, πάντα ταῦτα περικλείουν ἐντὸς των τὸν χαρακτήρα τῆς δυναμικότητος καὶ τῆς «αὐτοεξελικτικῆς» ἢ «ἐτεροεξελικτικῆς» ἀρχῆς τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν ὅποια δὲν δύνανται νὰ ἀποξενωθῇ ἡ Ἐκκλησία, καί, βεβαίως κατὰ μέζονα λόγον, καὶ ἡ Θεολογία, ἥτις εἶναι ἡ δυναμικὴ ἔκφρασις τῆς πίστεως καὶ τῶν βιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας.

Παραδείγματα τινα, εἰλημμένα ἀπὸ τὸν ἄμεσον χῶρον τῆς Ὁρθόδοξου Θεολογίας ἡμῶν, ἀρκοῦν νομίζω, ἵνα ἀποδείξουν τὸ ἀληθές τῶν λεγομένων.

Ὁ ὅρος «ὁμοούσιος», οἱ ὅροι «ἐνσάρκωσις», «ἐνανθρώπησις», «ὑποστατικὴ ἔνωσις», ὁ ὅρος «περιχώρησις», τὸ θέμα τῆς «ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς» ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς θέμα θεολογικὸν συζητούμενον μετὰ τῆς Δύσεως ἐπὶ αἰῶνας μακρούς, ἡ συζήτησις περὶ τὸ κτιστὸν ἢ ἀκτιστὸν φῶς, κατὰ τὸν ἸΔ' αἰῶνα, ὁ ὅρος «μετουσίωσις», ἀκόμη δὲ καὶ οἱ κλασσικοὶ ὅροι τῆς Χριστολογίας ἡμῶν, «Οὐσία», «Φύσις», «Πρόσωπον», «Ὑπόστασις» κ.λπ., κ.λπ., καὶ ὡς ὅροι ἔτι, ὡς ὅροι μὴ προσφερόμενοι ἀμέσως ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ ἐκ τῆς πρώτης Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, μαρτυροῦσιν ὅτι ὑπάρχει τι τὸ δυναμικόν, τὶ τὸ ἐξελισσόμενον εἰς τὴν Θεολογίαν, καὶ ἐὰν θέλητε ἀκόμη, τὶ τὸ προσαρμοζόμενον πρὸς τὰς καταστάσεις, καί, φυσικά, τὶ ὑπερ προσήρμοζε καὶ προσαρμόζει πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς σκέψεις τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ, ἢ τοῦ βιολογικοῦ, ἢ καὶ ἀπλῶς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐφ' ὅσον πρὸς αὐτὸ ἀπευθύνεται, ἐν ἀπωτάτῃ ἀναλύσει, ἢ τε Ἐκκλησία καὶ ἡ Θεολογία της.

μαζί της ώριμάσε και ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ μόνο τὴν κοινὴ μαρτυρίαν, τὴ διακονίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπως ἐπίσης τὴν προαγωγὴν τῆς ὁρατῆς ἐνότητος. Πολὺ περισσότερο τὸ κείμενο ἐτοιμάσθηκε ὕστερα ἀπὸ ἐπίσημην ἐντολὴν τῶν Ἑκκλησιῶν. Οἱ Ἑκκλησίες πῆραν ἐλεύθερα καὶ πρόθυμα μέρος σ' αὐτὴ τὴ διαδικασία καὶ ὑποστήριξαν συνυπεύθυνα τὴν ὅλη πορεία μὲ προσωπικόν, μὲ ὕλικά μέσα καὶ ἰδίως μὲ τὴν προσευχὴν τους. Καὶ μάλιστα ὄχι μόνον οἱ Ἑκκλησίες - μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν, ἀλλὰ ἐπίσης ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ἄλλες Ἑκκλησίες, τὴν ἀποτελεσματικὴ σύμπραξιν τῶν ὁποίων ἐκτιμοῦμε ὅλοι. Τὸ κείμενο ἀντικατοπτρίζει ἐπομένως ὄχι μόνον τὸν θεολογικὸ πλοῦτον καὶ τὴ συγκλίνουσα βούλησιν τῶν ἑκατὸ καὶ πλέον θεολόγων, ποὺ ἔζησαν μαζί καὶ συνεργάσθηκαν : ἤδη κατὰ τὶς διαφορὰς ἀποφασιστικὰς φάσεις, τὶς ὁποῖες διέτρεξε τὸ κείμενο, διαφαίνεται μιὰ «διαδικασία ἀποδοχῆς» (Rezeptionsprozess), κατὰ τὴν ὁποία ἔγινε πρόσληψις, ἀποδοχὴ καὶ ἔκφρασις ἐκεῖνου ποὺ προηγουμένως καὶ ταυτόχρονα μελετοῦσαν, σχολίαζαν καὶ —ἔστω καὶ ὄχι ἐπίσημα— ἀποδέχονταν οἱ ἴδιες οἱ Ἑκκλησίες, τόσο στὰ πλαίσια τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἑκκλησιῶν, ὅσο καὶ στὶς διαφορὰς διασκέψεις, στοὺς διμερεῖς καὶ στοὺς πολυμερεῖς διαλόγους. Ἡ συνειδητὴ καὶ δυναμικὴ αὐτὴ στράτευσις τῶν Ἑκκλησιῶν, ποὺ βοήθησε νὰ ἐπιτευχθεῖ τὸ πρὸς τὸ παρὸν δυνατό maximum σύγκλισης (Konvergenz), μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐλπίζουμε ὅτι κατὰ τὰ ἐπόμενα βήματα, καμιά Ἑκκλησία δὲν θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ «μὰρς» τῶν γιαντισάρων, κάνοντας ἓνα βῆμα ἐμπρός, δύο βήματα πίσω ! Ὑστερα ἀπὸ ἓνα τόσο μακρόχρονο οἰκουμενικὸ μόχθο καὶ μακρὰ

Βεβαίως, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ «δυναμικοῦ» ἐν τῇ Θεολογίᾳ, δὲν σημαίνει ὅτι αὐτὴ ἀπομακρύνεται ἐκ τῆς κλασσικῆς, τῆς ἀναφαιρέτου καὶ τῆς ἀναλλοιώτου δογματικῆς παραδόσεως καὶ διδασκαλίας τῆς Ἑκκλησίας, ἡ πολὺ περισσότερον ἐκ τῆς Ἀποκεκαλυμμένης Ἀληθείας.

Ἀπλῶς, νέαι προβληματολογίαι, αἱ ὁποῖαι ἐκπηδοῦν ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν, δημιουργοῦν καὶ νέαν προβληματολογίαν διὰ τὴν Θεολογίαν. Αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς προσαρμογῆς δημιουργοῦν καὶ τὰς ἀμέσους προϋποθέσεις διὰ προσαρμογὰς.

προσδοκία, θά εἶχε ἀσφαλῶς κανεῖς τὸ δικαίωμα νὰ πεῖ : ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ συνέπεια τῆς ἀντιμετώπισης τοῦ κειμένου ἀπὸ τὶς Ἐκκλησίες καὶ ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐξελιχθεῖ ἡ διαδικασία τῆς ἀποδοχῆς τοῦ θὰ ἀποτελέσουν, σὲ μεγάλο βαθμό, τὸ μέτρο μὲ τὸ ὁποῖο θὰ σταθμισθεῖ ἐπίσης, θὰ ἐπιβεβαιωθεῖ ἢ θὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ σοβαρότητα τῆς συμμετοχῆς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν τόσο σὲ διμερεῖς διαλόγους, ὅσον ἐπίσης καὶ κυρίως στὴν ἴδια τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση. Οἱ Ἐκκλησίες διατηροῦν, φυσικά, πλήρη ἐλευθερία νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ κείμενο, νὰ προτείνουν τροποποιήσεις, νὰ ἐκφράσουν συγκεκριμένες ἐπιθυμίες τους ἢ νὰ τὸ ἀπορρίψουν παντελῶς. Ἀσυνεπεῖς θὰ ἦταν τότε μόνο, ἂν ἠθελημένα ἀγνοοῦσαν τὸ κείμενο!

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ «RAISON D'ÊTRE»

11. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει ἀσφαλῶς σοβαροὺς λόγους νὰ χαίρεται γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὸ κείμενο τῆς Lima ἐπανέρχεται καὶ πάλι μὲ καινούριο παλμὸ στὸ κέντρο τοῦ Οἰκουμενισμοῦ ὁ θεολογικὸς διάλογος, ποὺ προάγει εὐθέως τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Κι αὐτὸ γιατί, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια (1973) τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς εἰκοσιπενταετίας ἀπὸ τὴν ἱδρυση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸ ἓνα Διάγγελμα, στὸ ὁποῖο ἔκανε λόγο, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, καὶ γιὰ μιὰ κρίση, «συγκλονίζουσαν σήμερον τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν καθ' ἑαυτό». ¹

12. Χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ τὶς ὑποχρεώσεις καὶ τὶς εὐθύνες τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ τὸν πόνο καὶ τὶς δοκιμασίες τῆς ἀνθρωπότητος, ἐντόπιζε τὸ Διάγγελμα ἐκεῖνο τὸν κύριο λόγο τῆς κρίσης στὸν ἰσχυρισμὸ καὶ τὸ παράπονο πολλῶν γιὰ μονομερὴ στροφή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου πρὸς κοινωνικοπολιτικούς στόχους. Ἕνα ταυτόχρονο ἔγγραφο τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας

1. Ἐπίσκεψις (26-8-1973)7.

καὶ ἄλλες ὁρθόδοξες φωνές εἶχαν τότε ἓνα παρόμοιο τόνο.¹ Οἱ Ὁρθόδοξοι λοιπὸν θὰ μποροῦσαμε νὰ ἀνακαλύψουμε στὸ κείμενο τῆς Lima μερικὸς καρποὺς ἐκείνης τῆς κριτικῆς.

13. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος ἔπραξε ἤδη τοῦτο στὴ συνέντευξή του, ποὺ μνημονεύσαμε παραπάνω : «Σήμερον χαίρομεν διαπιστοῦντες ὅτι ἀπὸ τινων ἐτῶν παρατηρεῖται μία ἀξιέπαινος ἐπιστροφή τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν ἀναζήτησιν τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ιδρύθη τοῦτο, ὡς μαρτυρεῖ ἡ δραστηριότης τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις»... Εὐχόμεθα ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη καὶ ἡ πρόδος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κατ' ἐξοχὴν στόχου του νὰ εἶναι σταθερά».²

14. Μπορεῖ στ' ἀλήθεια νὰ πεῖ κανεὶς πὼς τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν ἀναγνώρισε πράγματι στὸ μεταξὺ βαθύτερα καὶ ἐνεργοποίησε τὸ «λόγο τῆς ὕπαρξής του» (raison d'être). Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ εὐχόμεσθε εἶναι νὰ μὴν περιπέσει τὸ BEM, ἀμέσως μετὰ τὴ συνέλευση αὐτῇ, στὶς ἀκρώρειες τοῦ Οἰκουμενισμοῦ καὶ νὰ περιθωριοποιηθεῖ ἐκεῖ ἀπὸ κάποια ἄλλα ἐνδιαφέροντα. Ἐλπίζουμε, ἀντίθετα, ὅτι τὸ BEM θὰ ἐμψυχώσει μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ τοὺς ἄλλους τομεῖς τῶν δραστηριοτήτων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου καὶ θὰ βοηθήσει τὶς Ἐκκλησίες νὰ κινηθοῦν μὲ περισσότερη σιγουριά στὸ δρόμο πρὸς τὴν ὁρατὴ ἐνότητά τους. Μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς προϋποθέσεις γι' αὐτὸ εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἐνδυνάμωση καὶ ἡ ἱκάνωση τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» μὲ τὸ ἀναγκαῖο προσωπικὸ καὶ τὰ μέσα, προπαντὸς ὅμως μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν πνευματικὴ συμπαράσταση τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀνάλογα πρὸς τὴν ἐπαυξημένη ἀποστολὴ αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς, μάλιστα κατὰ τὴν προκείμενη διαδικασία τῆς «ἀποδοχῆς».

1. Περισσότερα γιὰ τὸ Διάγγελμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὶς λοιπὲς ὁρθόδοξες παρεμβάσεις, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σχετικὴ προβληματικὴ, βλπ. στὴ μελέτη μας *Λειτουργικὴ Διακονία*, ὅ.π., σελ. 25 ἐξ.

2. Ἐπίσκεψις 291(1983)2.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

15. Ἡ «ἐπιστροφή» τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, ποὺ μνημονεύσαμε παραπάνω, δὲν ἐπιτρέπεται φυσικὰ νὰ παρανοηθεῖ ὡς σύσταση

α) νὰ ἐπιδιωχθεῖ ἡ ὁρατὴ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας μὲ μιὰ θεολογία ποὺ θὰ στοχαζόταν καὶ θὰ ἐνεργοῦσε ἀντιπαρερχόμενη τὴν πραγματικὴ ζωὴ, καὶ

β) νὰ θεωρηθεῖ ἡ μελλοντικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστις καὶ Τάξις» ὡς ἓνα ὑπ' αὐτὴ τὴν ἐννοια παρεξηγημένο θεολογεῖν μακρὰν τῆς ζωῆς. Ἀντίθετα :

16. Ἀν ἐμφανιζόμαστε στὸ Βανκούβερ μὲ τὸν γιὰ μᾶς μὲν ἀσφαλὴ, γιὰ πολλοὺς, ὥστόσο, σκανδαλώδη ἰσχυρισμό, πὼς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου καὶ τὸ φῶς του, δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἀπομονώνουμε καὶ νὰ ὑποβαθμίζουμε, ὡς «καθαρά» θεολογικὸ καὶ «καθαρά» ἐνδοεκκλησιαστικὸ, ὁ,τιδήποτε ἐπιτελεῖται ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σὲ σχέση μὲ τὸ BEM σημαίνει τοῦτο πὼς ὀφείλουμε διαρκῶς νὰ συνδυάζουμε συνειδητὰ καὶ μὲ συνέπεια τὴν ἀντίληψή μας καὶ τὴν πράξή μας γύρω ἀπὸ τὸ Βάπτισμα, τὴν Εὐχαριστία καὶ τὴν Ἱερωσύνη μὲ τὴν «ἀποστολὴ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ σύγχρονο κόσμος». ¹ Ταυτόχρονα θὰ πρέπει, μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νὰ ἀπελευθερωῦμε ἀπὸ τὸ φόβο, μήπως ἐκκοσμικεύσουμε ἔτσι τὶς Ἐκκλησίες μας, μήπως τὶς ἀφήσουμε νὰ ὑποταχθοῦν στὸ ἐντεῦθεν. Νὰ ἐλευθερωθῶμε ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀγωνία, μήπως ὑπηρετήσουμε τελικὰ τὴ «μαρξιστικὴ οὐτοπία» γιὰ ἓναν ἐπίγειο παράδεισο, στὴν προσπάθειά μας νὰ συντελέσουμε, μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καλῆς πρόθεσης, στὸ νὰ παύσει νὰ δηλητηριάζεται καθημερινὰ μὲ τὴν πικρὴ γεύση τῆς κόλασης αὐτὴ ἡ ζωὴ, ποὺ ἀναβλύζει ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, θεμελιώνεται στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ ἔχει κληθεῖ στὴ «θέωση» τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ.

1. BEM, IX.

17. Πολύ περισσότερο μάλιστα καθόσον είναι βέβαιο πώς θα διατηρηθοῦν καὶ στὸ μέλλον οἱ κρίσεις τῆς ἀνθρωπότητος στὸν κοινωνικὸ βίον, στὸ παγκόσμιον πολιτικὸ πεδίο, ἀλλὰ καὶ στὰ πνευματικὰ ζητήματα καὶ στὸ σύνολο τοῦ πολιτισμοῦ. Κρίσεις, ποὺ ἀποτελοῦν συχνὰ τοὺς μὴ θεολογικοὺς παράγοντες τῆς θεολογικῆς ἐπενδυμένης διαφοροποίησης ἀπόψεων καὶ συγκρούσεων ἀνάμεσα στὶς Ἐκκλησίες, ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς πιστοὺς κάθε τοπικῆς Ἐκκλησίας. Μιὰ ἀλληλοσυμπληρωματικὴ ἐκπλήρωση θεολογικο-εκκλησιαστικῶν, πρακτικῶν καὶ κοινωνικοθηθικῶν ὑποχρεώσεων εἶναι γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πολὺ πιὸ ἐπείγουσα σήμερα ἀπὸ ποτὲ ! Ἄς μὴ λησμονοῦμε, ἄλλωστε, τὴν ὑπόμνηση ποὺ κάναμε παραπάνω, ὅτι καὶ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς Lima ἔχει «ὠριμάσει» μαζὶ μὲ τὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι μπορούμε νὰ κατανοήσουμε καὶ νὰ ἐκτιμήσουμε σωστὰ τοῦτο τὸ κείμενο, μόνον ἂν τὸ δοῦμε σὲ συσχετισμὸ μὲ τὰ λοιπὰ θέματα καὶ τίς προσπάθειες ποὺ συνοδεύουν καὶ χαρακτηρίζουν τὸ Οἰκουμενικὸ Συμβούλιο, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν Οὐψάλα καὶ ἐξῆς : «Ἱεραποστολὴ καὶ διάλογος μὲ ἄλλες θρησκείες, πίστη - ἐπιστήμη καὶ τεχνικὴ, ἀνάπτυξη, φυλετισμός, ἀνθρώπινα δικαιώματα, εἰρήνη καὶ ἀφοπλισμός, οἰκουμενικὴ παιδεία καὶ ρόλος τῆς γυναίκας στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴν κοινωνία».¹ Μὲ τὴν ἔννοια αὕτη εἶναι καὶ ἡ ἀλληλοσυμπληρωματικὴ γλώσσα τοῦ κειμένου τῆς Lima κλασικὴ βέβαια, ταυτόχρονα ὅμως συσχετισμένη μὲ τὴ ζωὴ καὶ δεμένη μὲ τὸ παρόν.²

18. Αὕτῃ ἡ συνοδοιπορία καὶ ἡ συνανάπτυξη θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιωχεῖ καὶ στὸ μέλλον. Γιατὶ χωρὶς μιὰ τέτοια ἀμοιβαία γονιμοποίηση καὶ ἀλληλοσυμπληρωματικὴ συνύπαρξη καὶ ἐξέλιξη, θὰ κινδύνευε ἅμεσα ἡ περὶ Βαπτίσματος, Εὐχαριστίας καὶ Ἱερωσύνης θεολογία μας —ὅπως καὶ κάθε θεολογικὸς στοχασμὸς γενικὰ—

1. Konrad Raiser, Mit neuen Leben füllen, *Evang. Kommentare* 5(1983)252 ἐξ.

2. BEM, IX.

νά περιπέσει στη θριαμβολογική έκσταση ενός στερημένου ζωῆς Vertikalismus, πού ἐλάχιστη θά εἶχε σχέση με τίς πραγματικές ἀνάγκες καί τίς προσδοκίες τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί τοῦ κόσμου! Διδασκαλία περὶ πίστεως καί διδασκαλία περὶ ζωῆς συνάπτονται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως ἡ κενότητα πίστεως καί ἡ κενότητα ζωῆς! (Glaubenslehre und Lebenslehre gehören genauso zusammen, wie Glaubensleere und Lebensleere!). Τουλάχιστον ἡ δική μου ἐκκλησιαστική παράδοση δὲν νομιμοποίησε ποτὲ μιὰ με διαδικασίες ὀρθολογισμοῦ ἐξαντικειμενοποιημένη θεολογία, πού νά κατανοεῖ τὸν ἑαυτό της ὡς ἀπλὸ ἀγῶνα γιὰ μιὰ «ἀλήθεια», πού μετεωρίζεται («καθ' ἑαυτήν») («als solche» καί «an und für sich») μεταξὺ οὐρανοῦ καί γῆς. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νά εἶναι μόνο μιὰ σαρκωμένη διδασκαλία, μιὰ πίστη πού «ἐδρεύει» στὴ σάρκα ὁλόκληρης τῆς ζωῆς καί ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας, φέρει τὸ ἔνδυμα τῆς Ἱστορίας καί ἐπαληθεύεται στὸ ἐκάστοτε hic et nunc. Διαφορετικά θά ἦταν σίγουρα μιὰ βλασφημία τοῦ Θεοῦ νά διδάσκουμε ὅτι π.χ. τὸ χριστιανικὸ Βάπτισμα εἶναι ἀπελευθέρωση «πρὸς μιὰ καινούρια ἀνθρωπότητα, στὴν ὁποία παραμερίζονται τὰ τεῖχη πού χωρίζουν τὰ φύλα, τίς φυλές καί τὰ κοινωνικά στρώματα»¹ καί ὅμως νά ἀνεχόμαστε ταυτόχρονα π.χ. τίς φυλετικές διακρίσεις καί μάλιστα νά τίς αἰτιολογοῦμε καί βιβλικά! Τὸ ἴδιο βλάσφημο, ὅπως καί ἂν θά διδασκόμαστε ἢ θά διδάσκαμε ἄλλους πὼς ἡ θεία Εὐχαριστία φανερώνει ἐκεῖνο πού πρέπει νά γίνηι ὁ κόσμος: «ὄωρεά καί ὕμνος γιὰ τὸ Δημιουργό, μιὰ καθολικὴ κοινωνία στὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἓνα βασίλειο τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης καί τῆς εἰρήνης ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι»,² τῇ στιγμῇ πού ὁ κόσμος καί στὸν κόσμο γίνεται τὸ ἀντίθετο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐπαγγελία. Ὅταν παραμελοῦμε ἐπείγουσες ὑποχρεώσεις μας στὸ χῶρο τῆς Μικροδιακονίας καί τῆς Μα-

1. BEM, 2.

2. BEM, 11.

κροδιακονίας.¹ "Όταν στοχαστικές σκοπιμότητες και φόβοι πα-
 ρασύρουν χριστιανούς και Έκκλησίες νά σιωποῦν. Νά σιωποῦν
 ἀκόμη και τότε πού εἶναι ἀδύνατο νά παρακούσουμε τήν κραυγή
 τῶν πεινώντων τήν δικαιοσύνην και καλούντων σέ εἰρήνη. "Όταν
 σέ πολλές περιοχές τοῦ κόσμου ἐπαναλαμβάνεται καθημερινά ἐκεῖ-
 νο πού ἐκφράζει μέ σαφήνεια ἕνας στίχος ἑλληνικός:

*Δυὸ δέντρα πρᾶσινίσανε νωρὶς
 κι ὁ πόλισμαν τοὺς παίρνει τὰ στοιχεῖα !*

ΑΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΑΚΡΙΒΕΙΑ

19. "Ηδη ἐκφράσθηκε πρὸς τίς Έκκλησίες ἡ παράκληση νά
 λάβουν θέση ἀπέναντι στοῦ κείμενο τῆς Lima «στό ὕψιστο πρὸς
 τοῦτο ἀρμόδιο ἐπίπεδο τῆς αὐθεντίας» και νά ἀπαντήσουν στίς
 συγκεκριμένες ἐρωτήσεις, πού τοὺς ἔχει ἀπευθύνει ἡ Έπιτροπή.
 Αὐτὴ ἡ τοποθέτηση χαρακτηρίζεται στὸν Πρόλογο τοῦ κειμένου
 τῆς Lima,² ὡς «διαδικασία ἀποδοχῆς» («Rezeptionsprozess»).
 Προφανῶς δὲν ἔχει γιὰ ὅλους τὴν ἴδια σημασία ὁ ὅρος αὐτός. 'Η
 συζήτηση λοιπὸν γύρω ἀπὸ τὸν βασικὸ αὐτὸ ὅρο θά συμβάλει,
 ἐλπίζουμε, στὴν ἀποσαφήνιση ἐνὸς ἀπὸ τὰ πιὸ οὐσιαστικά και γιὰ
 τὸ μέλλον και πιὸ καίρια προβλήματα. Γιατὶ σέ ὅλα τὰ ἐπίπεδα
 τῆς οἰκουμενικῆς προσπάθειας, ἰδίως ὅμως στοὺς διμερεῖς δια-
 λόγους, ἀναφαίνονται στοῦ μεταξύ ὥριμα πρὸς ἀποδοχὴ στοιχεῖα.
 Τὸ συγκεκριμένο ἐρώτημα, πού, κατὰ τὴ γνώμη μας, εἶναι κατ'
 ἐξοχὴν σημαντικό γιὰ τὴν οἰκουμενικὴ μάθηση, τὴν οἰκουμενικὴ
 μέθοδο και τὴν οἰκουμενικὴ πράξη στοῦ ἄμεσο μέλλον, μπορεῖ νά

1. Βλπ. Ἀλεξ. Παπαδερῶ, *Λειτουργικὴ Διακονία*, ὁ.π., σελ. 43 ἐξ.,
 ὅπου ἀναπτύσσονται οἱ ὅροι, σέ σχέση μέ τὴ διακονικὴ εὐθὺνη τῆς Έκκλη-
 σίας σήμερα, πού πρέπει νά κατατείνει στὴ διασφάλιση τῆς ζωῆς, γιὰ ὅλα
 τὰ ὄντα, πού ἔχουν δικαίωμα ὅχι ἀπλῶς στὴ ζωὴ, ἀλλὰ στοῦ «πλήρωμα τῆς
 ζωῆς». Πρβλ. Alex. Papaderos, Grusswort, στὸν τόμο *Ökumenische Tage*,
 Mainz 1983, 300-303.

2. BEM, X.

διατυπωθεῖ ἀπλὰ ὡς ἐξῆς : εἶναι ὥριμο πρὸς ἀποδοχὴ μόνον ἓνα κείμενο πλήρους Konsensus; Ἡ μήπως καὶ μιὰ συμφωνία πρὶν ἀπὸ τὸν Konsensus μπορεῖ νὰ περιέχει ὥριμα πρὸς ἀποδοχὴ στοιχεῖα;¹

20. Τὸ ἐρώτημα τοῦτο πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ καὶ γιὰ τὸν πρόσθετο λόγο, ὅτι ἡ διαδικασία τῆς ἀποδοχῆς, ποὺ συνιστᾶται σὲ σχέση μετὰ τὸ BEM, ἀποτελεῖ κάτι ποὺ εἶναι γιὰ τὶς Ἐκκλησίες τόσο καινούριο (Novum), ὅσο καὶ τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς Lima. Τὸ Novum τοῦτο δὲν ταιριάζει σὲ κανένα ἀπὸ τὰ σχήματα

1. Ἡ πρόταση, ποὺ διατυπώνουμε στὴν παράγραφο αὐτή, ἀναφέρεται στὴν τακτικὴ, ποὺ φρονοῦμε ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθηθεῖ, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθεῖ ταχύτερα ὁ «στρατηγικός», ὁ τελικὸς στόχος, ἡ συνάντηση δηλ. ὅλων σὲ μιὰν ὁρατὴ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ προτεινόμενη τακτικὴ εἶναι νὰ γίνονται ἀποδεκτὰ καὶ νὰ εἰσάγονται στὴ ζωὴ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας, τῆς λειτουργικῆς ζωῆς καὶ τῆς κανονικῆς τάξης, ποὺ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ κοινὸν ὅτι ἀνταποκρίνονται στὴν ἀποστολικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἀναμένεται πλήρης «συμφωνία» (Konsensus) πάνω σὲ ὅλα τὰ ἄλλα σημεῖα. Ἡ πρόταση αὐτὴ φαίνεται ὅτι βρῖσκει εὐρύτερη ἀπῆχηση. Ἐτσι π.χ. ὁ γνωστὸς θεολόγος - στέλεχος τοῦ Π.Σ.Ε. H.G. Link, Schritte auf dem Weg zur Einheit, *Ökumenische Rundschau* 1(1984) 26-40, σημειώνοντας, πὼς ἡ εἰσήγησή μας στὸ Βανκούβερ «ἀποδείχθηκε ἐξαιρετικὰ ὑποβοηθητικὴ καὶ ἔδειξε τὸ σωστὸ δρόμο» (ὑπῆρξε «wegweisend»), ὅσον ἀφορᾷ στὴ διαδικασία τῆς ἀποδοχῆς, κρίνει τὶς παραγράφους 4-10 τῆς εἰσήγησής μας ὡς θεμελιακὲς γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ BEM, ἐπιδιοκίμαζε τὸ συμπέρασμά μας, ὅτι τὸ κείμενο αὐτό, ἀφοῦ δὲν ἐκλαμβάνεται ἀπὸ κανέναν ὡς «κανὼν πίστεως» καὶ ὡς θεολογικὸ-ὁμολογιακὸ πλαίσιο «πλήρους συμφωνίας», ἀλλὰ εἶναι ἀπλῶς διαπιστωτικὸ κείμενο σύγκλισης ἀπόψεων, δὲν χρειάζεται νὰ τεθεῖ ἀπὸ καμιά Ἐκκλησία κάτω ἀπὸ τὸ ἀνελαστικὸ κριτήριό τῆς δογματικῆς ἀκρίβειας (παραγρ. 19-20) καὶ ὑπογραμμίζει τὴ σύστασή μας (παραγρ. 19), νὰ μὴν ἐπιδιωχθεῖ ἀκόμη μιὰ τελικὴ, ἀλλὰ μόνον μιὰ προκαταρκτικὴ διαδικασία ἀποδοχῆς (vorkonsensualer Rezeptionsprozess —ἀποδοχὴ πρὶν ἀπὸ τὴν πλήρη συμφωνία, βλπ. καὶ παράγρ. 22), δηλ. ἄμεση ἀποδοχὴ καὶ ἐνεργοποίηση στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας τῶν στοιχείων ἐκείνων ποὺ κρίνονται ὥριμα γιὰ ἀποδοχὴ καὶ συνέχιση τοῦ διαλόγου γιὰ τὰ «θεολογούμενα».

ἀποδοχῆς πού εἶναι γνωστά ἀπό τὸ παρελθόν. Γιὰ νὰ συγκεκριμενοποιήσουμε τὸ πρόβλημα, θὰ θέλαμε νὰ διαπιστώσουμε τὰ ἀκόλουθα : χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ὁ ὅρος «ἀποδοχή» σὲ σχέση μὲ τὸ κείμενο τῆς Lima μὲ τὴν εἰδική θεολογική-ἐκκλησιολογική του σημασία καὶ μὲ ἀναφορὰ στὸν τρόπο ἐφαρμογῆς του στὴν ἀρχαία Ἐκκλησία, π.χ. κατὰ τὴν ἀποδοχή τῶν ἀποφάσεων τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων; Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση θὰ πρέπει κατὰ πᾶσα πιθανότητα νὰ λογαριάζει κανεὶς πὼς οἱ περισσότερες, καὶ πάντως σίγουρα οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, δὲν θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἀπαντήσουν στὴν παράκληση τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ ἀποδοχή τοῦ BEM : ἓνα κείμενο, πού ἄπτεται οὐσιωδῶν ζητημάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, δὲν μπορεῖ, ἔτσι κι ἄλλως, νὰ τεθεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα κάτω ἀπὸ τὸ κριτήριο τῆς οἰκουμενικῆς ἀνάγκης ἢ τῆς οἰκουμενικῆς νοσταλγίας γιὰ ἐνότητα. Θὰ τεθεῖ μόνο κάτω ἀπὸ τὸ ἀνελαστικὸ κριτήριο τῆς δογματικῆς ἀκρίβειας!

21. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση, οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες (καὶ ἀσφαλῶς ὄχι μόνον αὐτὲς) θὰ ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ στρέψουν τὴν προσοχή τους ὄχι στὸ ὥριμο, ἀλλὰ ἀκριβῶς στὸ μὴ ὥριμο τοῦ κειμένου τῆς Lima καὶ νὰ παρατηρήσουν : στὸ κείμενο αὐτὸ βρίσκουμε διατυπώσεις πολλῆς περισκεψῆς, ἀλλὰ ὄχι ἀνάλογης ἀκρίβειας. Δηλ. ἄοριστίες, πού δὲν ἐνδυναμῶνουν τὴν ἐμπιστοσύνη (π.χ. ἓνα εἶδος ἀπορρόφησης τοῦ Χρίσματος ἀπὸ τὸ Βάπτισμα, ἀσάφεια ὡς πρὸς τὴν πραγματικὴ παρουσία καὶ τὴν πραγματικὴ μεταβολὴ τῶν στοιχείων, ἀκόμη περισσότερα ἀνοιχτὰ ζητήματα γύρω ἀπὸ τὸ Amt/Ministry —οἱ Ὁρθόδοξοι θὰ ἔπρεπε ἀσφαλῶς νὰ διατηρήσουμε τὸν ὅρο Ἱερωσύνη— κ.λπ.). Μιὰ τέτοια ἀντιμετώπιση θὰ ὀδηγοῦσε σίγουρα τὸν οἰκουμενικὸ διάλογο γιὰ πολὺν καιρὸ σὲ ἀτελεύτητες συζητήσεις. Ὅχι μόνο θὰ παρέμενε γιὰ πολὺ ἀκόμη ἀδιανόητη μιὰ «Οἰκουμενικὴ Ὁμολογία» («Confessio Oikoumenica»), στὴν ὁποία προσβλέπουν μερικοὶ (χρειαζόμαστε πράγματι μιὰ τέτοια Ὁμολογία, τὴ στιγμή πού ἔχουμε τὸ Σύμβολο Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, τὸ «Πιστεύω» —Credo ὁλόκληρης τῆς Χριστιανοσύνης;), ἀλλὰ θὰ διακωιδόταν καὶ ἡ οἰκουμενι-

κή μας σύγχυση (Confusio Oikoumenica). Ἡ συσσώρευση νεότερων κάθε τόσο κειμένων, μάλιστα ὅταν εἶναι ἀνεξάρτητα καὶ ἀποκλίνουν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐνῶ ἀναφέρονται στὸ ἴδιο θέμα, μὲ παράλληλη παραγραφή παλαιότερων κειμένων, θὰ ἔκανε νὰ περιέρχεται μέσα μας καὶ ἀνάμεσά μας ὁλοένα καὶ πιὸ τραγικὴ ἡ μορφή τοῦ οἰκουμενικοῦ Σισύφου!

OXI ΑΠΟΔΟΧΗ ΜΕ ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΡΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

22. Μπροστὰ στὴ δυσκολία αὐτὴ καὶ μὲ τὴν ἔννοια μιᾶς ἀποδοχῆς πρὶν ἀπὸ τὴν πλήρη συμφωνία (vorkonsensuale Rezeption)¹ θὰ ἔπρεπε νὰ μετὰσχουμε πρὶν ἀπ' ὅλα στὴ χαρὰ τῶν ἀδελφῶν, ποὺ ἀνεβαίνουν βῆμα μὲ βῆμα στὸ ποθητὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ ποὺ κατὰ τὸν ἐνδιάμεσο σταθμὸ τους στὴ Lima διαπίστωσαν : ἐδῶ βρισκόμαστε, ἂν ὅχι ἀκόμη στὸ ἴδιο τὸ ἔδαφος, πάντως πολὺ κοντὰ στὸ χῶρο τῆς ἀποστολικῆς πίστεως. Ὁ ἐνδιάμεσος σταθμὸς δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ Θαβὼρ (Ματθ. 17). Γι' αὐτὸ μπορούμε μὲν νὰ ποῦμε μαζὶ τους : «Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι». Συγχρόνως ὅμως ὀφείλουμε νὰ ἀκούσουμε τὴ φωνὴ Του, ποὺ λέγει : «ἐγέρθητε», προχωρεῖτε!

23. Ἀντίθετα, δὲν χρειάζεται νὰ ὑπακούσουμε καὶ στὴν ἄλλη σύσταση ποὺ ἀναγράφεται σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο : «μηδενὶ εἴπητε τὸ

1. Βλπ. τὴν προηγούμενη ὑποσημείωση ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ ὄρου αὐτοῦ. Πρβλ. R. Frieling, Schritte auf dem Weg zur Einheit, στὸ ἔργο τοῦ K. Raiser, *Ökumenische Impressionen*, Vancouver, Frankfurt am Main 1983, 43 ἐξ., ὅπου ὅμως (σελ. 47) βρίσκουμε μιὰ περιέργη καὶ δυσερμήνευτη σύγχυση, ποὺ δείχνει τὴ δυσκολία μερικῶν ἑτεροδόξων θεολόγων νὰ παρακολουθήσουν τὴ δική μας γλώσσα καὶ τὴν ἔννοια ὅρων, ὅπως ἐκείνου τῆς «ἀκρίβειας». Ἀντίθετα, ὁ H.G. Link, ὁ.π., σελ. 31, ἀντιλαμβάνεται σωστὰ τὴν πρὸς τὸ κείμενο τῆς Lima πρόσβαση ποὺ ὑποδεικνύουμε καὶ τὴ σύστασή μας γιὰ ἔξοδο πρὸς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθεῖ πλήρης συμμετοχὴ του στὶς σχετικὲς διαδικασίες ἀποδοχῆς τῶν ὥριμων στοιχείων, πρὶν ἀπὸ τὴν πλήρη συμφωνία.

δραμα, ἕως οἷ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ». ¹ Γιατὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀναστήθηκε στὸ μεταξὺ ἐκ νεκρῶν καὶ μαζί του ἀναστήθηκε ἐπίσης ἡ ἐλπίδα μας γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας Του. Ἐπιθυμοῦμε γι' αὐτό, ὀφείλουμε μᾶλλον, νὰ προχωρήσουμε καὶ νὰ μεταφέρουμε τὴ χαρμόσυνη ἀγγελία σὲ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται ἀκόμη στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους : στὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ παντοῦ στὸν κόσμος, ποὺ ὁλοένα καὶ ἐντονότερα ἐπιθυμεῖ νὰ ἐνισχυθεῖ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς του ποιμένες στὴν πεποίθησή του, ὅτι ἐνδυναμώνεται ἡ ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητας, τὴν ὁποία θὰ ἤθελε νὰ γνωρίσει ὡς ἐνότητα ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ. Αὐτῇ, ἄλλωστε, εἶναι καὶ ἡ εὐχὴ τῶν συγγραφέων τοῦ κειμένου, καθὼς ἐκφράζουν τὴν παράκληση, «ναὶ γίνεῖ προσιτὴ στὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ ἡ μέγιστη δυνατὴ συμμετοχὴ κατὰ τὴν πνευματικὴ διαδικασία τῆς ἀποδοχῆς αὐτοῦ τοῦ κειμένου σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου». ²

24. Ἡ πληθυντικότητα καὶ ποικιλία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δομῶν αὐθεντίας δὲν ἐπιτρέπουν ἀσφαλῶς νὰ δοθεῖ ἐνιαία ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα : ποιὸς στ' ἀλήθεια ὀμιλεῖ ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐκκλησίας; Κάθε Ἐκκλησία ἀποκρυστάλλωσε στὴ διαδρομὴ τῆς ἱστορίας τὴ δική της ἀπάντηση. Μιὰ ἀπάντηση ποὺ δὲν εἶναι σὲ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες ἡ ἴδια μὲ τὴν ἀπάντηση τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀποστόλων. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, κανεὶς δὲν θὰ ἔπρεπε πιά νὰ παίρνει ἀποφάσεις, παρακάμπτοντας τὴ μακρὰ ἱστορικὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ ὅλοι γνωρίζουμε πιά πολὺ καλὰ πόσο συχνὰ ἀποφάσεις ὕψιστης ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας σὲ θέματα διδασκαλίας ἔμειναν λόγος κενός, ἀκριβῶς ἐπειδὴ κατὰ τὴ λήψη τους ἀγνοήθηκε τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. ³

1. Ματθ. 17,9.

2. BEM, X. Πρβλ. *Ganvas* 8(3-8-1983)1.

3. Βλπ. τὶς σοφὲς παραινέσεις τοῦ Σεβασμ. Μύρων Χρυσοστόμου, Τὰ ρεαλιστικὰ ὀρθόδοξα πλαίσια τοῦ διαλόγου, *Ἐκκλησία* 17-18(1980)342 ἐξ., ὅπου, ἀναφερόμενος στὸν ἀρχόμενον τότε διάλογο Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιο-καθολικισμοῦ, ἐπισήμαινε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς : «Ἐδῶ τὸν πρῶτον

Ἀπὸ τῆ σκοπιά μας θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ πεῖ κανεὶς : στὶς συνοδικὲς ἀποφάσεις τοὺς οἱ ἐπίσκοποι ἐκφράζουν ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πίστη, τὸ φρόνημα, τὸ ἥθος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅποιος ἀποφασίζει παρακάμπτοντας τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ ἢ κρατώντας τον μακριὰ ἀπὸ τῆ διαδικασίας μετοχῆς στὴν ἀναγκαία πληροφόρηση καὶ συνειδητοποίηση, περιπίπτει σὲ μιὰ θεολογία τοῦ γραφείου (Bürotheologie) καὶ σὲ μιὰ γραφειοκρατικὴ «συνοδικότητα» (bürokratische Konziliarität)¹, ποὺ δὲν ἔχει μακροπρόθεσμα καμιά προοπτική. Θὰ ἔπρεπε γι' αὐτὸ νὰ εἶναι φανερὸ ὅτι μιὰ πιθानὼς θετικὴ «ἐπίσημη ἀπάντηση» τῆς ὕψιστης ἀυθεντίας στὸ κείμενο τῆς Lima δὲν θὰ ἐσήμαινε ἐπίσης μιὰ «ἀποδοχή» μὲ τὴ θεολογικὴ-ἐκκλησιολογικὴ σημασία τοῦ ὅρου. Μὲ τὴν ἴδια ἔννοια δὲν θὰ ἔπρεπε φυσικὰ καὶ μιὰ ἀρνητικὴ ἀπάντηση τῆς ἴδιας ὕψιστης ἀυθεντίας νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀπάντηση τοῦ ἀνυποψίαστου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον ἡ ὕψιστη Ἀρχὴ θὰ ἀποφασίζε «ἐξ ιδίων», δηλ. «γραφειοκρατικά». Σὲ κάθε περίπτωσι μᾶς φαίνεται παραπλανητικὴ καὶ χωρὶς προοπτικὴ κάθε προσπάθεια ποὺ θὰ ἤθελε νὰ ἐκτρέφει τὴν οἰκουμενικὴ αἰσιοδοξία, ἀκολουθώντας παρακαμπτή-

λόγον, ἔχει, ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Λαὸς τοῦ Θεοῦ... πρέπει νὰ ἐνημερωθῇ —καὶ τοῦτο ἰσχύει δι' ἀμφοτέρας τὰς πλευράς. Πρέπει δὲ νὰ ἐνημερωθῇ οὐχὶ ἐλλιπῶς. Καὶ πρέπει νὰ μὴ ὀδηγῇται εἰς ἐσφαλμένους εἰκόνας τοῦ ἐπιχειρουμένου ἔργου. Τοῦτο ἀποτελεῖ ὀριστικὴν προϋπόθεσιν τοῦ Διαλόγου... Κάποτε ἐπεβάλλοντο λύσεις ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἀπωθοῦντο ἀπὸ τὰς μάζας. Ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει μακρὰν πεῖραν τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Σήμερον αἱ κινήσεις ἀποτελοῦν ἀπαίτησιν τῶν μαζῶν καὶ ἐπιβάλλονται ἐκ τῶν κάτω. Κώφευσις εἰς ταύτας δὲν νοεῖται. Δι' αὐτὸ καὶ θεωρεῖται ὡς πιεστικαὶ αἱ κοινωνιολογικαὶ προϋποθέσεις τοῦ συγχρόνου Διαλόγου τῶν Ἐκκλησιῶν». Περισσότερα γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλπ. στὴ μελέτη μας *Λειτουργικὴ Διακονία*, ὁ.π., σελ. 65 ἐξ.

1. Περισσότερα γιὰ τοὺς κινδύνους αὐτοὺς βλπ. στὴ μελέτη μας : Ἡ Σύνοδος σὲ σχέση μὲ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ.π., σελ. 14 ἐξ. καὶ μάλιστα ὑποσημ. 5. Πρβλ. H.G. Link, ὁ.π., σελ. 31, ποὺ θεωρεῖ θετικὸ βῆμα τὴν κριτικὴν μᾶς αὐτὴ κατὰ τῆς γραφειοκρατικῆς θεολογίας, «esoterischer Kreise», ποὺ ἀγνοοῦν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας.

ριους δρόμους ἢ μὲ διάφορους «χειρισμούς» τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συνειδότης ἢ ἀντίθετα νὰ ἀφήνει τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ, ποὺ πεινᾷ γιὰ οἰκουμενικὴ συνεννόηση, νὰ λιμοκτονεῖ, ὑποβάλλοντάς τον ἄκαιρα σὲ νηστεία. Συμμετοχὴ εἶναι λοιπὸν τὸ πρωταρχικότατο ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεи ἀποδεκτό.¹

25. Τὸ δεύτερο, ποὺ συνδέεται στενὰ μὲ τὸ πρῶτο, εἶναι ἡ ὑπερ-πήδηση στοιχειωδῶν πρακτικῶν δυσχερειῶν, ποὺ ἔχουν παραμεληθεῖ μέχρι σήμερα ἀπὸ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν κατὰ τρόπο ὅχι καὶ τόσο ἐνθαρρυντικὸ γιὰ τὸ μέλλον. Ἐννοοῦμε τὸ ὅλο σύμπλεγμα τῆς κατανομῆς πληροφοριῶν. Συμμετοχὴ χωρὶς πληροφόρηση ἀποτελεῖ οὐτοπία. Σὲ ἄλλη εὐκαιρία μιλήσαμε γιὰ τὸ σχεδὸν καταστροφικὸ «*décalage chronologique*» (χρονολογικὴ διαφορὰ ἐπιπέδου)² σὲ ὅσα συμβαίνουν γύρω ἀπὸ τὸν Οἰκουμενι-

1. Τὸ αἶτημα τῆς «συμμετοχῆς» τοῦ λαοῦ τόσο στὴ διαδικασία τῆς ἀποδοχῆς τοῦ BEM, ὅσο καὶ στὴν καθόλου ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξε κυριαρχικὸ κατὰ τὴ Συνέλευση τοῦ Βανκούβερ. Βλπ. καὶ Bartholomäos Archontonis, Vancouver und die Orthodoxen, *Una Sancta* 4(1983)297 : Ἡ ἀποδοχὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐπιδιωχθεῖ ἐρήμην τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Σεβασμιώτατος προσθέτει μιὰ πολὺ οὐσιαστικὴ παρατήρηση : διατηρώντας τὸ λαὸ μακριὰ ἀπὸ τίς σχετικὲς διαδικασίες, ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ μὴν ἐπιχειρήσουν τὰ τολμηρὰ καὶ ἀποφασιστικὰ βήματα πρὸς τὴ χριστιανικὴ καταλλαγὴ καὶ ἔνωση, θὰ ἔχουν ὅλη τὴν ἄνεση νὰ ἐπικαλοῦνται ὡς «ἄλλοθι», τὴν «ἀνωριμότητα», τὴν «ἄγνοια» καὶ τὸ «ἀνέτοιμον» τοῦ λαοῦ. Εἶναι φανερὸ ὅτι μιὰ τέτοια τακτικὴ, ἂν καὶ ὅπου τυχὸν παρατηρεῖται, δὲν μαρτυρεῖ εὐκρίνεια καὶ σοβαρότητα ! Ὡς πρὸς τὸ ὅλο πρόβλημα τῆς ἐνημέρωσης καὶ τῆς συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ στὶς συνολικὲς διαδικασίες καὶ στὶς διεκκλησιαστικὲς ἐξελιξέεις ὑπενθυμίζουμε ὅσα σχετικὰ ἀναγράφουμε στὴ μελέτῃ μας : Ἡ Σύνοδος σὲ σχέση μὲ τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν κόσμον, Χανιά 1978.

2. Βλπ. *Λειτουργικὴ Διακονία*, ὁ.π., σελ. 60 ἐξ. καὶ 65, ὅπου ἀναλύεται ὁ ὅρος αὐτὸς τοῦ René Grousset σὲ σχέση μὲ τὸ τραγικὸ πιά φαινόμενο, οἱ διεκκλησιαστικὲς καὶ γενικότερα οἱ οἰκουμενικὲς ὑποθέσεις νὰ σφραγίζονται ἀπὸ ὀρισμένες Ἐκκλησίες στὰ συρτάρια τῆς γραφειοκρατίας, νὰ εἶναι προσιτὲς μόνο σὲ κάποιες Ἐπιτροπὲς καὶ σὲ ὀλίγους «ειδικούς», ἐνῶ τηρεῖται σὲ πλήρη ἄγνοια ὁ λαός, τὸν ὁποῖο, ὡστόσο, τόσο συχνὰ ἐπικαλούμαστε, ὅταν κάνουμε λόγο γιὰ τὴ «συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας» !

σμό. Για τη μεγάλη διαφορά στο «niveau» τῆς πληροφόρησης καὶ τῆς συμμετοχῆς, πού συναντοῦμε παντοῦ ἀνάμεσα στὴν οἰκουμενικὴ «χορεία εἰδικῶν» καὶ στοὺς «κανονικοὺς χριστιανοὺς». Ποιὸς γνωρίζει κιόλας στ' ἀλήθεια κάτι γιὰ τὸ BEM, ἓνα χρόνο μετὰ τὴν ὁλοκληρώσή του; Στὸ ὄνομα τίνος —ἀνυποψίαστου!— νὰ ἀποφασίσαι ποιὸς καὶ τί;

26. Ἐδῶ πρέπει νὰ δοῦμε προπαντός, μὲ εἰλικρίνεια καὶ νηφαλιότητα, τὸ ὅξυ πρόβλημα τῆς γλώσσας, δηλ. τῆς πιστῆς μετάφρασης καὶ τῆς γρήγορης διανομῆς οἰκουμενικῶν κειμένων. Τὸ γλωσσικὸ ἔμπόδιο, ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα προβλήματα τοῦ Οἰκουμενισμοῦ, θὰ γίνεῖ ἀκόμη δυσκολότερο καὶ θὰ ἔχει περισσότερες συνέπειες σὲ σχέση μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀποδοχῆς. Οἱ πολὺγλωσσοι (Polyglotten) ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφές στὴ Γενεὺθ θὰ ἐπιθυμούσαμε νὰ κατανοοῦσαν τὴν κατάσταση τῶν πολλῶν μονογλώσσων (Monoglotten) στὸν κόσμον! Τὴν ἴδια κατανόηση θὰ θέλαμε νὰ δείξουν ἐπίσης οἱ ἀγγλομαθεῖς, γερμανομαθεῖς καὶ γαλλομαθεῖς, στοὺς ὁποίους γίνονται συνήθως γρήγορα προσιτὰ τὰ κείμενα. Ἐδῶ διακρινεῖται μιὰ περιθωριοποίηση ὅλων τῶν ἄλλων, πού δὲν κατέχουν αὐτὲς τίς γλώσσες. Αὐτὴ ἡ περιθωριοποίηση γίνεται σὲ βάρος τῆς «διαδικασίας ἀποδοχῆς» σὲ ὅλες τίς οἰκουμενικὲς ὑποθέσεις. Μερικὲς γλώσσες ἀποτελοῦν καὶ αὐτὲς ἓνα εἶδος «Μεγάλης Δύναμης» αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐρωτᾶται: ποιοὶ εἶναι στ' ἀλήθεια ἀνάμεσά μας οἱ «Δυνατοί», πού θέλουν νὰ ἀποφασίζουν καὶ γιὰ μᾶς; Καὶ πῶς μπορεῖ π.χ. ἓνας δύσμοιρος, μὴ γλωσσομαθὴς καὶ κατὰ τοῦτο ἄφωνος ἐπίσκοπος ἢ πολὺ περισσότερο ἓνας ἀπλὸς χριστιανὸς στὴν ἄκρῃ τοῦ κόσμου νὰ συζητᾷ καὶ νὰ συναποφασίζει γιὰ τὸ BEM; Ἄν αὐτὴ ἡ Γενικὴ Συνέλευση θὰ μπορούσε νὰ δείξει ἓνα δρόμο γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ὀξύτατου αὐτοῦ προβλήματος, θὰ εἶχε διασφαλίσει καὶ μόνο μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, μιὰ ἀποφασιστικὴ ὥθηση γιὰ τὸν Οἰκουμενισμό. Ἀλλὰ καὶ ἡ CICARWS, ἡ CCPD καὶ ἄλλοι τομεῖς δράσης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ ἐπανεξετάσουν τὰ προγράμ-

ματα και τις προτεραιότητές τους και από αυτή την άποψη των στοιχειωδών δικαιωμάτων των χριστιανών.¹

ΣΥΓΚΛΙΝΟΥΣΑ ΒΟΥΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΡΜΗΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΧΗ

27. 'Ως τρίτο και τελευταίο παράγοντα σ' αυτό το συσχετισμό θα θέλαμε να αναφέρουμε τη συγκλίνουσα βούληση (konvergierender Wille), που προϋποτίθεται κατά τη σύνταξη συγκλινόντων κειμένων (Konvergenztexzte). Χωρίς μια τέτοια συνειδητή και συνεπή συγκλίνουσα βούληση, την οποία θα έπρεπε φυσικά να σχηματίσουν πρώτα οι υπεύθυνοι κάθε 'Εκκλησίας, για να έμψυχώσουν στη συνέχεια και το λαό του Θεού, ο Οικουμενισμός θα έμενε στη στασιμότητα μιας μηχανής χωρίς αναφλεκτήρα, δηλ. χωρίς «Κίνηση». Το κείμενο της Lima θα εκπλήρωνε ίσως την αποστολή του, και μόνο αν οι 'Εκκλησίες κατανοούσαν την παράκληση για αποδοχή, όχι υπό την ειδική, θεολογική, αλλά υπό μια νέα, μια οικουμενική άκριβώς έννοια : όχι ως μια τυπική κανονική πράξη συμφωνίας και επικύρωσης, αλλά ως μια παρορμητική απόφαση. 'Αποδοχή θα έσημαινε τότε κυρίως ότι το κείμενο της Lima θα μεταδοθεί, ως ευφρόσυνο άγγελμα, στις κοινότητες του Χριστού σε όλο τον κόσμο. 'Ως εξαγγελία της καλής πληροφορίας πώς έχει κατορθωθεί σε μεγάλο βαθμό συγκλίνουσα όμοφωνία περί Βαπτίσματος, Ευχαριστίας και 'Ιερωσύνης και ότι ταυτόχρονα μια συγκλίνουσα βούληση άγεται από το Πνεῦμα του Θεού προς τα εκεί που 'Εκείνος θέλει. Μόνο τότε μπορεί να περιμένει κανείς ότι οι νέες γνώσεις του κειμένου της Lima θα εισαχθούν επίσης στη θεολογία, στη λειτουργία, στη μαρτυρία και στη διακονία του λαού του Θεού σε όλη την Οικουμένη.

28. Τελειώνοντας θα θέλαμε να εκφράσουμε μια έλπίδα : ανεξάρτητα από τη θέση που θα λάβουν οι 'Εκκλησίες πάνω στο σύνο-

1. Οι παραπάνω παρατηρήσεις μας για το γλωσσικό πρόβλημα υπογραμμίσθηκαν ιδιαίτερα και από την ημερήσια εφημερίδα της Γεν. Συνέλευσης *Canvas* 8(3-8-1983)8 και *Canvas* 14(10-8-1983)15.

λο τοῦ κειμένου τῆς Lima ἢ σὲ ἐπὶ μέρους προβλήματα ποὺ θέτει, ἐκεῖνο ποὺ θὰ γίνει ἴσως ἀποδεκτὸ σὲ εὐρύτερη ἔκταση εἶθε νὰ εἶναι τὸ νέο πνεῦμα τοῦ κειμένου, ὁ νέος τρόπος καὶ ἡ εὐρύτητα, μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετωπίζει παλιὰ διυστάμενα ζητήματα κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἀποστολικῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας, δείχνοντας ταυτόχρονα ἓνα καινούριο δρόμο πρὸς ἀντιμετώπισή τους.

29. Πολὺ περισσότερο, μιὰ καὶ εἶναι βέβαιο πῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παλιές ἀποκλίσεις, ποὺ δὲν ἔχουν ξεπεραστεῖ ἀκόμη, θὰ ἐμφανισθοῦν στὸ προσεχές καὶ στὸ ἀπώτερο μέλλον τῆς Ἐκκλησίας νέα ζητήματα τριβῆς. Τὰ ζητήματα αὐτὰ θὰ ὀδηγήσουν ἐπίσης σὲ νέες διαφοροποιημένες ἀπόψεις καὶ θὰ ἀσκήσουν πίεση γιὰ νέες, ὑποβόσκουσες ἢ καὶ ἀνοιχτὲς συγκρούσεις. Καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ὀριζόντια, στὶς διεκκλησιαστικὲς σχέσεις, ἀλλὰ καὶ κάθετα, στὴ ζωὴ κάθε ἐπιμέρους Ἐκκλησίας καὶ Ἑνορίας. Οἱ διαφορὲς ταυτίσεις μας, ἱστορία καὶ πολιτισμὸς, πολιτικὴ καὶ ἰδεολογία, δυνάμεις καὶ ἐξουσίες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, προσήλωση στὸ ἔθνος καὶ κατάληψη τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ὁμάδες συμφερόντων καὶ ἀπὸ συνασπισμοὺς Κρατῶν, ὄχι λιγότερο ὅμως ἐπίσης «τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς» (Ρωμ. 8), θὰ προκαλοῦν, ὡς τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου, πλουραλισμὸ, διαφοροποίηση καὶ ἀντιθέσεις στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὴ ἡ θεολογία μας, ἓνας λόγος στοχασμοῦ γιὰ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ καί, ὥστόσο, ἓνα προϊόν τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἱστορίας, δὲν καθυποτάσσεται σὲ «πειθαρχία», ἐφόσον παραμένει ἐλεύθερη δραστηριότητα τοῦ ζῶντος πνεύματος.¹

1. "Ὅπως παρατηρεῖ ὁ H.G. Link, ὁ.π., σελ. 31, ἡ πρὸς τὸ BEM πρόσβαση, ποὺ προτείνουμε ἐδῶ καὶ μάλιστα στὶς παραγράφους 22 καὶ ἐξῆς, εἶναι ἡ πλέον «θετικὴ καὶ δημιουργικὴ» καὶ μπορεῖ νὰ βοηθήσει ἀποτελεσματικὰ τὴ διαδικασία τῆς ἀποδοχῆς. Ἐξάλλου, ὁ Eberhard le Coutre, Ökumene am Pazifik, *Der Überlick* 3(1983)9, συνιστώντας τὴν εἰσήγησή μας «σὲ ὅποιον ἐνδιαφέρεται γιὰ μιὰ θεολογικὴ ἐμβάθυνση αὐτῶν τῶν προβλημάτων», τοῦ BEM δηλ., υπογραμμίζει πῶς οἱ σκέψεις μας ἀνατέμνουν «τὸ

30. Γι' αυτό, ακόμη και ένας ολοκληρωμένος και με όλους τους κανόνες αυθεντικά επικυρωμένος Konsensus δεν θα μπορούσε να αποτελεί «έξ' εαυτού» ἐγγύηση για την πραγματική αποκατάσταση και διαφύλαξη τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνας τέτοιος καθολικός Konsensus, ακόμη και ἂν θὰ εἶχε ἐπιτευχθεῖ στο ἀνώτατο ἀρμόδιο ἐπίπεδο τῆς αὐθεντίας, θὰ εἶχε τότε μόνο ρεαλιστικές προοπτικές ἐπιτυχίας, ὅταν θὰ μπορούσε νὰ πληρώσει τὶς καρδιές καὶ τὴ συνείδηση τῶν ποιμένων καὶ τῶν πιστῶν μετὰ τὴν πεποίθηση πὼς δὲν ὑπάρχουν πιά διαφορὲς διδασκαλίας, ποὺ θὰ ἦταν ἀρετὰ οὐσιώδεις καὶ ἰσχυρές, ὥστε νὰ τοὺς χωρίζουν ἀπὸ τὴν κοινωνία μετὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὴν κοινωνία τοῦ ἐνὸς μετὰ τὸν ἄλλο. Ἐνας τέτοιος «Konsensus» καὶ μιὰ τέτοια πεποίθηση θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ προπαρασκευασθοῦν τότε μόνον, ὅταν Σύνοδοι, ἐκκλησιαστικὲς ἡγεσίες, Ἐνορίες, Θεολογικὲς Σχολές, ἐκκλησιαστικὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ἡ χριστιανικὴ μας ἐκπαίδευση καὶ ἡ καθημερινὴ ἐπικοινωνία μας μετὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ πιστεύουν καὶ σκέπτονται διαφορετικὰ ἀπὸ μᾶς, θὰ εἶναι πλήρεις καὶ θὰ καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ πνεῦμα, τὸν τρόπο καὶ τὴν εὐρύτητα τῆς θεώρησης τῶν πραγμάτων ποὺ χαρακτηρίζουν τὸ κείμενο τῆς Lima, δηλ. ἀπὸ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου.¹

οἰκουμενικὸ μέλλον τῆς θεολογίας» καὶ ἐπισημαίνουν «μιὰ ἐλάχιστα μέχρι σήμερα προσεγμένη διάσταση οἰκουμενικῶν ἐξελίξεων», ἐκείνων δηλ. ποὺ ἀναλύονται στὴν παράγραφο αὐτὴ (29) τῆς εἰσήγησής μας.

1. Ὅπως πολὺ σωστὰ παρατήρησε στὸ μεταξύ (*Una Sancta* 3(1983) 177) ὁ πατὴρ G. Voss, τὸ αἶτημα τῆς «ἀποδοχῆς τοῦ BEM δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τὴν ἐντολὴ «προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ὑμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ» (Ρωμ. 15,7) : τότε ἐπρόκειτο γιὰ τὶς σχέσεις μεταξύ «ἰσχυρῶν» καὶ «ἀσθενῶν» στὴν Ἐκκλησία, ἐκείνων «ἐκ τῆς περιτομῆς» πρὸς τοὺς «ἐξ ἔθνων». Σήμερα ἡ ἐντολὴ ἀπευθύνεται πρὸς όλους ἐμᾶς ποὺ ζοῦμε στὸν πλουραλισμὸ τῶν ποικίλων ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων καὶ ἐμπειριῶν. «Ἀποδοχὴ» ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει ἀπλῶς μιὰ διανοητικὴ σχέση μετὰ τὰ κείμενα· σημαίνει πολὺ περισσότερο καὶ πρωτίστως, μιὰ νέα, ἀγαπητικὴ-εὐχαριστιακὴ σχέση μεταξύ χριστιανῶν διαφόρων Ὁμολογιῶν, ποὺ καλοῦνται νὰ ὑπομείνουν ἀλλήλους καὶ μετὰ τὴ δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ συναυξάνονται στὴν κοινὴ ὁμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

